

ფილოსოფია.

მეცნიერება და ფილოსოფია.¹⁾

ფილოსოფია და მეცნიერება ანტიურ ხანაში. პირველი კლასიფიკაცია მეცნიერებაში. მეცნიერებათა სპეციალიზაცია. მეთოდი და საგანი. ფილოსოფიური და მეცნიერული მეთოდოლოგია. უკიდურესი მიმართულებანი და მათი შეფიგება. კერძო მეცნიერება და მათი ჯამი. მეცნიერული და ფილოსოფიური განზოგადობა. სპენსერის, კონტის და ვუნდტის შეხედულება. მათი შეხედულების გარჩევა ტეშმარიტება და ზოგადი. დასაბუთება. მიზეზობრივობის პრინციპი. ფილოსოფია და განზოგადობა. ისტორიული თვალსაზრისი. ორგანიული კავშირი ფილოსოფიასა და მეცნიერების შუა. ფილოსოფიის განმარტება. ბრძოლა ფილოსოფიის დამოუკიდებლობისათვის: კუნო ფიშერის და ვინდელბანდ-რიკერტის შეხედულება. მისი კრიტიკა.

თავდაპირველად მეცნიერება და ფილოსოფია შემეცნების განუყოფელ ნაწილებს შეადგენდნენ; მათ შორის არავითარი განსხვავება არ არსებობდა და ცნება სიბრძნისა თავის სიღრმეში ბუნებრივად იტევდა, როგორც ერთს ისე მეორეს. ასეთი განუყოფელობასთან გვაქვს საქმე იონიელთა ფილოსოფიაში. მათ ძალიან ხშირად ერთსა და იმავე დროს ეძახდნენ როგორც ბრძენთ ისე ბუნებისმეტყველთ, და, უეჭველია, ამ ორ სახელწოდების არევის მათი იგივეობაზე აფუძნებდნენ. ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ფილოსოფიაში შედარებით დიდხანს, რომლის განმავლობაში მეცნიერება არ გამოყოფია ფილოსოფიას და ცალკე დარგად ადამიანის შემეცნებისა არ გამხდარა.

რწმენა, რომ ყოველი დარგი შემეცნების ფილოსოფიის ნაწილს შეადგენს, იმდენად ჰქონდა შეთვისებული ძველ ფილოსოფიას, რომ პირველმა ცდამ მეცნიერებათა კლასიფიკაციისა ყველა კერძო მეცნიერებანი ფილოსოფიის ნაწილად გამოაცხადა. ასეთი იყო არისტოტელეს ცდა. ყოველი დარგი ადამიანის შემეცნებისა შეადგენდა მისი აზრით ფილოსოფიის განუყოფელ ნაწილს. მხოლოდ მე-III საუკუნიდან ქრისტეს დაბადებამდე იწყება გამოყოფა ცალკე მეცნიერებათა (მათემატიკა, ფილოლო-

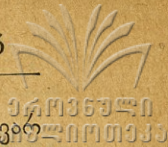
¹⁾ ამოღებულია „ფილოსოფიის შესავლიდან“, რომელიც იბეჭდება და მალე გამოვა.

გია, თეოლოგია და სხვ.) და მასთან ერთად იბადება საკითხი მეცნიერებისა და ფილოსოფიის მიმართებისათვის.

მას შემდგომ, რაც კაცობრიობამ ნაწილობრივ მაინც გადალახა კოლექტიურ აზროვნების ფარგლები და თავი დააღწია სარწმუნოებრივ ვაგებას მსოფლიო მოვლენათა, იწყება ფილოსოფიის ხანა, როგორც ნაყოფი ინდივიდუალური აზროვნებისა. მნიშვნელოვანია ის მოვლენა, რომ ვიდრე მეცნიერება თავის განვითარების უმდაბლესს საფეხურზე იდგა, ის განუყოფელი იყო ფილოსოფიისაგან. ხოლო მეცნიერების განვითარებას თან მოჰყვა სპეციალიზაცია, უფრო დაკვირვებულნი და ნათელი შესწავლა მეცნიერების საგნებისა და მასთან ერთად ფილოსოფიიდან გამოყოფა. იბადება საკითხი: შეიძლება ფილოსოფია წარმოადგენს უფრო დაბალ საფეხურს აზროვნების განვითარებაში? ფილოსოფიისა და მეცნიერების მიმართების გამოკვევამ უნდა მოჰფინოს შუქი ამ საკითხსაც.

ხშირად ჰგონიათ, რომ ფილოსოფია რაღაც განყენებული ბუნებისაა, სრულიად მოწყვეტილი სინამდვილეს და ამის გამო მისი დაკავშირება ცდასთან, როგორც სინამდვილის ერთ ერთ სახეობასთან ვერ წარმოუდგენიათ. ასეთი ვაგებას ხშირად თან სდევს ფილოსოფიის უარისყოფა, როგორც უნიადაგო და უნაყოფო სპეკულიაციის.

ასეთი მსჯელობა სრულიად უკანონოა. აქ ყოველ შემთხვევაში გათვალისწინებული არაა ის გარემოება, რომ ამგვარი მსჯელობა რამდენიმეთ კანონიერი შეიძლება ყოფილიყო ფილოსოფიის ერთ ნაწილისათვის, სახელდობრ მეტაფიზიკისათვის, და ნაწილის მიხედვით მთელის უარისყოფა მეცნიერული არ იქნებოდა, მაგრამ ესეც არ შეეფერება სინამდვილეს. მეტაფიზიკა ისეთი ნაწილია ფილოსოფიისა, როგორც თან ახლავს ყოველ თეორიულ მეცნიერებას, როდესაც იგი შეუდგება ზოგად დებულებათა გამოყვანას და ამ პროცესში გასცდება ცდის პირდაპირ კონტაქტს და ჰიპოთეზათა ნიადაგზე დგება. ფილოსოფიის განვითარებაში აღსანიშნავია პროგრესიული ზრდა მეტაფიზიკის ცდასთან დაახლოვებისა, და უკანასკნელმა ხანამ მოგვცა არა ერთი ცდა მეტაფიზიკის ცდის შედეგებზე დაფუძნებისა (მაგ. ვ. ვუნდტის ინდუქტიური მეტაფიზიკა). ამასთანავე ისიც მართალია, რომ იყო ხანა ფილოსოფიის განვითარებისა, როდესაც სინამდვილეს ანგარიშს არ უწევდნენ და მთელს აზროვნებას მხოლოდ გონებაზე დამყარებულ თავისუფალ შემოქმედების ხასიათი ქონდა. განსაკუთრებით დამახასიათებელია ამ მხრივ მე-XIX საუკუნის ფილოსო-

ფია გერმანიაში, რომელიც ფილოსოფოს კანტის მოძღვრების ერთგვარ გადამუშავების ნიადაგზე აღმოცენდა.

მეთოდის თვალსაზრისით ორი უკიდურესი შეხედულებებთან გვაქვს საქმე: ერთი ჰფიქრობენ, რომ არის ერთი მეთოდოლოგია, სახელდობრ მეცნიერული და ყოველი გამოსახულება ადამიანის აზროვნებისა ამ მეთოდოლოგიას უნდა იზიარებდეს. ფილოსოფიაც არ არის განსაკუთრებულს მდგომარეობაში და ცდის დაკვირვებანი და მათი გამოყენების საშუალებანიც იქაც იგივე უნდა იყოს, როგორც სხვა დარგებში ადამიანის აზროვნებისა. ინდუქცია და დედუქცია — ასეთია იმ საშუალებათა კრებული, რომლითაც მეცნიერება ლამობს ჭეშმარიტების შენებას. ფილოსოფიაც ამ საშუალებათა ამარაა, ფიქრობენ ზოგიერთნი, და მეცნიერებისაგან მეთოდოლოგიურად არაფრით არ განსხვავდება. ამ თვალსაზრისს იცავენ მთელი რიგი ლოლიკოსებისა, და იგი შეიძლება გაბატონებულად ჩაითვალოს თანამედროვე მეცნიერებაში.

არსებობს მეორე თვალსაზრისიც, რომლის მიხედვით ფილოსოფიას აქვს არამც თუ თავისი განსაკუთრებული მეთოდი ძიებისა, არამედ იმდენად უნივერსალი, რომ შეიცავს მეცნიერულ მეთოდოლოგიასაც. ასეთ თვალსაზრისს იცავედა ფილოსოფიაში მაგ. ჰეგელი, რომლის აზრით დიალექტიური მეთოდი ფილოსოფიისა მსოფლიო ქმნადობის მეთოდია, რომლის კერძობითი მომენტებს წარმოავიდგენენ დედუქცია და ინდუქცია.

ორივე მიმართულებათა უკიდურესობა იმის მომასწავლებელია, რომ მათში გამოთქმულია მხოლოდ ნაწილობრივი ჭეშმარიტება. ეს ნაწილობრივი ჭეშმარიტება უეჭველია მეცნიერულ მეთოდოლოგიის უპირატესობის მტკიცებაში, რამდენადაც ერთგვარი გარკვეული მნიშვნელობა ინდუქცია-დედუქციისა გაუქმებულია. შეცდომაა მხოლოდ ამ მნიშვნელობის აბსოლიუტურად აღიარება და მისთვის აზროვნების მთელი გასაქანის დაქვემდებარება. ეს ცხადი ხდება მას შემდეგ, რაც ჩვენ ვრწმუნდებით, რომ ფილოსოფიას აქვს საკუთარი და დამოუკიდებელი თვალსაზრისი მოვლენათა და საგანთა შესწავლისათვის. ასევე შემცდარია საწინააღმდეგო შეხედულება, რამდენადაც იგი ფილოსოფიურ მეთოდის უნივერსალობას აღიარებს და მეცნიერულ მეთოდოლოგიას დამოუკიდებლობის ნიშანსაც ართმევს. ჭეშმარიტია ამ შეხედულებაში ის, რომ ფილოსოფიას აქვს თავისი განსაკუთრებული გვარობა მსჯელობისა და მაზე დაფუძნებულია თავისებური მეთოდოლოგიაც.

ქეშმარიტების პრობლემის გარჩევისას, როდესაც დაისმება საკითხი ლოლიკისა და შემეცნების ისტორიის გაერთიანებისათვის, ჩვენ დავრწმუნდებით, რომ არსებობს ერთი სავალდებულო დებულება: არ არსებობს მეცნიერული მეთოდოლოგია დამოუკიდებელი ფილოსოფიურიდგან, ისე როგორც ზიანუკუ, არ არსებობს ფილოსოფიური მეთოდოლოგია გარეშე მეცნიერულსა. რამდენადაც სპეციალ მეცნიერებათა ქეშმარიტება თავის დამთავრებას ჰპოულობს ფილოსოფიურ ქეშმარიტებაში, იმდენად განუკვეთელია კავშირი ორივე დარგის მეთოდოლოგიისა. რომ ეს მეთოდოლოგიური კავშირი იგივეობას არ ნიშნავს, ჩვენ დავრწმუნდებით შემეცნების თეორიისა და ლოლიკის მიმართების გარჩევისას. ეხლა კი გავარჩიოთ ფილოსოფიისა და მეცნიერების მიმართება კვლევა-ძიების საგანთა თვალსაზრისით.

კვლევა-ძიების საგანთა შესახებაც დაახლოვებით იგივე ითქმის. ფილოსოფიას აქვს თავისი საკუთარი საგანი ძიებისა, მეცნიერებას კი თავისი. თუ გავიხსენებთ ერთ-ერთ დამახასიათებელ თვისებას ფილოსოფიისა, რომელიც იმ თავითვე აღვნიშნეთ, მაშინ აშკარაა თუ როგორ დგას საკითხი. ჩვენ ვნახეთ რომ ფილოსოფიას იმ თავითვე ახასიათებდა მთლიანობისადმი ლტოლვილება. მეცნიერება-კი არ არსებობს როგორც დამთავრებული მთლიანობა: მისი განვითარების წინსვლა განიზომება გაღრმავებულ სპეციალიზაციით ე. ი. ახალ და ახალ მეცნიერულ სპეციალ დისციპლინათა შექმნით. მაშასადამე ეს პროცესი და მასთან ბუნება სპეციალ მეცნიერებათა მიმართულია მთლიანობის იდეის წინააღმდეგ სპეციალ მეცნიერებანი, რომელთა გარეშე არ არსებობს მეცნიერება საზოგადოდ, შეადგენენ ნამდვილ შინაარს მეცნიერებისას.

ასეთ პირობებში აშკარაა ის განსხვავება, რომელიც არსებობს ფილოსოფიასა და სპეციალ მეცნიერებათა შორის. იქ მიზანია მთლიანი მსოფლმხედველობის გამოამუშავება, აქ, წინააღმდეგ, მთელი ყურადღება, მიქცეულია მსოფლიოს ერთი პატარა მხარის შესწავლისაკენ; იქ განზოგადობა აქ სპეციალიზაცია.

თუ ასე აღვიღოდ აშკარადება განსხვავება ფილოსოფიისა და სპეციალ მეცნიერებათა შორის, როდესაც უკანასკნელს განცალკევებულად ვიღებთ, გაცილებით უფრო ძნელი მდგომარეობა იქმნება, როდესაც საქმე მიდგება სპეციალ მეცნიერებათა მთელ ჯამზე. მთელი ჯამი აღამიანის შემეცნებისა, რომ ავიღოთ და მისი ზოგადის სახით წარმოვდგენას

შევეცადოთ, ის ოთხ მთავარ ჯგუფს მიეკუთვნება: ფიზიკურს, ორგანიზულს, სოციალურს და სულიერს. აშკარაა, ოთხივე ჯგუფი სავსებით ამოსწურავს მეცნიერებათა შინაარსს და ფილოსოფიას ამ შემთხვევაში, უეჭველია, თავისი საკუთარი და განსხვავებული საგანი აღარ რჩება. ამ გვარ მდგომარეობას მართლაც შეეძლო ისეთი პირობების შექმნა, როდესაც ფილოსოფია მართლაც და უსაგნოდ უნდა დარჩენილიყო. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა, და ამის მიზეზი ადამიანის შემეცნების იმ თვისებაში უნდა ვეძიოთ, რომელსაც მთლიანობა ეწოდება, და რომელიც მიუწოდომელია სპეციალ მეცნიერებათათვის.

ყოველი სპეციალი მეცნიერება იმუშავებს ზოგად დებულებებს თავის დარგში. მათი შეერთება და საერთო გამოხატულების მიცემა არი საგანი ფილოსოფიისა: ფილოსოფია ახდენს განზოგადებას უმადლეს განზოგადებას. ასეთი შეხედულება დამახასიათებელია ფილოსოფოსთა დიდი უმრავლესობისათვის. მაგალითად: სპენსერის აზრით „ფილოსოფია აერთიანებს მეცნიერებათა მიერ მიღწეულ განზოგადოებას“.

აგრეთვე კანტის აზრით „ფილოსოფია გაერთიანებული სისტემაა ადამიანის ცოდნისა“.

გუნდტი ფიქრობს: „ფილოსოფიის მიზანია გააერთიანოს ყოველივე მოპოება მეცნიერებათა. ასეთივე აზრისაა ჰაუფსენიცი: „ფილოსოფია მუდმივი ცდაა მეცნიერებათა გაერთიანებისა“.

არ შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი დახასიათება და გაგება ფილოსოფიისა ყოველმხრივი და სრული იყო. ერთი რამ აუცილებლად ახასიათებს ფილოსოფიას ამ შემთხვევაში; ეს არის მისი დამოკიდებულება სპეციალ მეცნიერებათაგან.

თუ საბოლოოდ ამ დახასიათების ძალით ფილოსოფია მაინც ჰპოებს განსაკუთრებულ საგანს, ყოველ შემთხვევაში იგი დამოკიდებულია სპეციალ მეცნიერებათაგან; ფილოსოფიას ამ შემთხვევაში არ აქვს განსაკუთრებული მასალა თავის მიზნისთვის მოსახმარი და ვალდებულია მიიღოს ის, რასაც აწვდის მას სპეციალი მეცნიერება.

აღნიშნულ განმარტების მიხედვით, ფილოსოფიის საგანი ისხება, როგორც მეცნიერების ზოგად დებულებათა უმადლესი განზოგადება. თუ ამ მხრივ ფილოსოფიას არ ერგო წილად შესაფერი დამოუკიდებლობა, შესაძლებელია სულ სხვაგვარი მდგომარეობა შეიქმნეს მაშინ, როდესაც დაისმება საკითხი თვით განზოგადოების ბუნებისათვის.

ქვეშარიტება მიზანია მეცნიერების, რამდენადაც უკანასკნელი თეორიულია ე. ი. მთელი აზრი მეცნიერულ მუშაობისა, თუ ეს მუშაობა რაიმე პრაქტიკული მიზნით არ ისაზღვრება, მდგომარეობს ქვეშარიტების სამსახურში. მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, რომ სპეციალი მეცნიერებამ არ იცის თვით ბუნება ქვეშარიტებისა. ყოველი მეცნიერება, რამდენადაც ის ისახავს თავის მიზნად განსაზღვრულ სფეროში მოვლენათა შორის ურთიერთობის კანონი შეისწავლოს, აღწევს ამ მიზანს ზოგად დებულებათა გამომუშავების სახით. იგივე კანონი არი კონკრეტი გამოხატულება ქვეშარიტებისა. როგორც თვით მეცნიერება—ზოგად დებულებათა გამომუშავების დროს, ისე ფილოსოფია—უმალლეს განზოგადობათა განმტკიცების დროს, აუცილებლად ემყარებიან ერთ გონებრივ აქტს, რომელსაც ორთავეთათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. ეს არი—დასაბუთება.

დასაბუთების ბუნება პირველ შეხედვით მარტივია: ყოველ დებულების დასამტკიცებლად საჭიროა საკმარისი საბუთი, ანუ საფუძველი. მეცნიერება ამ საკითხს განსაკუთრებულ ძიების საგნად არ სთვლის და ცდილობს ფაქტების ნიადაგზე შეასრულოს ეს პირობა. მაგრამ აშკარაა, რომ ის, რაც მიხმარება მასწავლად დასაბუთებისა სრულიად არ ეხება საკითხს თვით დასაბუთების ბუნებისათვის. რა თქმა უნდა, მეცნიერება, მიუხედავად იმისა, რომ პირდაპირ არ სწავლობს ბუნებას დასაბუთებისა, მაინც ვითარდება თანახმად ამ ბუნებისა. ასე გრძელდება მანამდის, ვიდრე თვით დასაბუთება პრობლემად არ გარდიკვევა; ამის შემდეგ კი მეცნიერება სრულიად უძლურია საკითხის გადაჭრაში მონაწილეობისათვის. ყოველ შემთხვევაში ცხადია, რომ მეცნიერება გაურკვევლად ემყარება დასაბუთების კანონებს და საჭიროებს ისეთ მეცნიერებას, რომლის საგანს შეადგენს გარკვევა და ნათელყოფა დასაბუთების ბუნებისა.

ქვეშარიტება სრულქმნა დასაბუთებისა, დასაბუთება კი გზაა ქვეშარიტებისაკენ; ამიტომაცაა, რომ ამ ორ მოვლენათა შორის მჭიდრო კავშირია და მეცნიერების მიმართ სრული ანალოგია.

გარდა აღნიშნულისა, მეცნიერება მოიხმარს მთელ რიგს სხვა ცნებებისას; რომელთა ბუნება მისთვის ისევე გაურკვეველია. ასეთია მაგ. ცნება მიზეზობრივობისა, სივრცისა, დროისა და სხვ. ავიღოთ მაგალითისთვის პირველი. ყოველი მეცნიერება სცდილობს მოვლენათა მიზეზის გაგებას. ცხადია, რომ გარეშე მიზეზობრივ ურთიერთობის გაგებისა არც

ერთი მეცნიერული კანონი არ გამოიყვანება. წავართვათ მეცნიერებას ერთი წუთით ეს პრინციპი, შევეცადოთ წარმოვიდგინოთ მეცნიერება მიზეზობრივობის პრინციპის გარეშე და ჩვენ მაშინვე დავრწმუნდებით, რომ ასეთი რამ სრულიად შეუძლებელია. მაგრამ მიუხედავად ასეთი დიდი მნიშვნელობისა, მეცნიერება იკვლევს მიზეზობრივ ურთიერთობას თავისი შესწავლის საგანთა შორის და არავითარ შემთხვევაში არ ეხება თვით მიზეზობრივობის ბუნებას. მიზეზობრივობა როგორც საერთო პრინციპი ყველა მეცნიერებათათვის, გასცდება ფარგალს ყოველ კერძო დისციპლინისა და უნდა შეადგენდეს საგანს ისეთი დარგისას, რომელიც ჰფარავს მთელს მეცნიერულ მუშაობას ე. ი. ფილოსოფიისა. ეს მით უფრო მიეკუთვნება ფილოსოფიას, რომ სწორედ ის სწავლობს მსოფლიოს უზოგადეს მხარეებს, როგორც საფუძველს მათი მთლიანი წარმოდგენისა.

ამ რიგად ირკვევა, რომ სულ სხვა გვარი მიმართება არსებობს ფილოსოფიასა და სპეციალ მეცნიერებათა შუა: ფილოსოფია სწავლობს ისეთ პრინციპებს, ისეთ ძირითად დებულებებს, ურომლისოდ მეცნიერული მუშაობა სრულიად შეუძლებელი ხდება. შეგნება და გარკვევა ამ პრინციპებისა, როგორც ვიცით, არ ქმნის თვით მეცნიერებას; უკანასკნელი შეიძლება წარმოიშვას და კიდევ ერთგვარად განვითარდეს, მაგრამ, რამდენადაც არი შემეცნების დარგი, რომელიც შეისწავლის მსოფლიოს უზოგადე მხარეებს, მიმართება სპეციალ მეცნიერებათა და ამ დარგის შუა დამოკიდებულების სახით არ უნდა წარმოიდგინებოდეს. რამდენადაც ფილოსოფია არკვევს მეცნიერების საფუძველებს, იმდენად მტკიცეა კავშირი მეცნიერებასა და ფილოსოფიის შუა.

ზემოდ აღნიშნულ გაგების თანახმად ფილოსოფია დამოკუთლი ბუნებისაა სპეციალ მეცნიერებათა მიმართ. ამ გაგებას თუ მივიღებთ, და ვიტყვით, რომ ფილოსოფია მეცნიერულ განზოგადობათა მხოლოდ უმაღლესი განზოგადობააო—მაშინ კავშირი სპეციალ მეცნიერებათა და ფილოსოფიის შუა დაუსაბუთებელი და გაუგებარია. ეს აშკარა ხდება ისტორიულ სქემის წარმოდგენის დროს. ჩვეულებრივად ასე აქვთ წარმოდგენილი ეს სქემა: თავდაპირველათ ფილოსოფია და მეცნიერება ერთი და იგივე იყო; შემდგომში განვითარდა მეცნიერება სპეციალ მეცნიერებათა სახით! აწმყოს საკითხია ფილოსოფიასა და მეცნიერების შუა კავშირის აღდგენა. როგორ? აი ამ კითხვაზე პასუხი შეუძლებელი ხდება თუ გაბატონებული დახასიათება ფილოსოფიისა მივიღეთ. თუ მომავალი კავ-

შირი ფილოსოფიისა და მეცნიერებისა არაფერია გარდა მეცნიერებათა მონაპოვარის განზოგადოებისა, მაშინ უნდა მივიღოთ, რომ ძველად, როდესაც არ იყო მეცნიერების სპეციალიზაცია და მაშასადამე არ არსებობდა პრობლემა გაერთიანებისა—ფილოსოფია სრულიად არ არსებობდა. ასეთი უაზრო შედეგი მაჩვენებელია როგორც ისტორიულ სქემის მიუღებლობის, აგრედვე იმ გაგების სიყალბის, რომელზედაც ეს სქემა არის დაფუძნებული.

ნამდვილად კი საქმე სხვა გვარად უნდა წარმოვიდგინოთ. პირველ ყოფილი განუყოფელობა მეცნიერებისა და ფილოსოფიისა მათი განუვითარებლობაზე იყო აღმოცენებული. მსოფლიოს უზოგადეს მხარეთა შესწავლა სრულიად ჰფარავდა იმ მცირე ცოდნას მსოფლიოს კონკრეტ მოვლენათა შესახებ, რომელიც მაშინდელ მეცნიერებას მოვუბოვებოდა. შემდეგში კი სწორედ ეს უკანასკნელი უფრო განვითარდა, გაჩნდა მთელი წყება სპეციალ მეცნიერებათა და ფილოსოფია, როგორც მეცნიერება მსოფლიოს მთლიანობის შემსწავლელი, ჩამორჩა მეცნიერებას. აშკარაა, რომ მომავალში ფილოსოფიასა და მეცნიერების შუა მტკიცე კავშირის აღსადგენად საჭიროა სათანადო განვითარება ფილოსოფიისა მსოფლიოს ზოგად მოვლენათა შესწავლის გაღრმავებით.

მარტო ფილოსოფია არ არკვევს მსოფლიოს ზოგად მხარეებს. ყოველ შემთხვევაში თუ ფილოსოფია იღებს მათ, როგორც თავის განსაკუთრებულ საგანს, ამ ზოგადის სინამდვილეში გაშლას იკვლევს მეცნიერება, მაგალ. იგივე მიზეზობრივობის პრინციპი. არც ერთი მეცნიერება არ კმაყოფილდება კერძო მოვლენათა აღწერით, მათი დაკვირვების მასალის დაგროვებით—ყველა ეს მხოლოდ მასალაა მეცნიერებისათვის. მეცნიერება იწყება იქ, სადაც იწყება ცდა მოვლენათა შორის რაიმე მტკიცე ურთიერთობის განმტკიცებისა. რადგანაც ამ მიზნის მიღწევა მოსახერხებელია მხოლოდ მეცნიერულ განსაზოგადოებათა სახით, ამიტომ ყოველ მეცნიერებას თან ახლავს თავისი ფილოსოფიური მხარე. მეცნიერება უფილოსოფიოთ შეუძლებელია, თუ ის ნამდვილად ამართლებს მეცნიერების დანიშნულებას.

ფილოსოფიის და მეცნიერების შუა მიმართება საკმაოდ გამორკვეულად უნდა ჩაითვალოს. პირველი იკვლევს მსოფლიოს, როგორც ზოგად მოვლენათა მთლიანობას, მეორე იმ ზოგადის კერძო მოვლენებში გაშლას; მსოფლიო მთლიანობის თვალსაზრისით ორივე საგანი—ორი მხარეა

ერთი და იმავე მოვლენისა; ამიტომაც საბოლოოდ ორივე მომენტი განუყოფელია და ფილოსოფიის განმარტება უქვეყლად ორივეს უნდა შეიცავდეს. მაშასადამე, ფილოსოფია არის მეცნიერება მსოფლიოს მთლიანობის შესახებ, ანუ მსოფლმხედველობა მეცნიერებაზე დამყარებული.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფილოსოფიაში მოიპოვება მრავალგვარი ცდა მისი დამოუკიდებელ საგნის ძიებისა. ასეთი ცდათა შორის საკმარისია აღინიშნოს ორი უმნიშვნელოვანესი. ერთი ეკუთვნის ცნობილ გერმანელ ფილოსოფიის ისტორიკოსს კუნო ფიშერს. სახელოვან ფილოსოფოსის კანტის (+ 1804) დამსახურებას ფილოსოფიის წინაშე ის ხედავს მასში, რომ თითქოს კანტმა მოუპოვა ფილოსოფიას თავისი განსაკუთრებული კვლევა-ძიების საგანი. ეს საგანი კუნო ფიშერის აზრით არის შემეცნება.

კუნო ფიშერი ისტორიულად რომ მართალი იყოს, არსებითად მაინც შემეცნება. შემეცნება, თუმცა ის მსოფლიოს უზოგადესი მხარეა, მაინც მხოლოდ ნაწილია მოვლენათა იმ მთელ რიგისა, რომელიც შეადგენს ფილოსოფიის საგანს. შეიძლება ფილოსოფიის განსაკუთრებული საგანი ამ შემთხვევაში ძალიან აშკარად სჩანდეს, მაგრამ ასევე აშკარაა, რომ არე ფილოსოფიურ ძიებისა მეტის მეტად განსაზღვრულია. ეს რომ ასეა ამას თვით ფილოსოფიური კლასიფიკაციაც მოწმობს, რომელიც შემეცნებას, როგორც კვლევა-ძიების საგანს მიაკუთნებს ცალკე ფილოსოფიურ დისციპლინას — განსეოლოგიას.

ღირსშესანიშნავია აგრედვე მეორე ცდა ფილოსოფიისათვის განსაკუთრებულ საგნის ძიებისა. ეს ცდა ეკუთვნის გერმანელ ფილოსოფოსს ვ. ვინდელბანდს და მის მოწაფეს რიკკერტს. მათი აზრით მეცნიერებასა და ფილოსოფიის შუა საგრძნობი განსხვავებაა: პირველი შეისწავლის მას, რაც არის, მეორე — იმას, რაც უნდა იყოს. ამ რიგად ფილოსოფია შედგება სამ ნორმატიულ მეცნიერებათაგან ე. ი. ისეთ მეცნიერებათაგან, რომელნიც საყოველთაო და სავალდებულო ნორმებს გამოიმუშავენ. ასეთია — ლოდიკა, ეთიკა და ესტეტიკა: პირველი იმუშავებს საყოველთაო სავალდებულო ზომებს ჭეშმარიტების სფეროში, მეორე — ზნეობისა და მესამე — მშვენიერების სფეროში.

ეს მეორე ცდა ფილოსოფიის ბუნების გარკვევისა ისევე შემეცნარად უნდა ჩაითვალოს, როგორც პირველი. მიუხედავად იმისა, რომ მას, რაც უნდა იყოს აზრი აქვს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ვიცით რაც არის, ამ

გაგების ძალით შეუძლებელია მეცნიერებისა და ფილოსოფიის კავშირი, და, მაშასადამე, მთლიანობა ადამიანის შემეცნებისა. მართლაც და თუ ნორმატიული მეცნიერება სრულფუნქციანია და მის არსებობას აზრი აქვს, ის მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის არსებულს სრულიად მოკლებულია ასეთ უფლებას. იმის თვალსაზრისით რაც უნდა იყოს თავისთავად ცხადია, რომ ის რაც არის, არ უნდა იყოს. ეს დაპირდაპირება სწყვეტს ადამიანის შემეცნებას ორ სრულიად შეუერთებელ ნაწილებად და მთლიანობა შემეცნებისა სამუდამო პრობლემად ჰხდება. გარდა ამისა, ეს დაყოფა არაბუნებრივია; ეს განსაკუთრებით აშკარა ხდება ჭეშმარიტების სფეროში. ჭეშმარიტება არის ის, რაც უეჭველად არის და ნორმატიული გამოხატულება ჭეშმარიტების პრობლემისა მდგომარეობს სწორედ იმაში, რომ უნდა იყოს ის, რაც არის. აშკარაა, რომ აქ დაპირდაპირება იმისა, რაც არის და რაც უნდა იყოს სრული უაზრობას შეიცავს. ამ რიგად ვინდებოდნენ — რიკკერტის თეორია სრულიად მიუღებელია.

პროფ. შ. ნუცუბიძე.

საქართველოს სკოლის სისტემის რეორგანიზაციის საკითხი:

გვგმა მსჯელობისა.

ჩვენს წინაშე დაისვა საქართველოს სკოლის რეორგანიზაციის საკითხი. საკითხის გადასაჭრელად უნდა გვესმოდეს მისი შინაარსი. ეს არა იმისათვის მართო, რომ პასუხის გაცემა შეიძლება მხოლოდ იმაზე, რაც გვემის, არამედ იმისათვისაც, რომ დეკარტის თქმულების არ იყოს, თვით საკითხში დაფარულია მისი გადაჭრა. მაშ საქართველოს სკოლის სისტემის რეორგანიზაციის საკითხის გადასაჭრელად, ჩვენ უნდა მკაფიოდ და ნათლად წარმოვიდგინოთ, რას გულისხმობს ამ საკითხის შინაარსი. ამისათვის კი საჭიროა მისი სკრუპულიოზური ანალიზი. ვამბობ „სკრუპულიოზური“, რადგანაც საქმე ეხება ისეთ რამეს, რაც უუდიდეს მნიშვნელობას წარმოადგენს მთელი ერის მომავალი კეთილდღეობისათვის.

სიტყვა „რეორგანიზაცია“ არ საჭიროებს ვრცელ განმარტებას. კლედ ის გულისხმობს შემდეგს: საქართველოს სკოლა, ძველი წესწყო-ბილებიდან მიღებული არ აკმაყოფილებს დღეს ქართველ ერს: არ აკმა-ყოფილებს არც მისი მატერიალური და მორალურ ინტერესებს, არც ქარ-თული პედაგოგიური აზროვნების მოთხოვნილებებს. მაშ ის უნდა შეი-ცვალოს. აი ამ არსებული სკოლის შეცვლა იგულისხმება მის რეორგანი-ზაციის ქვეშ.

მაგრამ შეცვლილი სკოლა მაინც არის სკოლა. მაშასადამე ამ შეც-ვლილს ახალ სკოლას უნდა ბეერი რამ ქონდეს ისეთი, რაც აქვს თანა-მედროვე სკოლასაც, ე. ი. მას უნდა ქონდეს სკოლის საზოგადო თვი-სებები. მას უნდა ქონდეს, მაგალითად, პროგრამა სწავლებისა, უნდა ყავდეს მოწაფენი და მასწავლებლები და სხვა. აი ეს ზოგადი თვისებები სკოლისა, რომელიც ერთნაირად ახლავს ყოველსკოლას, უნდა ახლდეს, მაშასადამე, ჩვენს ახალს, შეცვლილს სკოლასაც. ცვლილებები უნდა შე-ეხებოდეს მხოლოდ ამ თვისებათა განსახიერებას, რომელიც მომავალ სკოლას უნდა ქონდეს სრულიად თავისებური და რომელიც არ უნდა ემგზავსებოდეს საქართველოს სკოლის თანამედროვე განსახიერებას. მაშ მომავალი სკოლა უნდა განირჩეოდეს თანამედროვე ჩვენი სკოლისაგან მხოლოდ სახეობით. საზოგადო თვისებები სკოლისა მასაც ისეთი უნდა ქონდეს, როგორც თანამედროვე სკოლას.

აი ეს საზოგადო თვისებები სკოლისა ჩვენ უნდა გავხადოთ მთელი ჩვენი მომავალი სკოლის სქემის გამოსარკვევი მუშაობის ბაზად. ამ ბაზის ანალიზმა ჩვენ უნდა მოგვცეს გეგმა მთელი ჩვენი მსჯელობისა მომავალ სკოლის შენობის შესახებ. ეს გეგმა ან ტოპიკა აუცილებელს საჭიროე-ბას წარმოადგენს მიზან შეწონილი მუშაობისათვის. როგორი უნდა იყოს მომავალი სკოლა? — მომავალი სკოლა უნდა იყოს სკოლა (genus), რო-მელიც განირჩევა ჩვენი თანამედროვე სკოლისაგან და აგრეთვე სკოლის სხვა ფორმებისაგან. ამ მხრივ, მაგალითად პროგრამის მხრივ ამით (diffe-rentia spec.) მეორე მხრივ (მოწაფეთა შემადგენლობის მხრივ) მაგალი-თად ამით, მესამე მხრივ (მასწავლებელთა მხრივ) — ამით და სხვა. მაშ მცნე-ბები „პროგრამა“ „მოწაფეთა შემადგენლობა“, „მასწავლებელთა შემა-დგენლობა“, შეადგენენ სკოლის რეორგანიზაციაზე მსჯელობის საფუძველს. ამავე დროს ისინი შეადგენენ სკოლის საზოგადო თვისებებს.

ესლა ჩვენ გვესმის რას ნიშნავს სიტყვა რეორგანიზაცია? სკოლის

რეორგანიზაცია გულისხმობს სკოლის ზოგად თვისებებს მომავალი სკოლის განსაკუთრებულ თვისებებს, რომლების ფორმაში ესმება ზოგადი სკოლა.

გავიგეთ რა, რა არის რეორგანიზაცია, გავიგეთ რა, რომ ამ რეორგანიზაციაზე ლოლიკურად მსჯელობისათვის ჩვენ უნდა დავეყრდნოთ სკოლის, ამ შემთხვევაში ქართული სკოლის, ზოგად თვისებებს, რომ ეს თვისებები უნდა შეიქნეს ჩვენთვის მსჯელობის გეგმად, გადავიდეთ მეორე საგანზე.

ჩვენს წინაშე დასმულია საკითხი „საქართველოს სკოლის“ რეორგანიზაციის შესახებ. რას ნიშნავს საქართველოს სკოლა? ეს უნდა ეხლა გავარკვიოთ, რათა შევძლოთ ჩვენთვის საჭირო გეგმის აღმოჩენა.

საქართველოს სკოლა გულისხმობს სკოლების ორ კათეგორიას: სახელმწიფო სკოლას და კერძო სკოლას. მათ შორის დიდი განსხვავებაა: პირველს იხანავს სახელმწიფო, მეორეს კერძო პიროვნება. უკვე ეს ეკონომიური ფაქტი სწყვეტს საკითხს მათი განსხვავების შესახებ. ცხადია, რომ კერძო სკოლის ნორმები არ შეიძლება ეთანასწორობოდენ სახელმწიფო სკოლის ნორმებს. ამნაირად, კერძო და სახელმწიფო სკოლის საკითხები უნდა გაირჩენ ცალ-ცალკე.

უწინარეს ყოვლისა ჩვენ გვინტერესებს სახელმწიფო სკოლის საკითხი; რაც შეეხება კერძოს კოლას, საკითხი მის შესახებ მეორე ხარისხოვანია სახელმწიფოს თვალსაზრისით. ის გაირჩევა მაშასადამე მეორე რიგში.

რა არის მცნება „საქართველოს სახელმწიფო სკოლა“!

პირველად ყოვლისა ეს არის იმ პედაგოგიურ დაწესებულებათა სისტემა, რომელშიაც უმთავრესად საქართველოს მოქალაქეთა შვილები დებულობენ განათლებას. უნდა თუ არა საქართველოს სახელმწიფო სკოლას სისტემა. ცხადია, რომ მას არ შეუძლია არ ექნეს სისტემა, რაკი სახელმწიფო არის მისი პატრონი.

სიტყვა „სისტემა“ უკვე გვეუბნება ჩვენ იმაზე, რომ ყველა პედაგოგიური დაწესებულებანი ერთ მეორესთან შეუარდებულნი არიან, რომ ცვლილება რომელიმე დაწესებულებისა აუცილებლად იწვევს სხვა დაწესებულებათა ცვლილებასაც. მაშასადამე თუ სკოლა შეიცვალა, უნდა შეიცვალოს ყველა თავის ნაწილებში.

ჩვენ გავიგეთ რომ საქართველოს სახელმწიფო სკოლა ყოფილა სისტემა. ეხლა ჩვენ უნდა განვმარტოთ, რომ რა სისტემაა ეს სისტემა,

როგორც ყოველივე სისტემას საქართველოს სახელმწიფო სკოლის სისტემასაც აქვს მიზანი და აქვს ან უნდა ქონდეს საშუალებები ამ მიზნის განსახორციელებლად. მიზანი საქართველოს სახელმწიფო სკოლის სისტემისა ჩვენ უნდა ვეძიოთ ეთიკაში. რაც შეეხება მის საშუალებებს, ამ უკანასკნელის ქვეშ იგულისხმება მთელი სასკოლო ორგანიზაცია და მისი შინაარსი: საქართველოს სახელმწიფო სკოლა აღწევს თავის მიზანს თავის ორგანიზაციის, ან თავის შინაარსის საშუალებით.

რა მიზანი აქვს საქართველოს სახელმწიფო სკოლას? რა თქმა უნდა ის მიზანი, რომ შეიტანოს ქართველ ერში განათლება. მაგრამ განათლებაცაა და განათლებაც. ამისათვის იბადება საკითხი, რა განათლება უნდა შეიტანოს საქართველოს სახელმწიფო სკოლამ ქართველ ერში. ეს საკითხი ირკვევა იმ მოსაზრების განხილვიდან, რომელსაც ემსახურება სახელმწიფო ხალხში განათლების შეტანის დროს: მთავარი მიზანია—დააკმაყოფილოს ხალხის მოთხოვნილება და შეუწყოს ხელი მის წინსვლას. ამნაირად სახელმწიფო სკოლის მიზნის გამოსარკვევად ჩვენ გვიხდება ქართველი ერის იდეალური მისწრაფების შესწავლა, რაც თავის მხრივ დამოკიდებულია ქართული ეროვნული ფსიქიკის შინაარსისაგან და მის გარშემო არსებულ ბუნებრივ და საზოგადოებრივ პირობებისაგან. აქ იშლება ჩვენ თვალ წინ მთელი ზღვა სხვა და სხვა შესაძლებლობისა, რომელშიაც ჩვენ შორს არ უნდა შევცურდეთ. გავჩერდეთ მხოლოდ კიდევად და აქედან გამოვსძებნოთ უახლოესი მიზნები, რომელსაც უნდა ემსახურებოდეს საქართველოს სახელმწიფო სკოლა.

რა არის საქართველო? ბუნებრივად უხვად დაჯილდოვებული ქვეყანა, რომელიც, სამწუხაროდ, ვერ იყენებდა დღემდის თავის სიმდიდრეს საკმაო ინტენსივობით. მაშ, ქართველი ერის დანიშნულებაა უკეთესად შეეგუოს თავის გარშემო არსებულ ბუნებას და გამოიყენოს მისი ძალები. ეს არის ღერძი ჩვენი ისტორიული ევოლიუციისა. ამისათვის საჭირო ყოფილა პოლიტიკური თავისუფლება, რომელიც საქართველომ მოიპოვა. ამისათვის საჭიროა დემოკრატიული წესწყობილება, რომელიც საქართველოს ოფიციალურად უკვე აქვს. ამისათვის საჭიროა უცხო ერებთან ისეთი დამოკიდებულების დამყარება, რომ ისინი არ უშლიდენ, არამედ ხელს უწყობდენ ქართველებს მისი ბუნებრივი სიმდიდრის გამოყენებაში. ამ ფაქტთა შორის, რომლებიც ჩვენ აქ დავასახელებთ, ღირს შესანიშნავი საქართველოს სახელმწიფო სკოლის სტრუქტურის გამოსარკვევად ის,

რომ საქართველო დემოკრატიული რესპუბლიკაა. დემოკრატიული რესპუბლიკა, ეს ისეთი წესწყობილებაა, სადაც თვით ხალხი მართავს თავის თავს თავის მიერ არჩეულ წარმომადგენელთა საშუალებით. რომ მართვა-გამგეობა იყოს მიზანშეწონილი, საჭიროა რომ მმართველს ესოდეს რამე მართვა-გამგეობაში. თუ მმართველი ყრუ და გაუნათლებელია, მის მართვა-გამგეობას მხოლოდ ვნების მოტანა შეუძლია. რაკი საქართველოს მართვა-გამგეობა თვით ხალხის ხელშია დღეს ოფიციალურად ცხადია, რომ ეს ხალხი უნდა იყოს საკმაოდ მომზადებული თავის მართვა-გამგეობის მოსაწყობად. ვინაიდან სახელმწიფოს მართვა-გამგეობაში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ყველა საქართველოს მოქალაქე ლეზბულობს მონაწილეობას, ცხადია, რომ საქართველოს ყველა მოქალაქე უნდა იყოს საკმაოდ განვითარებული სახელმწიფოებრივ მართვა-გამგეობისათვის თვალ-ყურის სადევნებლად. ეს კი შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, თუ ყოველ მოქალაქეს აქვს საკმაო განათლება, რომ მას შეეძლოს გაზეთის წაკითხვა, მისი შინაარსის გაგება, არჩევნების დროს წესიერად ხმის მიცემა, მიტინგზე ან რომელიმე სხვა ყრილობაზედ თავის აზრის ნათლად და მკაფიოდ გამოთქმა და სხვა ამგვარი. ასეთი განათლება უნდა იყოს ყველასათვის სავალდებულო.

მაშ ერთი მიზანი სკოლისა ყოფილა შეიტანოს ქართველ ხალხში იმდენი შეგნება, რომ მას შეძლება ქონდეს მონაწილეობა მიიღოს საქართველოს სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში, ეს განათლება უნდა იქნეს საყოველთაოდ სავალდებულო. რაკი ეს განათლება სავალდებულო იქნება, ის უნდა იქნეს უფასო.

გარდა ამ მიზნისა (დემოკრატიულ წესწყობილების განმტკიცებისა) ჩვენს სახელმწიფოს, როგორც მოგახსენეთ აქვს სხვა მიზნებით: გააბას კავშირი უცხოელებთან, შეისწავლოს უკეთესად თავის გარემო, გამოიყენოს ეს გარემო თავის სასარგებლოდ რაც შეიძლება უკეთესად. ყველა ეს გულისხმობს უკვე მეტს ცოდნას, ვიდრე ეს საჭიროა დემოკრატიულ რესპუბლიკის ყოველივე მოქალაქისათვის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის მისაღებად. აქედან ცხადია, რომ გარდა საყოველთაოდ სავალდებულო განათლებისა, საქართველოს სახელმწიფო სკოლას ჰქონია სახეში სხვა განათლებაც, რომელიც არ არის არც საყოველთაო, არც სავალდებულო და დამოკიდებულია კერძო მოქალაქეთა კეთილ-სურვილისაგან.

ამაირად ჩვენ მივიღეთ, ორი მიზანი საქართველოს სახელმწიფო სკოლის სისტემისა. სად, ან უკეთ რომ ვსთქვათ, საქართველოს სახელმწიფო სკოლის რომელ ნაწილში უნდა განხორციელდეს პირველი მისი მიზანი? სკოლის დანაწილება შეიძლება მისი კლასების მიხედვით. მაშ საკითხი არის ამნაირი: სად, ან რომელ კლასებში შეუძლია სახელმწიფოს განხორციელოს სავალდებულო სწავლება, პირველ კლასებში თუ უკანასკნელებში: ცხადია, რომ პირველ კლასებში, ვინაიდან უკანასკნელ კლასების ვალდებულება ნიშნავს მთელი სკოლის ვალდებულებას, რაც არ შეადგენს სახელმწიფოს მიზანს. მაშ პირველი ან დასაწყისი ნაწილი საქართველოს სახელმწიფო სკოლისა, უნდა იყოს სავალდებულო. ხოლო დანარჩენი ნაწილი ამავე სკოლისა არ უნდა იქნეს სავალდებულო.

დასაწყის სკოლას ეძახიან დაბალ სკოლას. მაშ საქართველოს სახელმწიფოებრივი სკოლა უნდა შეიცავდეს ყველასათვის სავალდებულოს და ამასთან უფასო დაბალ სკოლას. გარდა ამ დაბალი სკოლისა არის სკოლა არა-სავალდებულო, სადაც სწავლება სწარმოებს ხალხის კეთილ სურვილზედ.

მაშ ჩვენ ვიცით ეხლა დაახლოებით რა არის დაბალი სკოლა. ეს ყოფილა პირველი საფეხური სახელმწიფოებრივი სკოლისა, რომელიც არის ყველასათვის სავალდებულო და უფასო. ეს განსაზღვრა დაბალი სკოლის ადგილისა საყოველთაო და სავალდებულო დაწყებითი განათლების სისტემაში უნდა კარგად დავიმახსოვროთ. ამაზე იმიტომ ვამბობ, რომ ბევრს და ხშირად ისეთ პირს, რომელსაც დიდი მოეთხოვება, არ აქვს სწორი წარმოდგენა იმაზე, თუ რას ნიშნავს დაბალი სკოლა. ზოგი იმას ფიქრობს, რომ შესაძლებელია დაბალი სკოლა არა სავალდებულო და არა უფასო, ფასიანი დაბალი სკოლა არის ხის რკინა, ბნელი სინათლე. ასეთი მცნების განხორციელება გონებაში მე არ ძალმიძს.

ვინც „არა-სავალდებულო დაბალ სკოლაზე“ ან „ფასიანი დაბალ სკოლაზე“ ლაპარაკობს, ის ან ეწინააღმდეგება შეგნებულად ერთიანი სკოლის იდეას, ან და გაუგებარ რამეზე ლაპარაკობს.

აგრეთვე შემცდარად მიმაჩნია მე დაბალი სკოლის კონცეპცია, რომელიც ეყრდნობა მის განსაზღვრაში ფსიქო-ფიზიოლოგიურ მოსაზრებებს. ფსიქოლოგიის და ფიზიოლოგიის თანამედროვე მდგომარეობის მიხედვით, ყოველივე ასეთი ცდა დაბალი სკოლის ფსიქოლოგიურ საფუძველზე განსაზღვრისა მუდამ სათუო და სადავოც იქნება. როგორ შევიძლიათ, ბა-

ტონო, თქვათ, რომ 10 წლის ბავშვის ფსიქიკა ერთნაირია, და 11 წლის ბავშვის ფსიქიკა მეორენაირი? ვინ გაზომა ეს ასე მკაფიოდ და გარკვეულად? ვის გინდათ რომ დაეყრდნოთ, როდესაც ასეთ აზრებს გამოთქვამთ: პირად თქვენს დაკვირვებას თუ სხვა ქვეყნების მეცნიერებს? საინტერესოა ვიცოდეთ ამ მეცნიერის სახელი.

პირიქით, მეცნიერება, თუ ფსიქოლოგიას მეცნიერება ეწოდება, სულ სხვას გვეუბნება. თანამედროვე ფსიქოლოგია იმას გვასწავლის, რომ ადამიანის სულიერი ცხოვრება არის პროცესი და ყოველად შეუძლებელია ამ პროცესის ნაწილ-ნაწილად დაყოფა და ერთი ნაწილის მეორისათვის დაპირისპირება. 11 წლის ბავში სულაც არ განირჩევა 12 წლის ბავშისაგან იმ ზომამდე, რომ ეს განსხვავება დაუდვათ საფუძვლად ჩვენი სკოლის აღშენებას. ისიც რომ მივიღოთ, რომ 11 წლის ბავშს ჩვეულებრივ აქვს დამახასიათებელი თვისებები, ეს ხომ საყოველთაო არ იქნება. ბევრს მხოლოდ მეთორმეტე ან მეცამეტე წელში ელვიძება ის თვისებები, რომელიც ჩვეულებრივ მეთორმეტე წელზე ემჩნევა ბავშვებს; ბევრს კი პირიქით, უფრო ადრე, ვიდრე 11 წელი, ემჩნევა იგივე თვისებები.

მაშ ფსიქოლოგიაზე დაყრდნობა დაბალი სკოლის შესახებ მსჯელობის დროს სათუო და მიუღებელიც არის: სათუოა იმდენად, რამდენად ფსიქოლოგიური დაკვირვება საზოგადოდ, არ იძლევა სანდო შედეგებს, რომლების ჩამოსხმა შეიძლებოდეს კანონის ფორმაში; მიუღებელია, რადგანაც ფაქტებიც და თეორიებიც სრულიად უარყოფენ იმ დებულებას, რომელზედაც ვეყრდნობით ჩვენ დაბალი სკოლის საერთო სასკოლო სისტემიდან გამოყოფის. და მის განსაზღვრის საკითხს.

საზოგადოთ ფსიქოლოგიზმის და გადაჭარბებული ინდივიდუალიზმის გავლენამ, რომელსაც პედაგოგიურ ანარქიზმამდის მივყევართ, მე ვფიქრობ, უკვე განვლო. თვით ამერიკაში და გერმანიაში, ე. ი. თანამედროვე ფსიქოლოგიის უმთავრეს ცენტრებში, ფსიქოლოგიურ დაკვირვებების შეფასება არ არის მაინც და მაინც მაღალი. ეს იქ, გერმანიაში და ამერიკაში, სადაც საუკეთესო ფსიქოლოგიური ინსტიტუტებია მოწყობილი, და სადაც საუკეთესო და გაწრთვნილნი მეცნიერნი აწარმოებენ ფსიქოლოგიურ დაკვირვებებს. მაშ რა გვეოქმის ჩვენ, საქართველოში მცხოვრებთ? არ ვიცით ჩვენ ჩვენი ბავშვების განსაკუთრებული ფსიქოლოგიური თვისებები, რომ ამ თვისებებზე წარმოდგენა დაუდვათ საფუძვლად ჩვენ სასკოლო ორგანიზაციას.

დაბალი სკოლის მცნების განსაზღვრაში ჩვენ შეგვიძლია უმთავრესად ეთიკო-სოციოლოგიურ პრინციპებს დავუყრდნობთ: დაბალი სკოლა არის სკოლა საყოველთაო და სავალდებულო განათლებისა. აი აქედან უნდა გამოვდიოდეთ და არა ფსიქოლოგიიდან.

ერთიანი სკოლის პირველი საფეხური, ეს საფეხური იწყება იქ, სადაც იწყება საზოგადოდ სახელმწიფო სკოლა, და თავდება იქ, სადაც სახელმწიფოს უკვე მეტი ძალა არ შესწევს მისი შენახვისათვის. (მაგრამ ამაზე დაწვრილებით სხვაგან). დაბალი სკოლის მთავარი მიზანია მიაწოდოს იმას, ვინც იქ სწავლობს, საკმაო განათლება სახელმწიფოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის მისაღებად.

გარდა დაბალი სკოლისა საქართველოს სახელმწიფო სკოლა შეიცავს არა დაბალ სკოლას. ეს უკანასკნელი იწყება იქ, სადაც თავდება დაბალი სკოლა, ვინაიდან თვით იდეა განათლებისა, რომელიც გულისხმობს მის დემოკრატიზმს, გულისხმობს ამასთან ერთად დაბალი საფეხურის მჭიდრო კავშირს მაღალ საფეხურთან.

მაღალ სკოლის შესახებ ითქმის მხოლოდ შემდეგი: ის არა-სავალდებულოა; მაშასადამე ის შეიძლება ფასიანიც იქნეს. ყოველ შემთხვევაში მისი უფასობა არ გამომდინარეობს მისი იდეიდან ჯერ-ჯერობით. თუ დაბალი სკოლა თავისს შინაარსის განსაზღვრას ეძებს საქართველოს სახელმწიფოებრივ წესწყობილებაში, არა-დაბალი სკოლა ეძებს თავის შინაარსის განსაზღვრულ მიზანს სხვა მოვლენებში: უმთავრესად ეკონომიური სფეროდან. ეკონომიური ინტერესთა დიფფერენციათა, და აგრეთვე იმ საშუალებათა სხვა და სხვაობა, რომლებიც ხელს უწყობენ ამ ეკონომიური ინტერესების განხორციელებას, შეიძლება დაედვას საფუძვლად არა-დაბალ სკოლის დიფფერენციასაც (ბიფურკაციები).

დიფფერენციაცია დაბალ სკოლამ არ იცის: ეს გამომდინარეობს მისი ბუნებიდან, რომელიც განისაზღვრება მისდამი სახელმწიფოსაგან მინიჭებულ დანიშნულებით. დაბალი სკოლა არის მთელს რესპუბლიკაში ერთი და იმავე ხასიათის. რა ხასიათის ამაზე შემდეგ, ხოლო არა-დაბალი სკოლა შეიძლება დაიყოს სხვა და სხვა მიზანთა მიხედვით, რომლებსაც ის შეიძლება ემსახურებოდეს სხვა და სხვა ფორმებად.

ამნაირად საქართველოს სახელმწიფოებრივი სკოლა გაიყო თანახმად იმ მიზნებისა, რომელსაც ეს სკოლა ემსახურება, ორ საფეხურად. გარდა ამისა გამოირკვა, რომ პირველი საფეხური განუყოფელია და მასთან ერ-

თად განუზრახველი. გამოირკვა რომ ის არის სავალდებულო. გამოირკვა რომ საკითხი ამ დაბალი სკოლის ხანგრძლივობის შესახებ დამოკიდებულია ერთის მხრივ იმ მიზნიდან, რომელსაც ემსახურება ეს სკოლა, მეორეს მხრივ იმ საშუალებებიდან, უმთავრესად, მატერიალური საშუალებებიდან, რომელიც გააჩნია სახელმწიფოს თავის მიზნის მისაღწევად. აგრეთვე გამოირკვა, რომ მეორე საფეხური იწყება იქ, სადაც თავდება პირველი საფეხური. (საფეხურების თანდათანობითი დამოკიდებულებაში მოყვანა ერთიანი სკოლის პრინციპის თანახმად). და თავდება იქ, სადაც თავდება საზოგადო მთელი სახელმწიფო სკოლის სისტემა.

მაშ ეხლა ჩვენ დავგრჩა იმის გამოკვევა, სად იწყება სახელმწიფო სკოლა და სად თავდება., ე. ი. რამდენი წლისა უნდა იყოს ბავში, როდესაც ის პირველად შედის სახელმწიფოებრივ სკოლაში და რამდენი წლის უნდა იყოს ის, როდესაც ათავენს სრულს კურსს სახელმწიფოებრივი სკოლისა. ეს საკითხი არის საზოგადო მთელი სკოლის ხანგრძლივობის საკითხი. წყდება ის სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური მოსაზრების მიხედვით. სწავლას ბავში უნდა იწყებდეს მაშინ, როდესაც ის უკვე საკმაოდ არის გავითარებული. შეასრულოს ელემენტარული სკოლის მოთხოვნილებანი, ე. ი. როდესაც მას ამისათვის საკმაოდ აქვს გავითარებული გარეგანი გრძნობის ორგანოები, გონება, მეხსიერება, გულისყური. მეორე საკითხი, როდის უნდა გათავდეს სასკოლო სწავლება, წყდება სოციოლოგიური მოსაზრებებით. მაშინ სწყდება სწავლა, როდესაც ახალგაზრდა საკმაოდ განვითარებულია იმისათვის, რომ შეუერთდეს საზოგადოებას, როგორც თანასწორი წევრი, გამოეყოს თავის ოჯახს და შეიქმნეს დამოუკიდებელი ეკონომიური ერთეული.

თუ ეს ორი საკითხი: სახელმწიფო სკოლის დაწყების და მისი დამთავრების დროს საკითხი გამოირკვევა; ჩვენ უკვე გვეცოდინება, სად იწყება დაბალი სკოლა; და რადგანაც ჩვენ ვიცით, სად თავდება დაბალი სკოლა, ჩვენ შეგვიძლია ორივე დებულება შევაერთოთ და მივიღებთ წარმოდგენას დაბალი სკოლის ხანგრძლივობის შესახებ. გარდა ამისა ჩვენ მივიღებთ აგრეთვე წარმოდგენას არა-დაბალი სკოლის ხანგრძლივობის შესახებაც.

მაშ, საქართველოს სახელმწიფო სკოლის მიზნის იდეისაგან ჩვენ გამოვიყვანეთ. რომ საქართველოში საჭირო ყოფილა დაბალი სკოლა, რომლის დასაწყისი განისაზღვრება საზოგადო ფსიქო-ფიზიოლოგიური მოსა-

ზრებით: დაბალი სკოლა იწყება მიზნით, როდესაც ბავშვს შეუძლია სკოლაში მაცადინობა; დაბალი სკოლის ბოლო განისაზღვრება მისი ხანგრძლივობის იდეით; ეს უკანასკნელი კი დამოკიდებული ყოფილა იმაზე, თუ რა მიზანი აქვს დანიშნული დაბალ სკოლას და რა სახსარი აქვს სახელმწიფოს ამ მიზნის განსახორციელებლად. გარდა დაბალი სკოლისა საქართველოში საქირო ყოფილა არა-დაბალი სახელმწიფოებრივი სკოლა, მკიდროთ დაკავშირებული დაბალთან და განსხვავებული ფორმებად დაყოფილი (ბიფურკაცია, ფაკულტეტები), რომლის ხანგრძლივობა წარმოადგენს საქართველოს სახელმწიფოებრივი სკოლის მთელს ხანგრძლივობას დაბალი სკოლის ხანგრძლივობის გამოკლებით.

როდესაც ჩვენ გავარკვევთ საქართველოს სახელმწიფო სკოლის მიზანს, ჩვენ უნდა შევუდგეთ მისი შინაარსის ან მთელი მისი ორგანიზაციის განსაზღვრას, რადგან უკვე ზევით ითქვა, რომ საქართველოს სახელმწიფო სკოლის ბუნება განისაზღვრება მისი მიზნით და საშუალებებით ამ მიზნის მისაღწევად.

რას შეიცავს მცნება საქართველოს სახელმწიფოებრივი სკოლის ორგანიზაციაზე? უპირველესად ყოვლისა ზრგგამმას, რომელიც უნდა სრულდებოდეს სკოლაში. 1. როგორი უნდა იქნეს დაბალი სკოლის პროგრამა ზოგადად მოხაზული. 2. როგორი უნდა იქნეს არა-დაბალი სკოლის პროგრამა ზოგადად მოხაზული? თითოეული ამ საკითხთაგანი დამოკიდებულია სკოლის მიზნის მცნებისაგან: სასკოლო პროგრამა ისეთია, როგორც არის სკოლის მიზანი. ამნაირად საკითხი პროგრამების შესახებ შეიძლება განხილულ იქნეს მხოლოდ მას შემდეგ, რაც განხილული იქნება საქართველოს სახელმწიფოებრივი სკოლის მიზანი. უკანასკნელი არის priusquam პროგრამისა.

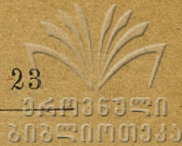
გარდა ამისა თითოეული ამ საკითხთაგანი თავის მხრივ იმლება მრავალ წვრილმან საკითხებად, 1. რა საგნებს უნდა სწავლობდენ სკოლაში: დაბალში და არა-დაბალში, 2. რა ფარგლებში უნდა ისწავლებოდეს თითოეული საგანი მთელს სასწავლებელში.

გარდა სასკოლო პროგრამის საკითხისა, სკოლის ორგანიზაციის საკითხი შეიცავს საკითხს, თუ როგორ უნდა სრულდებოდეს ეს პროგრამა, ე. ი. შეიცავს საკითხს სასკოლო ზრგგამმის განაწილების და აგრეთვე საკითხს სასკოლო მეთოდების შესახებ. როგორც სასკოლო პროგრამის განაწილება, ისე სასკოლო მეთოდები გულისხმობენ სკოლის მიზანს, რო-

გორც მთავარს გამოსავალ დებულებას მათი გადაწყვეტის დროს. მაშასადამე, უსათუოდ უნდა ვღებულობდეთ მხედველობაში საზოგადო მიზანს სკოლისას. თუ, მაგალითად, დაბალი სკოლის მიზანი ერთია, არა-დაბალი სკოლის მიზანი კი მეორე, ცხადია, რომ მეთოდებიც, რომლებითაც შეიძლება ამ სკოლებში ხელმძღვანელობა იქნება სხვა და სხვანაირი. ამ მეთოდების განსაზღვრა ზემოაღნიშნული თვალსაზრისით შეადგენს მაშასადამე, ერთ-ერთს გამოსარკვევ საკითხს.

პროგრამის განაწილების საკითხი ძლიერ ძნელია. თითოეული საგნის სწავლება დაკავშირებულია სხვა სასკოლო საგნის სწავლებასთან. ეს გარემოება სასწავლო პროგრამის განაწილების საკითხს ართულებს. ამ სირთულით გამოწვეული სიძნელის ასაცილებლად საჭიროა საკითხი თითოეულ საგნის პროგრამის განაწილების შესახებ განხილულ იქნეს ორჯერ: ერთხელ პროგრამა დანაწილებული იქნება თავის შინაგანი შინაარსის მიხედვით. მას შეასრულებს თითოეული საგნის საგნობრივი კომისია. უკვე განხილული საგნობრივი კომისიის მიერ და დანაწილებული პროგრამა უნდა შედარებულ იქნეს სხვა საგნების ასეთივე დანაწილებასთან. ეს უნდა მოხდეს კომისიების საერთო სხდომაზედ, სადაც პროგრამები ერთ-მეორესთან შეფარდებულ უნდა იქნეს მათი ნაწილების გადაწვევ-გადმოწვევით, რათა კლასის მთელ კურსს მიეცეს მთლიანობა. უხერხულია, მაგალითად ორს რომელიმე მონათესავე საგნებზე სხვა და სხვა მასწავლებლები სხვა და სხვა დროს ასწავლიდნენ. უმჯობესია კურსის კანცენტრაცია, რაც უნდა შეადგენდეს პროგრამის დანაწილებელთა საზრუნავ საგანს. სასკოლო კურსის კონცენტრაციის საჭიროება გამოწვეული არის ერთი მხრით პროგრამის შინაარსით. ფიზიკოსისათვის სულ ერთი არ არის, როდის ასწავლის ქიმიკოსი თავის საგნის სხვადასხვა ნაწილს, ისტორიკოსისათვის სულ ერთი არ არის, როგორ ანაწილებს გეოგრაფიკოსი თავის საგნის პროგრამას. ვინაიდან სხვა და სხვა საგანთა შორის არის ურთიერთი ობიექტიური კავშირი, ეს კავშირი გავლენას უნდა ახდენდეს თითოეულ საგნის პროგრამების განაწილებაზედ.

გარდა ამისა არის მეორე მხარეც, რომელიც მოითხოვს სხვა და სხვა საგნების პროგრამების ურთიერთ შორის შეფარდებას: ეს არის მოწაფის ფსიქიკა, რომელიც უკეთესად ითვისებს სასწავლო მასალას, თუ საგნების შესწავლის დროს მისი ყურადღება არ არის გაბნეული და არ არის იძულებული ერთი ობიექტიდან მეორე, სრულიად განსხვავებულ, ობი-

ექტზე გადახტეს. სკოლა ცდილობს მოწაფის ყურადღების კონცენტრაციაზე.

ამ ფსიქოლოგიური შენიშვნით ჩვენ უკვე გადავდივართ მეთოდების სფეროში. სკოლის მეთოდები ჩვენ აქ გვესმის ძლიერ ფართეთ, როგორც საშუალება იმისა, რომ მოწაფეებმა შეითვისონ ის, რის შეთვისება განზრახული აქვს სკოლას. მაშასადამე ამ მეთოდების საკითხის ქვეშ, როგორც მოხსენებული იყო, იგულისხმება მასწავლებლები. საკითხი მასწავლებლების შესახებ შეადგენს ერთ-ერთ ძირითად საკითხს სკოლის შესახებ. თავის მხრივ ეს საკითხი იზღებდა მრავალ უფრო წვრილ საკითხებად: მასწავლებელთა განათლება, მათი უფლებბრივი მდგომარეობა, მათი მატერიალური ჯილდო შრომისათვის და სხვა. თითოეული ამ საკითხთაგანი მისი დაახლოვებით განხილვის დროს გამოყოფს სხვა საკითხებს: მასწავლებელთა მოსამზადებელი სკოლების საკითხს, მასწავლებელთა ჯამაგირის საკითხს, მასწავლებელთა პენსიის საკითხს, მასწავლებელთა ორგანიზაციების საკითხს და სხვა ამგვარს.

გარდა მასწავლებლის საკითხისა, სკოლის მეთოდების საკითხი გულისხმობს სწავლების პროცესის შეფარდებას მოწაფეთა ფსიქიურ თვისებებთან. პირველად ყოვლისა აღსანიშნავია ამ მხრივ ის, რომ სწავლების ექსტენსივობა არ უნდა აჭარბებდეს მოწაფეთა ძალის ექსტენსივობას, ვინაიდან ასეთ შეუფერებლობას შედეგად მოსდევს მოწაფეთა ფიზიკური და ფსიქიური დაკნინება და არა მათი გავითარება. სწავლების ნაწამაღურ ექსტენსივობის განსაზღვრისათვის ჩვენ უნდა მივმართოთ ცნობილ ფსიქოლოგების, ფიზიოლოგების და კერძოდ პედაგოგების გამოკვლევებს იმის შესახებ, თუ; ა. რამდენი ხნის მუშაობა შეუძლია მოწაფეს მთელს წელში და ბ. რამდენი ხნის მუშაობა შეუძლია მას თითოეულ დღეში. შეუძლებელია, როგორც ვიცით, რომ სკოლა განუწყვეტლივ მოქმედობდეს მთელი წლის განმავლობაში. ეს შეგნებულია უკვე ტრადიციითაც და, ჩვეულებრივ, ყველა ქვეყნების სკოლებში შემოღებულია არდადეგები და შიგ სამაცადინო დღეთა შუა ჩართული უქმე დღეები. მაშ საქართველოს სკოლის რეორგანიზაციისათვის უნდა გამოირკვეს არდადეგების და სხვა უქმე დღეების რიცხვი. თუ ამ რიცხვს გამოვაკლებთ მთელი წლის დღეთა რიცხვს ჩვენ მივიღებთ სამაცადინო დღეთა რიცხვს.

გარდა პედაგოგიურ ხასიათის მოსაზრებისა, სამაცადინო და არა სამაცადინო დღეების საკითხის გადაწყვეტაში მნიშვნელობა აქვს სხვაგვარ

ხასიათის მოსახრებებსაც: ეროვნულ ზნე-ჩვეულებას, სარწმუნოებას და აგრეთვე სასკოლო ტრადიციასაც, რომელსაც, შეიძლება, არ გააჩნდეს არავითარი ობიექტიური საფუძველი, მაგრამ მაინც მის წინააღმდეგაც არაფერი ლაპარაკობდეს. ასეთ შემთხვევაში ტრადიციის უარყოფა არ არის მიზანშეწონილი, ვინაიდან ძველი უნდა შეიცვალოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის აშკარად უფარგისია.

სამაცადინო დღეების გამოარკვევით, საკითხი სწავლების ექსტენსივობის შესახებ არ არის მთლად გადაწყვეტილი. თითოეულ დღეს შეიძლება მიეცეს სულ სხვა და სხვა გვარი ექსტენსივობა. ყოველ შემთხვევაში მთელი დღე სკოლაში მაცადინობა შეუძლებელია, რადგანაც მაცადინობა ღლის და მოითხოვს დასვენებას, დაკარგული ძალების აღსადგენად. მაშ თითოეული დღის ექსტენსივობის საკითხი არის საკითხი მაცადინობის და დასვენების დროს ურთიერთობის შესახებ. თუ ჩვენ გავარკვევით ერთი რომელიმე ამ საკითხთაგანი, მაშინ გარკვეული იქნება მეორეც. ცხადია რომ ჩვენ უნდა დავიწყოთ მაცადინების დროს განსაზღვრიდან, რადგან დასვენების მცნება ძლიერ ბუნდოვანია და ამის გამო ჩვენ ხშირად გვეჩვენება, რომ დასვენება შეიძლება მთელი დღე, თუმც ეს არ არის მართალი; ის რაც ჩვენ გარედან დასვენებად გვეჩვენება, არის ხშირად ინტენსიური მუშაობა.

მაშ ჩვენ უნდა განვსაზღვროთ სასკოლო სამაცადინო დრო თითოეულ დღეში, ე. ი. უნდა გავანაწილოთ სასწავლო დღე.

რამდენი საათი დღეში უნდა იმაცადინოს ბავშვმა სკოლაში? ეს საკითხი, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენი საათის მაცადინობა შეუძლია მას საზოგადოდ.

ცხადია, რომ საყოველთაოდ ამ საკითხის ერთნაირად გადაწყვეტა შეუძლებელია. ჯერ თვით მცნება „მაცადინობისა“ ცვალებადი რამ არის. არის მაცადინობა, რომელიც ძლიერ ღლის, არის მაცადინობა, რომელიც სრულიად არ ღლის. ის მაცადინობა, რომელიც არ ღლის ან უკეთ რომ ვსთქვათ ნაკლებად ღლის, შეიძლება მეტს გრძელდებოდეს, ვიდრე მეორეგვარი მაცადინობა, რომელიც მეტად ღლის. დაღლილობა არის სუბიექტიური და ობიექტიური; სუბიექტიური დაღლილობა გამოიხატება დაღლილობის გრძობაში: ადამიანი უშუალოდ გრძობს, რომ ის დაღლილია, რომ მას მეტი მუშაობა არ შეუძლია და სცდილობს შეწყვიტოს მუშაობა. ობიექტიური დაღლილობის ქვეშ იგულისხმება ადამიანის ორ-

განიზმის ერთგვარი მდგომარეობა. დაახლოვებით ეს მდგომარეობა მდგომარეობს იმაში, რომ ორგანიზმი ვერ ასწრებს დახარჯული ენერჯის აღდგენას. ობიექტიური და სუბიექტიური დაღლილობა ურთიერთ შორის დაკავშირებულნი არიან: ობიექტიური დაღლილობა იწვევს სუბიექტიური გრძნობას დაღლილობისას. მაგრამ ეს კავშირი არ არის მუდამ ერთი სახის. მოხდება ისიც, რომ ობიექტიურად ორგანიზმი არ არის დაღლილი, მაგრამ ადამიანი მაინც გრძნობს დაღლილობას. არის მეორე შემთხვევა: ადამიანი ობიექტიურად დაღლილია, მაგრამ ის არ გრძნობს ამას და განაგრძობს მუშაობას, თუმცა ამ უკანასკნელს ცოტა ნაყოფი მოაქვს.

ეს მოკლე განმარტება დაღლილობის შესახებ გვიჩვენებს, რომ როდესაც ჩვენ „მაცადინობის“ დროზე ვლაპარაკობთ, ჩვენ უნდა სახეში გვქონდეს ობიექტიური და არა სუბიექტიური დაღლილობა.

გარდა ამისა, მაცადინობის დროს ობიექტიური განსაზღვრა ძნელია ყველასათვის ერთნაირად, რადგან სხვა და სხვა ორგანიზმი სხვა და სხვა გვარად იღლება. ერთს ერთნაირად შეუძლია მუშაობა, მეორეს მეორენაირად. ამ სხვა და სხვაობაში ირკვევა რამოდენიმე ტიპი ორგანიზმისა.

შემდეგ, ისიც მისაღებია მხედველობაში, რომ რასიული თვისებას დიდი გავლენა აქვს მაცადინობის უნარზე: ჩინელს მეტს მაცადინობა შეუძლია, ვიდრე მალაიელს, გერმანელს მეტი ვიდრე შავი ზღვის პირზე მცხოვრებს და მალარიით ავადმყოფ ქართველს. ეს დამოკიდებულია ფიზიკური ორგანიზაციის სიმაგრისაგან.

მაშ ჩვენ ვხედავთ, რომ მაცადინობის დროს საკითხი ყველასათვის ერთნაირად ვერ გადაწყდება. უშუალო დაკვირვებამ თითოეულ ბავშვზე უნდა გვიჩვენოს, რამდენი ხნის მაცადინობა შეუძლია მას.

მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც შეიძლება გამოირკვეს საშუალოდ, რამდენი საათის მუშაობა შეუძლია მოწაფეებს. ამ საშუალო სიდიდის გამოკვლევის დროს აღმოჩნდება, რომ მოწაფეთა ერთს ჯგუფს, რომლებიც საუკეთესოდ არიან ბუნებიდან დაჯილდოვებულნი, მეტი მუშაობა შეუძლია; მოწაფეთა მეორე ჯგუფს — კი ნაკლები.

ამნაირად ისახება ორი ნორმა მაცადინობისა: ერთი ბუნებისაგან საუკეთესოდ დაჯილდოვებულ ბავშვებისათვის, მეორე — უფრო სუსტ მოწაფეთათვის. ამასთან გამოირკვევა აგრეთვე ისიც, რომ მუშაობის უნარის მხრივ არიან ისეთნიც, რომელნიც იმ ზომაზედ დაქვეითებულნი არიან და

იმ ზომაზედ განირჩევიან სხვა თავის ამხანაგებიდან, რომ მათ არ შეუძლიათ ჩვეულებრივ სკოლაში მაცადინობა. ასეთ მოწაფეთათვის შეიძლება დაარსდეს ცალკე სკოლა. აგრეთვე შესაძლებელია მეორე შემთხვევა: რომელიმე მოწაფე იმ ზომაზე აჭარბებდეს ყველა თავის ამხანაგებს თავისი ბუნებრივი თვისებებით, რომ მისთვის საზარალო იქნეს სხვებთან მაცადინობა: ასეთი შესაძლებლობა ბადებს საკითხს მათთვის განსაკუთრებული პირობების შექმნის შესახებ (ან ცალკე სკოლა ან ჩვეულებრივ სკოლაში გარჩეული მოპყრობა).

ორი ნორმიდან, მაღალი დაბალიდან, რომელიც შეიძლება გამოირკვევს საუკეთესო და დანარჩენ მოწაფეთა მაცადინობის უნარის გამოკვლევის დროს, დაბალია სკოლამ უნდა აიღოს სახელმძღვანელოდ დაბალი ნორმა. მაღალი სკოლისათვის კი ეს არ არის სავალდებულო: მას შეუძლია აიღოს მაღალი ნორმაც (ჰუმანიტარულ სკოლაში) და დაბალიც (პროფესიონალურ სკოლაში).

ასეთი გარჩევა ნორმის არჩევის დროს უსათუოა. ეს გამომდინარეობს დაბალი სკოლის ბუნებიდან. დაბალი სკოლა არის საყოველთაო, ყველასათვის ერთნაირად სავალდებულო. მაშასადამე, ყველას უნდა ქონდეს შეძლება გაათავოს ეს სკოლა. სხვა შეძლებათა შორის იგულისხმება ბუნებრივი ნიჭიც. თუ დაბალი სკოლის მოთხოვნილება ისეთი იქნა, რომ მასში სწავლის დამთავრება შეეძლება მხოლოდ უფრო ნიჭიერებს, ნაკლებად ნიჭიერნი ვერ გაათავებენ მას და მაშასადამე ამით დარღვეულ იქნება პრინციპი საყოველთაო განათლებისა, რომელსაც ემსახურება დაბალი სკოლა.

გარდა ამისა, თუ ირკვევა, რომ რომელიმე მოწაფე არ არის იმ ზომაზე დაჯილდოვებული, რომ შეასრულოს დაბალი სკოლის ჩვეულებრივი მოთხოვნილება, მან მაინც უნდა მიენიჭოს მაქსიმუმი მისთვის მისაწვდომი განათლებისა. შეიძლება, ეს მოითხოვდეს სხვა პროგრამას და სხვა მეთოდებს, ჩვეულებრივი დაბალი სკოლის პროგრამიდან და მეთოდებიდან გარჩეულს; მაგრამ მაინც ეს მოთხოვნილება უნდა შესრულებულ იქნეს, ვინაიდან დასაწყისი განათლების ვალდებულობის პრინციპი გულისხმობს ამას. ეს გარემოება აიძულებს სახელმწიფოს, გარდა ნორმალური დაბალი სკოლისა, გახსნას დაბალი სკოლები არა-ნორმალურ ბავშვთათვის.

რა და რაგვარ სკოლას გულისხმობს ეს მზრი, ამას არკვევს საკითხი იმის შესახებ, თუ რა და რაგვარი არა-ნორმალობა შეიძლება დაეტყოს

ადამიანს სწავლის დაწყების ხანაში (სკოლები ბრმათათვის, სკოლები ყრუმუნჯთათვის, სკოლები ნერვიულ ბავშვთათვის და სხვა).—თვით დაბალი სკოლის მეთოდზედაც, ამ სიტყვის ვიწრო მნიშვნელობით, უნდა დაეტყოს ის რომ მისი კურსი სავალდებულოა. თუ მაგალითად ბავში არ არის არა-ნორმალური, მაგრამ ის მაინც ვერ უსწორდება თავის ამხანაგებს მაცადინობაში, მისთვის უნდა შეიქმნეს თვით დაბალ სკოლის საზღვრებში შესაძლებლობა ამ სკოლის კურსის შეთვისებისა. ამ მიზნით დაბალ სკოლისათვის უაღრესად საჭიროა ინდივიდუალიზაცია (სუსტი მოწაფეების ცალკე ჯგუფად გამოყოფა, მეორე წელს იმავე კლასში დატოვება თუ ეს მეთოდი საზოგადოდ მისაღებია, და სხვა ამგვარი.

რაც შეეხება არა-დაბალ სკოლას, აქ საქმე სულ სხვანაირად არის დაყენებული. არა-დაბალი სკოლა არ არის სავალდებულო. თუ სახელმწიფო მაინც ზრუნავს ამ სკოლაზე, ეს აიხსნება იმით, რომ სახელმწიფოს მზრუნველობის საგანს შეადგენს არა—მხოლოდ მინიმუმი, არამედ მაქსიმუმი განათლებისა. განათლების მინიმუმს ყველასათვის სავალდებულოს სახელმწიფო აღწევს დაბალ სკოლაში, განათლების მაქსიმუმის მიღწევა კი დასახული აქვს სხვა მიზანთა შორის არა-დაბალ სკოლას.

განათლების მაქსიმუმი ძალით არ შეიქმნება, შეიძლება მხოლოდ ხელის შეწყობა ამ მაქსიმუმისათვის. თვით მოწაფეთა ბუნება, მათი ნიჭი, მათი მიდრეკილება ქმნის ამ მაქსიმუმს. სახელმწიფო კი არჩევს, რა არის მაქსიმუმი და რა არ არის მაქსიმუმი, ვინ მიაღწია ამ მაქსიმუმს და ვინ არა. არა-დაბალი სკოლის ასეთი ბუნებისაგან დამოკიდებულია ის, რომ ჩვენ ორი სამაცადინო ნორმიდან, მაღალი და დაბალიდან, უნდა ავირჩიოთ უმაღლესი.

სახელმწიფოებრივი დაბალი სკოლის იდეა მოითხოვს, რომ ის იყოს ყველასათვის მისაწვდომი. არა-დაბალი სახელმწიფოებრივი სკოლის იდეა არ მოითხოვს რომ ის იყოს ყველასათვის მისაწვდომი. პირიქით, არა-დაბალი სკოლა არის საშუალება საზოგადოებრივი არჩევის მოსახდენად. ასეთი იყო საზოგადოთ სკოლის მნიშვნელობა მუდამ, ვიდრე მეთვრამეტე საუკუნეში დაბადებულმა პოლიტიკური იდეებმა არ გამოჰყვეს სკოლის მთელი მოცულობიდან დაბალი სკოლა და არ გახადეს ის სავალდებულოდ. ამნაირად მხოლოდ საშუალო და მაღალ სკოლამ შეინარჩუნა ძველი მნიშვნელობა.

ბალი სკოლის ასეთ გარჩევას დაბალ სკოლიდან, ჩვენ არ შეგვიძლიან დავეთანხმოთ იმას, რომ ამ გარჩევას სიფუძვლად დაედოს მოწაფეთა მშობლების მატერიალური სიმდიდრის ხარისხი, როგორც ეს ხდებოდა დღემდის. არა-დაბალი სკოლა დანიშნული იყო მხოლოდ საზოგადოების მაღალ წრეებისათვის.

როდესაც ჩვენ ვამბობთ, რომ არა-დაბალი სკოლა არ უნდა იყოს ყველასათვის მისაწვდომი, ჩვენ აქ ვვულისხმობთ შემდეგს: ის უნდა იყოს მისაწვდომი მხოლოდ იმათთვის, ვინც საუკეთესოდ არის ბუნებრივად დაჯილდოებული. მართალია, ასეთი ბუნებრივი თვისებების გარჩევა ძნელია სკოლაში. ბუნებრივი დეფექტი შეიძლება სულ სხვაგვარი ექვივალენტით ინახლავდეს: მაგალითად, მოწაფე უნიჭოა ის ვერ ითვისებს ხერხიანად სასწავლო საგანს, მაგრამ სახლში დაბრუნებისას, მას რეპეტიტორი ხვდება, რომელიც დაქირავებულია მისი მდიდარი მშობლების მიერ, და ამ რეპეტიტორის საშუალებით ის უთანასწორდება კლასში მეორე მოწაფეს, რომელიც თავის თავად მაცადინობს სახლში და სხვათა შორის ცუდს და მაცადინობისათვის ხელშემშლელ პირობებში. ყველაფერი ეს ცხადია. მაგრამ ასეთი ფაქტები მხოლოდ იმას ამტკიცებენ, რომ სკოლისათვის ძნელია ბუნებრივი ნიჭის გარჩევა უნიჭობისაგან. ჯერ ამას უშლის ხელს იმ სოციალურ პირობათა სხვა და სხვაობა, რომელშიაც იზრდებიან მოწაფეები. და ესეც რომ არ იყოს, გასათვალისწინებელია თვით მასწავლებელთა დაკვირვების მნიშვნელობაც: განა ასე ადვილია ორ პიროვნებათაგან უფრო ნიჭიერის გარჩევა? სხვა და სხვაგვარი ფსიქოლოგიური გამოკვლევები, რომლებსაც აწარმოებენ დღეს ფსიქოლოგიური ლაბორატორიებში ინდივიდუალური ფსიქოლოგიის მკვლევარნი და აგრეთვე ამასთან დაკავშირებული სკოლის მოწაფეთა ინდივიდუალობის გამოკვლევანი ფრიად სათუთ შედეგებს იძლევიან: ამის მიზეზია ადამიანის ბუნების სირთულე, რომელიც ჩრდილავს სხვა და სხვა ფსიქიურ თვისებათა ურთიერთ შორის დამოკიდებულობას და აგრეთვე მათი დამოკიდებულებას გარემოსთან. მაშ რა უნდა ასე ძნელია ჯერ სპეციალისტისათვის მოწაფეთა ნიჭის გამოკვლევა, გაცილებით უფრო ძნელი არ იქნება ამ ნიჭის გამოკვლევა სკოლის მასწავლებლებისათვის, რომელნიც სრულიად არ არიან ამ საკითხში დახელოვნებულნი.

ს. დანელია.

(შემდეგი იქნება)

ქველ და ახალ მწერალთა და გამომხეილ ჰედაგოგთა ასრი აღსრდის შესახებ.

ჰედაგოგთა — ეს აღსრდის მეცნიერება, გვაგალებს დავანახოთ ბავ-
შეებს ქეშმარიტი ცხოვრების გზა, დავაყენოთ ამ გზაზედ და აღზარდოთ
მომავალი საქმიანი მოქალაქენი. აი ეს არის ნამდვილი აღსრდა.

აღსრდის მიზანი. ეს საკითხი ადელეგებდა კაცობრიობას როგორც
წარსულში, ისე აწმყოშიაც, როგორც წინათ, ისე ეხლა, შეხედულება
აღსრდაზედ ერთმანეთისაგან ძალიან განსხვავდება. მალცევის აზრით,
„აღსრდის მიზანი უძველეს დროს და შემდეგაც მჭიდროდ იყო დაკავში-
რებული სახელმწიფოს კეთილდღეობის შემეცნებასთან. მაგალითად, ეგ-
ვიპტელების აღსრდის მიზანი გამოიხატებოდა შრომის მოყვარეობაში და
მორჩილებაში, სპარსელების ფიზიკურ ღონეში და სამართლიანობაში, ათი-
ნელების — ფიზიკურ და სულიერ ჯანსაღობაში, სპარტაკელების კი — ენერ-
გიის, მამაცობის, ვაჟაკურის სულის განვითარებაში და მორჩილებაში“.
ძველად, განათლებულ ხალხთა შორის ის აზრი ტრიალებდა, რომ ბავ-
შეი უნდა აღზარდოს სახელმწიფოს სამსახურისთვის და არა კაცობრიო-
ბის კეთილ დღეობისათვის.

როდის უნდა იწყებოდეს აღსრდა? ბენეკემ სთქვა: „ადამიანის აღსრდა
უნდა იწყებოდეს აკვნიდანვე, როცა ბავშვში პირველად იფეთქებს გონე-
ბის ნაპერწკალი“. ჰედაგოგი ეპისკოპოზი ეგსევი ბენეკეს სიტყვებს უმა-
ტებს კიდევ შემდეგს: „ადამიანის აღსრდა თუ აკვნიდან დაიწყება უნდა
გრძელდებოდეს მთელი სიცოცხლის განმავლობაში, რადგანაც ჩვენი ხან-
მოკლე წუთი-სოფელი მომზადებაა მომავალი საუკუნო ცხოვრებისა“.

გამომხეილი აღმზრდელი ჟუკოვსკი ეთანხმება ყველა ზემო მოყვა-
ნილ აზრებს და დიდ მნიშვნელობას აძლევს სპარტაკელებს აღსრდას.
იმის აზრით, „ადამიანი როგორც აკვანშია, ისეთივე საფლაგში იქნება“.
და მართლაც სიყმაწვილის შთაბეჭდილებანი იმდენად ძლიერია, რომ მთელ
სიცოცხლის განმავლობაში არ წარიშლებიან გონებიდან. ამიტომაც ყო-
ველი ხალხი ბავშვის აღსრდას იწყებდა აღრიანად, „აკვნიდანვე“.

ვის აჩის ბავშვის აღმზრდელი? თუ ჩაუკვირდებით დიდებულ ჰედაგო-
გების უკვდავ თხუზულებებს, ნათლად დავინახავთ, რომ ბავშვის უმთავ-

რესი აღმზრდელი უპირველეს ყოვლისა არის დედა, შემდეგ მამა, მერე ყველა ის, რაც ბავშვის გარშემოა: ხალხი, წრე, მოწყობილობა და, ბოლოს სკოლა. ცხადია, რომ ბავშვის აღმზრდელები მართო მშობლები და ოჯახი კი არ არის: უკვე პატარაობიდანვე ბავშვზედ დიდი აღმზრდელობითი გავლენა აქვს არამც თუ იმ პირთ, რომლებიც ბავშვს გარს ეხვევიან, არამედ ბუნებასაც, ოჯახის წევრების ხელობას და სამსახურს, ნაცნობებს და მეზობლებს, მოსამსახურებს, ამხანაგებს და თამაშობებს.

ძალიან ძნელია ბავშვის კარგი, ფაქიზი და ჭეშმარიტი აღზრდა. არ შეგვიძლიან არ დავეთანხმოთ პედაგოგ—ისტორიკოს ლეტურნოს, რომელიც ამბობს: „თუ შენ იცი სხეულის გასამაგრებელი საშუალებანი, ნების სიმტკიცის გასავითარებელი, გულის გასაპატიოსნებელი, გონების გასამახვილებელი—მაშ შენ ნამდვილი აღმზრდელი ხარ!... ბედნიერნი არიან ის მშობლები, რომლებიც გრძნობენ თავიანთ დიად მოვალეობას ღმერთის, საზოგადოების და შთამომავლობის წინაშე და პატარაობიდანვე უნერგავენ ბავშვებს ყოველივე სიკეთეს და სიყვარულს კაცობრიობის და თავის მოვალეობისადმი. ბედნიერნი არიან ისინი, თუ წინაღუდგებიან ცუდ თვისებების განვითარებას ბავშვში, რადგანაც უფრო ადვილია ამ ცუდი თვისების გამომწვევ მიზეზის თავიდან აშორება, ვიდრე შემდეგში მისი აღმოფხვრა.“

დიდია საზოგადოების წინაშე იმ მშობელთა მოვალეობა რომლებიც ძალიან ნაკლებ ან სრულიად არავითარ ყურადღებას არ აქცევენ თავიანთ შვილების აღზრდას პატარაობიდანვე. მათი მუდმივი არგუმენტი. „რომ ჩვენ სხვა ბევრ საქმეებით ვიყავით დატვირთულნი“, მათ არ ამართლებს. ბავშვების კეთილი და ნაყოფიერი აღზრდა,—აი უმთავრესი მიზანი ჩვენის ცხოვრებისა. ეს მიზანი ყოველ შემთხვევაში ლუკმა პურის მოპოვების და მატერიალურ კეთილდღეობის მიზანზედ უფრო მაღლა უნდა იდგეს.

თვითონ მშობლები უნდა ადევნებდნენ თვალ-ყურს ბავშვებს. მშობლების თვალი ყველაზედ მართალი და ჭეშმარიტია. უტყუარია ანდაზა, რომ, შვილ ძიძას ბავშვი ცალი თვალით დაუბრმავდა“-ო. წამ-და-უწუმ გვესმის დედების წუწუნი: „ღმერთო, ნეტა ვის დაემსგავსე ბავშვი მაგისტანა გაუგონარი და კერპი... ძიძებიც მყავდნენ, გუვერნანტებიც, არც ვანებიერბდით, მაგრამ მაინც საშინელი ცელქი და კერპია“. ეს სიტყვები ძალიან დამახასიათებელია ზოგიერთა დედებისა. იყვნენ ძიძე-

ბიც, მაგრამ ისინი თავიანთებურად ზრდიდნენ ბავშვს. დედას, მართალია, უყვარდა თავისი შვილი, მაგრამ უცქეროდა ისე კი არა როგორც პატარა აღამიანს, რომლის აღზრდაზედ სერიოზულად უნდა ჩაფიქრებულიყო. არამედ ისე, როგორც ძვირფას სათამაშოს და თავის სიამაყეს. ნამდვილი აღმზრდელი დედა იმუშავებს აღზრდის სისტემას, უკვირდება სხვა და სხვა მეცნიერების აზრს აღზრდაზედ და თავის დღეში არ ივიწყებს, რომ იმისი შვილი მომავალი მოქალაქე და საზოგადოებისთვის სასარგებლო მუშაკი უნდა იყოს. მაგრამ საუბედუროდ, ეს ყველა დედას არ ახსოვს, იმათ მიშვებული ჰყავთ ბავშვი თავის ნებაზედ ან ჩაუბარებიათ იმისთანა ძიძებისათვის, რომლებიც ძალიან გულგრილად უცქერიან ბავშვის ყოველ-გვარ მოქმედებას და ყოფა-ქცევას. „ბავშვი ოლონდნუ იტირებს და რითაც უნდა გაერთოს“, აი იმათი დევიზი.

გადავიდეთ ეხლა ერთ უმთავრეს საკითხზედ: სკამანისა მანტო შინაური აღზრდა თუ იგი სკოლის უმთავრეს მიზანსაც უნდა შეადგენდეს? ზოგიერთა გამოჩენილი მოაზროვნენი და პედაგოგები (კონდორსე, რუსსო, სპენსერი და ტოლსტოი) სრულიად უმრავლოდ სკოლის ჩარევას აღზრდის საქმეში. მაგრამ კაცობრიობის აღზრდის ისტორია კი სულ სხვას გვიკარნახებს. საზოგადოთ მიღებულ წესის თანახმად წინადაც და ეხლაც, შვილი, რვა წლის ბავშვს მშობლები აძლევენ ან კერძო ან საზოგადოების სკოლებში; მასწავლებლები უყურადღებოდ არა სტოვებდნენ ბავშვს და ყოველნაირად სცდილობდნენ მაღალი ზნეობრივი პიროვნება შეექმნათ ბავშვისაგან. არც შეიძლებოდა უყურადღებოდ დატოვება ბავშვის აღზრდის საკითხისა. ბავშვი სკოლაში მიდიოდა ცოტაოდენი ცოდნით აღჭურვილი, ამა თუ იმ ცუდ ან კარგ თვისებით, იმის მიხედვით, თუ რა პირობებში იზრდებოდა იგი. ამის შესახებ პედაგოგი პროტ. პ. სმირონოვი ამბობს: „სულიერ მშვენიერ თვისებებთან ერთად ბავშვებს თან დაყოლილი აქვთ სიკერპე, ეგოიზმი, თავის ნებობა, სიხარბე, სიმშურე და ხანდახან უგულობაც კი“... რასაკვირველია, სკოლა კი არ უნდა ელოდეს, სანამ ყველა ეს ცუდი თვისება თავის თავად „ბუნებრივად აღმოიფხვრება, პირიქით იგი უნდა სცდილობდეს, ბავშვისთვის სრულიად შეუქმნევლად, ფრთხილად და გონივრულად მიჰმართოს მისი უყურადღებო, გონება ყოველივე კეთილისა და ღამაზისაკენ. მხოლოდ რაც შეიძლება ფრთხილად, რათა ბავშვის სიცოცხლით სავსე ბუნებამ არ იგრძნოს ძალ-დატანება. ბავშვი თავის ნებაზედ არ უნდა მიიშოს. ბავშვის

თავისუფლად მიშვება, ეს ხომ ოცნებაა, უცხო რამ ფანტაზიის ნაყოფი, სკოლის ცხოვრებისაგან ძალიან დაშორებული. წარმოიდგინეთ თქვენ სკოლა, ურიცხვი ბავშვებით და მათი აღმზრდელბით, რომლებიც არავითარ ყურადღებას არ აქცევენ ბავშვების გადაჭარბებულ თავისუფალ ქცევას, ან უკეთ რომ ვსთქვათ „თავისუფალ წეს-რიგს“! (ტოლსტოის აზრია). თუ როგორი იქნება ამისთანა სკოლა, ამის წარმოდგენა შეუძლიან მხოლოდ ნამდვილ საქმეში ჩახედულ სახალხო მასწავლებელს! მხოლოდ მაშინ შეუძლიან მასწავლებელს არ ჩაერიოს ბავშვის ცხოვრებაში, როცა მშობლები მიიყვანენ სკოლაში ყოველის მხრივ აღზრდილ ბავშვს; თუ არა და ცუდის შეთვისება ბავშვს უფრო ეადვილება, ვიდრე კარგის... ცხადია, რომ მასწავლებლის ჩარევა ბავშვთა აღზრდის სფეროში საჭიროა და ბუნებრივიცაა. ეს ცნობილია დიდებულ და ნიჭიერ პედაგოგების და გამოჩენილ მწერალთა მიერ.

სოკრატე. სოკრატე დაიბადა საბერძნეთში 469 წ. ქრისტეს დაბადებამდინ. იგი იყო უძველეს დროის დიდებული ფილოსოფოსი. სიბრძნე მან თავის თავად შეიძინა, პედაგოგიკის ისტორიაში სოკრატის სახელთან მჭიდროთ არის დაკავშირებული ეგრედ წოდებული ევრისტითული ანუ სოკრატული ფორმა სწავლებისა. სოკრატე ჰგომობდა აზრთა მონოლოგიურ გადმოცემას, იგი თვითონ კითხვა-პასუხის ფორმით ამეცადინებდა მოწაფეებს და ემყარებოდა არა საზოგადო დებულებებს და წესებს, არა, მედ კერძო მაგალითებს და შემთხვევებს; მხოლოდ მაშინ მივიდოდა ხოლმე საზოგადო დებულებების დასკვნამდინ. იგი დიდ ანგარიშს უწყევდა თავის მსმენელების შევნებას და ამის მიხედვით, თავის აზრების დასამტკიცებლად მაგალითებსაც მსმენელების გარეშო ცხოვრებიდან იღებდა. მას სწამდა ღმერთი, რომელიც იხატებოდა ადამიანის გონებაში, სწამდა აგრეთვე სულის უკვდავება. იმისი აზრით, ბედნიერება და კეთილდღეობა გამოიხატებოდა სიკეთესთან და ჭეშმარიტებასთან დაკავშირებულ ცხოვრებაში და ზნეობრივ გაუმჯობესებაში.

პლატონი -- იყო სოკრატის მოწაფე; დაიბადა 427 წ. ქრისტეს დაბადებამდინ. პლატონის აზრით, მოქალაქეთა აღზრდაზედ უმთავრესი ზრუნვა აწევს მთავრობას და სახელმწიფოს. ეს არის პირველი და უდიდესი მოვალეობა ყოველ მთავრობისა, რადგანაც სწორე აღზრდაზეა დამოკიდე-

ბული სახელმწიფოს და მოქალაქეთა აღორძინება. აღზრდა უნდა იყოს საზოგადოებრივი. დიდი მნიშვნელობა აქვს აღზრდაში ზნე-ჩვეულებებს. აღზრდის უპირველეს მიზნათ იგი სთვლიდა ზნეობის განვითარებას და დიდი დანაშაული იყო აღმზრდელისათვის თუ იგი თავის მოწაფის აზროვნებას ააცდენდა სწორ გზას. პლატონის აზრით, ბავშვის აღზრდა დაბადების დღიდანვე უნდა დაიწყოს. პირველ წლებში დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს ფიზიკურ აღზრდას. ბავშვის განებივრება ან მათთან დიდი სიმკაცრე ყოველად შეუძლებელია. უნდა ვეცადოთ არ დავახმოთ ბავშვში სიმხიარულე და სულიერი სინაზე. 3 დან 6 წლამდინ ბავშვები მთელ დროს უნდა ატარებდნენ თავიანთვე მიერ მოგონებულ თამაშობებში. ამ თამაშობების შემწეობით შეიძლება შევიძინოთ ბავშვებს ცოტაოდენი ცოდნა, ამასთანავე ვიმოქმედოთ კიდევ მის ხასიათზედ. კარგი შერჩეული სიმღერები და ზღაპრები ხელს უწყობენ ბავშვის მხატვრულ განვითარებას. ცალმხრიული განათლება მავნებელია. უნდა ჰარმონიულად განვითარდეს ადამიანის ბუნების ყოველი მხარე. განათლების უმთავრესი ღირსება ბევრ ცოდნაში კი არ არის, არამედ ამ ცოდნათა სიმტკიცეში, სისტემა და სისწორეში. რაც შეეხება მასწავლებლის გავლენას თავის მოწაფეებზედ, იგი შიშზედ კი არ უნდა იყოს დამყარებული, არამედ მასწავლებლის ავტორიტეტზედ.

აზრისტატეკლი — პლატონის მოწაფეა — დაიბადა 384 წ. ქრისტეს დაბადებამდინ. იგი ძველი დროის დიდებული მეცნიერი იყო. როგორც პლატონი, ისე არისტოტელი მოქალაქეთა აღზრდას სთვლიდა მთავრობის უმთავრეს ზრუნვად. „თუ ადამიანს აღზრდა არ ექნა, იგი ვერ იქნება კარგი მოქალაქე“, — ამბობდა არისტოტელი. აღზრდა პატარაობიდანვეა საჭირო, რადგანაც ცხოვრებისათვის აუცილებლად საჭიროა გარკვეული ცოდნა და ჩვეულებანი. ყველაზედ მეტად უნდა ვიზრუნოთ ჯანსაღობაზედ, ვიდრე გონებაზედ, ზნეობრივ ხასიათზედ ვიდრე გონებრივ განვითარებაზედ“. აღზრდა, არისტოტელის აზრით, უნდა იყოს საზოგადოებრივი, გვერდის ახვევა არავეს შეუძლიან. სწავლებასთან ერთად, უნდა აღვზარდოთ კიდევ; აღზრდა წინ უნდა უძღოდეს მეცადინეობას. როცა მოწაფის სული კარგ თვისებებს მალე შეითვისებს, მაშინ ზნეობრივი წესები მას აკეთილშობილებენ. რადგანაც ბავშვები ძალიან ადვილად ითვისებენ ყოველივე ავს, ამიტომ მათ გზიდან უნდა ჩამოვაშოროთ ყველა ის, რაც მათთვის ცუდი

მაგალითი იქნება. მუსიკის და გიმნასტიკის გარდა, არისტოტელი დიდ მნიშვნელობას აძლევდა გრამატიკის სწავლებას. ქალები და ვაჟები ერთნაირად არ უნდა იზრდებოდნენ, რადგანაც თვით ბუნებითაც და დაწინაურებითაც ერთმანეთისაგან ძალიან განსხვავდებიან.

ციცერონი სცხოვრობდა 1 საუკუნეში ქრისტეს დაბადებამდინ ქალაქ რომში. იგი მოქალაქეთა აღზრდას სთვლიდა სახელმწიფოს უმთავრეს მოვალეობად. აღზარდოთ—ეს ნიშნავს ადამიანის ბუნებრივ ნიჭის განვითარებას. ციცერონი გვიჩვენებს, სულ პატარაობიდანვე განვითაროთ და განვამაგროდ ბავშვში მიდრეკილება სიკეთისადმი და მოვსპოთ ყოველივე სიავე, მეტადრე მისი მიდრეკილება ყოველნაირ სიამოვნებისაკენ; ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ძალიან ნაყოფიერია, შევაჩვიოთ ბავშვები შრომას. აღმზრდელები და მშობლები უნდა ცდილობდნენ გრძნობით სიამოვნებას. ძალიან ჩამოაშორონ ბავშვები და შეაჩვიონ უხერხულ ცხოვრებას, მოთმინებას, ყაჩაღობას და მოქმედებას. რადგანაც რელიგიოზური აღზრდა საუკეთესო ფარია და დამცველი სახელმწიფოს სიმაგრისათვის და მოქალაქეთა ზნეობისათვის, ამიტომაც ურჩევს ყველა აღმზრდელს ციცერონი მიაქციონ ამას დიდი ყურადღება, მხოლოდ, რასაკვირველია ანგარიში უნდა გაუწიონ იმ პირთ, რომლებიც ბავშვს გარს ახვევიან. ამასთანავე ციცერონი დაჟინებით მოითხოვს ბავშვთან ალერსიან, მაგრამ სამართლიან მოქცევას. დისციპლინა საშუალო უნდა იყოს, დასჯა კი არ უნდა იყოს დამამკირებელი; კი არ უნდა დავსაჯოთ, არამედ უნდა მოვარჯულოთ დამნაშავე, უნდა შევანანიოთ მას თავისი ცუდი საქციელი; დასჯას უნდა მივმართოთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ყოველი ღონის ძიება ჰკარგავს ძალას. მეცადინეობის დროს ანგარიში უნდა გაუწიოთ ბავშვის ბუნებრივ მიმართულებას. რაც შეეხება ბუნებრივ განვითარების საშუალებებს, ციცერონი საუკეთესო საშუალებათ სთვლის მეხსიერების განვითარებას. რისთვისაც საჭიროა საუკეთესო მწერლების მხატვრულ ნაწარმოებთა ზეპირათ დასწავლა. მჭერ მეტყველის აღსაზრდელად კი ციცერონი გვიჩვენებს პატარაობიდანვე განავითაროთ ცოცხალი აზროვნება, ძლიერი მეხსიერება და ღრმა ჭკუა. ამისთვის საჭიროა: საგნების აღწერა, აზრის წერით გადმოცემა და ლამაზი წინადადებების ან მათი ლაპარაკის დახსომება.

კვინტილიანი—გამოჩენილი რომაელი მჭერ მეტყველი და პედაგოგი

დაიბადა 42 წ. ქრისტეს დაბადების შემდეგ. ციცერონით, ისიც პატარაობიდანვე გვიჩვენებს ბავშვის აღზრდას, რისთვისაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ძიძებს და გამძლეებს, რომლებიც უნდა იყვნენ, ზნეობრივ მაღალი თვისებების და კარგი მოლაპარაკენი. ბავშვის ამხანაგები ბოროტები და უზნეონი კი არ უნდა იყვნენ, არამედ ზდილობიანი და კეთილნი.

აღზრდის და მეცადინეობის დროს, კვინტილიანი დაჟინებით მოითხოვს ანგარიში გაეწიოს ბავშვის ინდივიდუალურ თვისებებს. „ზოგი მოწაფე საჭიროებს ამალღებულ კილოს, სხვებისთვის სულ მეტია მბრძანებელი კილო; ზოგხედ შიში მოქმედებს, ზოგს კი შიში გამბედაობას ჰმატებს; ზოგნი გამუდმებულ ყურადღებისაგან იქანცებიან, სხვები კი ეჩვევიან შრომაში სიმტკიცეს და სიმამაცეს“. ცემას კვინტილიანი უარჰყოფს, რადგანაც ცემა კი არ ასწორებს ბავშვს, არამედ უკლავს მას მამაცობას და სირცხვილის გრძობას. „ვინც სიტყვით ვერ გაასწორებს ბავშვს, ის ცემით ვერაფერს გახდება“, — ამბობს კვინტილიანი. მასწავლებელი ან აღმზრდელი მხოლოდ მაშინ იქონიებს გავლენას თავის მოწაფეზედ, როდესაც იგი მას მამობას გაუწევს და სრულათ მამურის გრძობით მოეპყრობა. თავის შეკავება, სამართლიანობა, ბავშვებისადმი სიყვარული, ყურადღებით მოსმენა ბავშვის ყოველ გვარი გაჭირვებისა — დიდ საქმეს გააკეთებს სკოლაში. „საზოგადოებრივი სწავლება, — ამბობს კვინტილიანი, — შინაურ სწავლებაზედ დაშორებით უფრო მაღლა სდგას: უპირველეს ყოვლისა მოწაფე სწავლობს როგორც მასწავლებლისაგან, ისე ამხანაგებისაგან; შემდეგ, — როცა მასწავლებელი ერთ-ერთ ბავშვს არიგებს, ეს სხვებისთვის უმნიშვნელოდ არა რჩება, და ბოლოს, — ბავშვები პატარაობიდანვე ეჩვევიან საზოგადოებრივ ცხოვრებას“. რაც შეეხება სკოლის და ოჯახის ერთმანეთთან დამოკიდებულებას, კვინტილიანი აუცილებელ საჭიროებად სთვლის, თუ ოჯახი და სკოლა ერთად, მჭიდროდ ხელი-ხელ ჩაკიდული ზრდიან ბავშვს. „მასწავლებელი, — ამბობს კვინტილიანი, — მართო ბავშვის მეგობარი კი არ უნდა იყოს, არამედ მთელი მისი ოჯახის.

კ. ბ-ჯ-ძე.

(შემდეგი იქნება)

ბიბლიოგრაფია.

თბილისის უნივერსიტეტის მოამბე, № 1, 1 ნაკვეთი. სიბრძნის
მეტყველების ფაკულტეტი“.

(ბიბლიოგრაფიული შენიშვნა)

ქართული მეცნიერული აზრი კვლავ ამოძრავდა... სანამ რუსეთი შემოიჭრებოდა ჩვენში, აქ ღვივოდა მეცნიერული კულტურის ცეცხლი. შეიძლება, ეს ცეცხლი არ იყო იმ ზომიერად ძლიერი, როგორც სხვა ქვეყნებში, მაგრამ მაინც ის საკმაოდ მაღალი იყო იმისათვის რომ გაენათებინა ქართველი კაცის გონება და გაეცა პასუხი იმ კითხვებისათვის, რომელსაც წამოაყენებდა ხოლმე წინ ქართველი კაცის გული.

განთავისუფლდა თუ არა ქართველი გარეშე ძალის მორჩილებისაგან, პირველად ყოვლისა მან მიაპყრო ყურადღება მეცნიერების კერას. მან დაარსა უნივერსიტეტი, რომლის დანიშნულებას შეადგენს შეიტანოს ქართველ ერში სული ჭეშმარიტების ძიებისა მეცნიერული გზით. უნივერსიტეტი არის ქართველი ერის ლოდიკის მწრთენელი. ასეთი მწვრთნელი ჩვენ დიდი ხანია გვაკლდა: უსაფუძვლოდ არ ლაპარაკობენ ჩვენზედ უცხოელები, რომ ჩვენ უფრო დეკლარაციები გვიყვარს, ვიდრე ამ დეკლარაციების დასაბუთება. მტკიცება ჩვენთვის ჯერაც უცხო რამ არის. ჩვენ სილოგიზმოს ნაკლების პატივისცემით ვეკიდებით, ვიდრე რომელიმე რიტორიულ ფიგურას. ლამაზი ჟესტი, მედიდური პოზა ხშირად ხიბლავს თანამედროვე ქართველს მეტის ძლიერებით, ვიდრე სადა და პრეტენზიებს მოკლებული ჭეშმარიტება.

ცხადია, რომ ჩვენთვის უაღრესად საჭიროა ლოდიკის სკოლა, რომელმაც უნდა ჩავგინერგოს ღრმა სიყვარული უამბიციო ჭეშმარიტებისადმი. ასეთი სკოლა არის ახლად დაარსებული უნივერსიტეტი, რომლის საქმიანობის ერთ-ერთი ნიშნუში მე მსურს გავაცნო საზოგადოებას. ეს ნიშნუშია საუნივერსიტეტო ჟურნალი „უნივერსიტეტის მოამბე“, რომელიც პირველი ნომერი ეხლახან გამოვიდა.

როდესაც გაცნობით ამ ჟურნალში მოთავსებულ წერილებს, ამჩნევთ ერთ რასმე: თანამედროვე ქართული მეცნიერული აზრი ცდილობს განა-

ახლოს ჩვენი ქვეყნის ძველი მეცნიერული ტრადიციები და გააბას კავშირი მომავალი მეცნიერული მუშაობის და წარსულის შორის.

საყურადღებოა აგრეთვე ისიც, რომ ქართული მეცნიერული აზრი ხდის თავის კვლევა-ძიების საგნად ქართული ენის სტრუქტურას, საქართველოს ისტორიას, საზოგადოთ საქართველოს. ესეც ახალი მოვლენაა. საქართველო ჯერ არ ყოფილა სისტემატიურად წარმოებული მეცნიერული კვლევის საგნად. ამის მიზეზი იყო, უმთავრესად, ქართული მეცნიერული აზრის სისუსტე ან უკეთ რომ ვსთქვათ, მისი სრული უქონლობა წარსულში.

საზოგადოთ, თითოეული გავითარებული ერი თავის შინაარსის შესასწავლად თვითონ ქმნის საჭირო ძალებს. ინგლისი შესწავლილია უმთავრესად ინგლისელ მეცნიერთა საშუალებით, საფრანგეთი შესწავლილია ფრანგ მკვლევართა საშუალებით, გერმანია—გერმანელთა საშუალებით, ამნაირადვე საქართველოს შესწავლისათვის საჭიროა ქართველი მეცნიერები.

მართალია, ქართველი მეცნიერები უწინაც გვყავდა. მაგრამ ისინი გაფანტულნი იყვნენ რუსეთის სხვა და სხვა უნივერსიტეტებში და ითქვიფებოდნენ რუსთა უმრავლესობაში. ამნაირად, ქართული მეცნიერული აზრი, როგორც მთლიანი რამ, როგორც თავისი ინდივიდუალური სახის მატარებელი, XIX საუკ. არ არსებობდა. ვისდა უნდა ეკისრნა ასეთ პირობებში ჩვენი სინამდვილის მეცნიერული გამოკვლევა?

დღეს, ვხედავთ, პირობები შეცვლილა, და საქართველოს სინამდვილე გამხდარა ჩვენი მეცნიერების სისტემატიური კვლევა-ძიების საგნად.

მესამე მხარესაც უნდა მიექცეს არა ნაკლები ყურადღება: დღეს ქართული მეცნიერული აზრი ჩვენ გვევლინება დასავლეთ ევროპის მეცნიერთა მიერ გამომუშავებულ კვლევა-ძიების იარაღით აღჭურვილი. ჩვენი ახალგაზრდა მეცნიერები სდგანან ევროპის მეცნიერულ მეთოდების საფუძველზედ. ეს ცხადდება თითოეული წერილის შინაარსისაგან. ბ. ნუცუბიძის წერილი შეიცავს ამ მოვლენის თეორიულ განმარტებასაც: როგორც დავინახავთ ქვევით, ბ. ნუცუბიძე იკვლევს თავის ნაშრომში შემეცნების შენობას.

ამ რიგად, მიუხედავად იმისა, რომ ჟურნალში მოთავსებული წერილები სხვა და სხვა ავტორებს ეკუთვნიან, სხვა და სხვა ახლო მიზნებს ისახავენ თავისთვის, მათში ბევრი რამ არის საერთო: ყველა გვეუბნება

ქართული მეცნიერული აზროვნებაზე. თან და თან ეს თვისება, რომელსაც ჯერ კიდევ გარეგნული ხასიათი აქვს, გაღრმავდება და გართულდება. დადგება დრო, როდესაც ქართული მეცნიერება შეიქმნება ადექვატური გამოხატულება ქართული ეროვნული სულისა.

2.

ჟურნალში მოთავსებულია შემდეგი წერილები: 1. ა. ყიფშიძე — ასიმილაციისა და დისსიმილაციის წესი ქართულსა და მეგრულში. 2. შ. ნუცუბიძე — ბუნებისათვის ცნებისა. 3. კ. კეკელიძე — ნაწყვეტი ქართული ჰაგიოგრაფიის ისტორიიდან (ცხოვრება ილარიონ ქართველისა). 4. დ. უზნაძე — ლეიბნიცის *petites perceptions*-თა ადგილი ფსიქოლოგიაში. 5. ა. შანიძე — ნახსელარი ზმნები ქართულში. 6. ს. ავალიანი — ხიზანი. 7. ე. თაყაიშვილი — შენიშვნები ზარზმის ეკლესიისა და მის სიძველეთა შესახებ.

მე მივაქცევ მკითხველის ყურადღებას ორს წერილზე, ესენია — დ. უზნაძის — „ლეიბნიცის *petites perceptions*-თა ადგილი ფსიქოლოგიაში“ და შ. ნუცუბიძის — „ბუნებისათვის ცნებისა“. ორივე წერილი ფილოსოფიურ დარგს ეკუთვნის.

ბ. უზნაძე არკვევს თავის წერილში, როგორი იყო ლეიბნიცის თეორია *petites perceptions*-თა შესახებ ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით. ის მოკლედ და სადად აგვიწერს ლეიბნიცის შეხედულებას ამ საგანზედ. ორს მკვლევარს ვხვდებით. ბ. უზნაძის აზრით, ახალი ისტორიის დასაწყისში ფსიქიურ მოვლენათა გამოკვლევის საქმეში: ლოკკს და ლეიბნიცს. როგორც პირველი ისე მეორე ეძებს ფსიქიურ მოვლენათა ელემენტებს. მაგრამ შედეგები, რომელთაც აღწევნენ ეს ორი მკვლევარი, განირჩევიან ურთიერთ შორის. ეს განსხვავება შედეგებისა აიხსნება იმით, რომ ლოკკი იყო ემპირისტი, ლეიბნიცი კი რაციონალისტი: თუ ლოკკისათვის, როგორც ემპირისტისათვის, არსებობს მხოლოდ ის, რაც ცნობიერების საგანია, ლეიბნიცისათვის, როგორც რაციონალისტისათვის, რომელსაც სწამს „*verités de raison*“, შეიძლება არსებობდეს ისიც, რაც ცნობიერების გარეშეა.

ამისდა მიხედვით ლოკკს შესაძლებლად მიაჩნია ეძიოს ფსიქიურ მოვლენათა ელემენტები მხოლოდ ცნობიერების ფარგლებში და არა მის გარეშე. ლეიბნიცისათვის კი ასეთი განსაზღვრულობა არ ასებობს: ფსიქიური ელემენტები შეიძლება პრინციპიალურად ცნობიერების გარეშეც

იმყოფებოდენ. ამნაირად ლეიბნიცი აღრმავებს ფსიქოლოგიურ ანალიზს.

ლეიბნიცი თავის შეხედულებებში ბევრად არის დამოკიდებული დეკარტისაგან. ამ უკანასკნელისათვის, როგორც დუალისტისათვის, არ არსებობდა საკითხი, როგორ წარმოსდგება ცნობიერება. მისი შეხედულებით, არსებობს განფენილობა და არსებობს აზროვნობა ან ცნობიერება და მათ შორის გარდუვალი უფსკრული.

ლეიბნიცი მიდის დეკარტზე უფრო შორს და სვამს საკითხს ცნობიერების წარმოშობის ან ქმნადობის შესახებ.

როგორ იქმნება ცნობიერება? ნივთიერს არ შეუძლია იქონიოს გავლენა სულიერზე (ამ დებულებას ლეიბნიცი ითვისებს დეკარტისაგან). მაგრამ ცნობიერი მაინც წარმოსდგება. ცხადია, რომ მისი მიზეზი უნდა იყოს რაღაც, რაც თავის თავად არ არის ცნობიერი.

რა არ არის ცნობიერი? ნივთიერი არ არის ცნობიერი, მაგრამ ჩვენ დავინახეთ, რომ ნივთიერი არ შეიძლება ჩავთვალოთ ცნობიერობის მიზეზად. მაშ, ყოფილა ნივთიერის გარდა კიდევ სხვა არა-ცნობიერი რამ, რომლისაგან უნდა წარმოსდგებოდეს ცნობიერი.

ეს არა-ნივთიერი, და მასთან არა-ცნობიერიც რომლისგან წარმოსდგება ცნობიერება, უნდა იყოს სულიერი რამ. ეს ცხადია: თუ რამე არ არის ნივთიერი, ის უნდა იყოს სულიერი, როგორც ამტკიცებდა დეკარტი. მაშ, სულიერი შეიცავს როგორც ცნობიერს აგრეთვე არა-ცნობიერს, ისე როგორც არა-ცნობიერი შეიცავს ნივთიერს და არა-ნივთიერს. ამნაირად გადალახა ლეიბნიცმა დეკარტის ფილოსოფიით გამოწვეული პრობლემა სუბსტანციათა ურთიერთობის შესახებ: მან უკუ აგდო დეკარტის განსაზღვრა სუბსტანციათა. სულიერი, მაგრამ არა-ცნობიერი შეადგენს საშუალო სფეროს არა-ცნობიერი ნივთიერის და ცნობიერი სულიერის შორის.

როგორია დამოკიდებულება არა-ცნობიერ სულიერის ცნობიერისადმი? ცნობიერი შესდგება არა-ცნობიერისაგან, გვიპასუხებს ლეიბნიცი. მაშ, ცნობიერი ყოფილა რთული რამ, არა-ცნობიერი კი მარტივი ან ელემენტარული სულიერი ფენომენი.

ამ რიგად სულიერი ფენომენები განირჩევიან თავის სირთულით. უფმარტივეს და განუყოფელ ფენომენებს ლეიბნიცი უწოდებს სახელად „petites perceptions“ (მცირე განცდანი).

ჩვენ ვხედავთ, რომ ყოველი *petite perception* ყოფილა არა-ცნობიერი სულიერი მოვლენა. მაგრამ შეიძლება თუ არა ითქვას, რომ ყოველი არა-ცნობიერი სულიერი მოვლენა არის „*petite perception*“? ბ. უზნაძის გადმოცემით, ლეიბნიცს გარკვეულად არც ერთხელ არ დაუსვამს ასეთი კითხვა, მაგრამ რამდენადაც სჩანს მისი თხზულებების სხვა და სხვა ადგილებიდან (ამ ადგილების დაპირისპირებაში ბ. უზნაძე იჩენს მკაფიო ანალიტიურ ნიჭს), შეიძლება ითქვას, რომ ლეიბნიცისათვის ყოველი არა-ცნობიერი ფსიქიური მოვლენა არის „*petite perception*“.

Petite perception გადადის ცნობიერებაში სხვა პერცეპციასთან შეერთებით. თავის მხრივ ცნობიერი მოვლენა ხდება არა-ცნობიერად თუკი ის დაიშლება თავის ელემენტებად.

როგორია მექანიზმი მცირე პერცეპციათა შეერთებისა? ერთი პერცეპცია უერთდება მეორეს ყურადღების საშუალებით. თვით ყურადღების მიქცევა პერცეპციაზედ დამყარებულია მისი ინტენსივობაზე. ეს ინტენსივობა, ბ. უზნაძის შეხედულებით, არის ობიექტიური მცირე განცდათა თვისება. ჩვენს ყურადღებას იპყრობს ის განცდა, რომელიც უფრო ძლიერია.

პერცეპციათა ინტენსივობის გაძლიერება გამოწვეულია მათი ურთიერთ შორის შეკავშირებით. ეს შეკავშირება კი ხდება ყურადღების და მესხიერების საშუალებით. „სული მცირე პერცეპციათა დაუშრეტელ წყაროს შეიცავს და თითოეული ახალი შთაბეჭდილება ატოკებს ამ უძირო ზღვას და მის ზედაპირზე შესაფერის პერცეპციებს იწვევს. ამის გამო ბუნებრივად ხორციელდება მათი შეკავშირება“, ამბობს ბ. უზნაძე.¹⁾ „ყურადღება გაძლიერებულ განცდისაკენ მიიმართება, ხოლო ამ გაძლიერებას მესხიერება ქმნის შესაძლებლად“, გვეუბნება ბ. უზნაძე (კოტა ქვევით²⁾).

ამნაირად უკვე გავიგეთ, როგორ იქმნება ცნობიერი მოვლენა. ჯერ-ჯერობით ლაპარაკი მხოლოდ შემეცნებაზედ იყო. მაგრამ ლეიბნიცისათვის ნებაც და გრძობაც გამომდინარეობენ *petites perceptions*-თა შეერთებიდან. მაშ *petite perception* არა მარტო შემეცნების, არამედ მთელი ჩვენი სულიერი ცხოვრების ელემენტი ყოფილა.

აი მოკლედ ბ. უზნაძის წერილის შინაარსი, რომელიც მარტივად და სადად გადმოგვცემს ლეიბნიცის ფილოსოფიის უუმნიშვნელოვანეს

¹⁾ იხ. თბილ. უნივერს. მთაბე № 1, 1 ნაკვეთი, გვ. 80. ²⁾ *ibid.*, გვ. 80.

ნაწილს. საგანი, რომელსაც იკვლევს ბ. უზნაძე, ფრიად ძნელია. ლეიბნიცის მოძღვრება *petites perceptions*-თა შესახებ, მეტადრე გაურკვეველი და ბნელია. როგორც ვიცით, თვით ლეიბნიციც კარგად გრძობდა ამას. მისი მსოფლ მხედველობის მკვლევარებმაც საკმაოდ აღნიშნეს ეს ფაქტი.

ამისათვის სრულიად ბუნებრივია, თუ ბ. უზნაძის გამოკვლევას ლეიბნიცის *petites perceptions*-თა შესახებ შეჟღძლია ზოგს მუხლში უთანხმოების გამოწვევა—ამ უთანხმოებაზე ქვევით გვექნება ლაპარაკი.

ბ. უზნაძის შრომის მიზანია გადმოგვცეს ლეიბნიცის შეხედულება იმის შესახებ, თუ როგორ იქმნება ცნობიერება ანა-ცნობიერ ელემენტებისაგან. მაგრამ ეს საგანი, ჩემის აზრით, არ არის სავსებით გაშუქებული ბ. უზნაძის წერილში. ამის მიზეზი უმთავრესად თვით ლეიბნიცის ფილოსოფიის უნდა ვეძიოთ. გავიხსენოთ მისი ცხოვრების მთავარი დამახასიათებელი მიმართულება, რომელიც გამოიხატებოდა სხვა და სხვა წინააღმდეგობათა შერიგებაში. ლეიბნიცს მუდამ შემრიგებლის პოზიცია ეჭირა: ის არიგებდა სარწმუნოებას და მეცნიერებას, ტელეოლოგიას და მექანიკურ მსოფლ მხედველობას, დემოკრიტეს და არისტოტელს. ეს შემრიგებლის როლი იმ ზომამდე შეეფერებოდა ლეიბნიცის ბუნებას, რომ პოლიტიკაშიც ის ხშირად გამოდიოდა, როგორც სხვა და სხვა პარტიათა შემრიგებელი.

ვინაიდან მოწინააღმდეგე მსოფლ მხედველობათა შერიგება არც ისე ადვილია, თვით შემრიგებლის პოზიცია ხშირად გაურკვეველ და ბუნდოვან საფუძველზედ ემყარება: ამ საფუძვლის სავსებით გარკვევა ბოლოს და ბოლოს აიძულებს შემრიგებელს გადაჭრით მიემხროს ერთ ერთს იმ მოწინააღმდეგეთაგანს, რომელთა შერიგება მას უწინ განზრახული ქონდა. ლეიბნიცის მოძღვრებაში სწორედ მისი თეორია მცირე პერცეპციათა შესახებ შეადგენს ასეთ ბუნდოვანებას. ¹⁾ თუ ჩვენ მოვინდომეთ ამ მუხლის გარკვევა სავსებით, ლოდიკური თანდათანობის დაცვით, ჩვენ იძულებული ვიქნებით ჩამოვაცილოთ ლეიბნიცს მისი შემრიგებლის როლი და გადავრიცხოთ ის მოწინააღმდეგეთა ერთ-ერთ ბანაკში.

თუ რომელ ბანაკში, ამ საკითხს არკვევს შემდეგი ისტორია, რომელსაც დიდი ანგარიში უნდა გაუწიოს ინტერპრეტატორმა. ამ უკანას-

¹⁾ ამას თვით ბ. უზნაძეც რამდენიმეჯერ აღნიშნავს. იხ. იბ. გვ. 84.

კნელის განკარგულებაში იმყოფება შეხედულებათა ისტორიული ფილიაცია, რომლის მიხედვით უნდა გაისინჯოს გამოკვლევის ობიექტი. სხვა მეთოდი ეკზეგეზისა არც კი არსებობს. ამ მეთოდით კი ბ, უზნაძე უფრო ნაკლებათ სარგებლობს თავის წერილში, ვიდრე ეს საჭირო იყო: შეიძლება ის შებოჭილი იყო წერილის გარეგანი ფარგლებით.

ყოველი მოაზროვნის შეხედულება, განსაკუთრებით კი ლეიბნიცისა, რომელიც მუდამ გართული იყო პოლიტიკურ საქმეებში და აგრეთვე სხვა და სხვა დარგის მეცნიერულ საკითხებში და არ ქონდა საშუალება დინჯი მოფიქრების ბოლომდის მიეყვანა თავისი ფილოსოფიური აზრები, — თან-და-თან ეს ხდებოდა ფორმაში რამდენიმე წლის განმავლობაში. პირველი სახე შეხედულებებს ლეიბნიცმა ზოგადად მოუხაზა 1685 წელს. (*Discours de la métaphysique*), ხოლო უკანასკნელი მისი დამთავრებული ნაწარმოები „მონადოლოგია“ დაიწერა 1714 წელს. ამნაირად ლეიბნიცის მსოფლ მხედველობა ვითარდებოდა სულ უკანასკნელი 29 წლის განმავლობაში, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ იმას, რომ ლეიბნიცი, თავისი განცხადებით, უკვე ხუთმეტი წლისას ღრმად იყო დაფიქრებული, ვის მიმზრობოდა, დემოკრიტეს თუ არისტოტელს. ასეთი პერიოდის განმავლობაში ძნელია აზრთა იგივეობის დაცვა.

ერთს დროს რომელიმე კონტექსტში მოაზროვნეს შეუძლია გამოსთქვას ერთი რამ, მეორე დროს კი სხვა კონტექსტში — სრულიად წინააღმდეგი. რომელია ამ ორ მოწინააღმდეგე აზრიდან ფილოსოფოსის ნამდვილი შეხედულება და რომელია შემთხვევითი, აი ეს უნდა გაარკვიოს ინტერპრეტაციამ ისტორიული პერსპექტივის საშუალებით.

მოკლედ რომ ვსთქვათ, ბ. უზნაძე ამნაირად ახასიათებს ლეიბნიცის თეორიას: მცირე პერცეპციის არსებითი ნიშანი მის სიმცირეში შესდგება მცირე პერცეპცია ძლიერდება ან ცნობიერდება ყურადღების საშუალებით. ყურადღებას კი იწვევს ძლიერი მცირე პერცეპცია.

ლეიბნიცის შეხედულება რომ ისეთი იყოს, როგორც გადმოგვცემს ბ. უზნაძე, მას ჩადენილი ექნებოდა ლოლიკური შეცდომა *circulus vitiosus*.

დავაკვირდეთ ამას უკეთესად, ნუ თუ მართლაც შეუძლებელია ლეიბნიცის შეხედულების გადმოცემა შინაგანი მთლიანობის დაცვით. ბ. უზნაძეს მოყავს სხვა და სხვა ადგილი ლეიბნიცის თხზულებებიდან თავის შეხედულების დასამტკიცებლად. ამ ადგილებიდან ბ. უზნაძე იმ დასკვნას აკეთებს, რომ ლეიბნიცის მცირე პერცეპცია ქვანტიტატივუ და ქვალი-

ტატიურ რაობას წარმოადგენს, რომ ერთი მცირე პერცეპცია განსხვავდება მეორისაგან, როგორც თავისი ინტენსივობით, აგრეთვე თავისი თვისებებით. მცირე პერცეპცია იპყრობს ჩვენს ყურადღებას თავის სიძლიერით, ამბობს. ბ. უზნაძე, რაც შეეხება მათ თვისებებს, რომ ამათში მცირე პერცეპციები განსხვავდებიან ურთიერთ შორის ესეც ლეიბნიცს „ნათლად აქვს შეგნებული“, ამტკიცებს ბ. უზნაძე. ¹⁾ „petite perceptions-თა შორის ერთგვარი თანდაყოლილი ნათესაობა, ერთგვარი ქიმიური აფინიტეტისებური დამოკიდებულება უნდა არსებობდეს“ ²⁾. და ეს არის მიზეზი, ყურადღების გამომწვევი და მცირე პერცეპციათა დამაკავშირებელი — ასე ავითარებს ბ. უზნაძე ლეიბნიცის თეორიას მცირე პერცეპციათა შესახებ.

ასეთი შეხედულება ლეიბნიცის თეორიაზედ, მე ვფიქრობ, მოკლებულია მტკიცე საფუძველს. მე შეცდომად თუ არა ყოველ შემთხვევაში ცალ მხრივად ვთვლი მცირე პერცეპციის იმ დახასიათებას, რომელსაც იძლევა ბ. უზნაძე. ჩემის აზრით, სწორედ აქედან იწყება ის გაურკვეველობა ცნობიერების წარმოშობის ახსნაში, რომელიც ემჩნევა ბ. უზნაძის გადმოცემას ლეიბნიცის თეორიის შესახებ.

ბ. უზნაძემ მშვენივრად დაიწყო თავის წერილი. ლეიბნიცის საზოგადო მსოფლმხედველობის დახასიათებიდან, მაგრამ მან ამ შემთხვევისათვის უმნიშვნელო მხარეს (რაციონალიზმს) მიაქცია ყურადღება: და ამის გამო თავისი შესავალი ვერ გამოიყენა წერილის მთავარ ნაწილში.

უფრო შესანიშნავია ჩვენი საგნის გამოსაკვლევად მეორე მხარე ლეიბნიცის მსოფლმხედველობისა; ეს არის მისი იდეალიზმი, რომელიც, რათქმაუნა, დაკავშირებულია რაციონალიზმთან.

ლეიბნიცი მომხრეა იდეალისტური მსოფლმხედველობისა და ეს აჩენს კვალს მისი ფსიქოლოგიურ შეხედულებებზედაც, სწორედ ამაში შესდგება ის განსხვავება, რომელიც არსებობს ლეიბნიცის და ასოციაციონისტებს შორის. ასოციაციონისტები, რომელნიც იცავენ სუბიექტის პასივობას პსიქიურ მოვლენებში, იღვწენ იმ თვალსაზრისზედ, რომ ჩვენი ყურადღება და მასთან ერთად მთელი ჩვენი სულიერი ცხოვრება დამოკიდებულია შეგრძნებათა თავისუფალ თამაშზედ. როგორია ჩემი სულიერი მდგომარეობა, ეს განისაზღვრება, იმით, თუ როგორი ხასიათის

გრძნობანი თამაშობენ იმ ცარიელ სივრცეში, რომელსაც, ასოციაციონისტების შეხედულებით, ადამიანის „მე“ წარმოადგენს. თვით „მე“, თვით სუბიექტი არავითარ აქტივობას არ იჩენს თავის სულიერ ცხოვრებაში, რომელიც ამნაირად არის მხოლოდ თანხა შეგრძნებათა („პერცეპციების კონა“, იტყოდა იუმე) და გარეშე ამ უკანასკნელთა არაფერია. ასეთი დაახლოვებით მექანისტური და ატომისტური შეხედულება სულიერ აგებულებაზედ, რომელსაც იცავდა, შიგალითად, იუმე. იუმე ამ შემთხვევაში, მხოლოდ განაგრძობდა უკვე ლოკკის მიერ დასახულ თეორიას სულიერ ცხოვრების შესახებ.

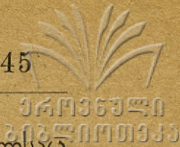
ლეიბნიცმა კი, როგორც ვიცით, განავითარა თავის შეხედულება ლოკკის ოპპოზიციაში. ამნაირად მისი გზა სრულიად ეწინააღმდეგება იუმეს გზას. მისი მთავარი ნაწარმოები „Essais nouveaux sur l'entendement humain“ არის პასუხი ლოკკის თხზულებაზე ადამიანის გონების შესახებ. თუ ლოკკი ამტკიცებდა, რომ გონებაში არაფერია ისეთი, რაც წინასწარ არ განგვიცდია გრძნობით. ლეიბნიცმა დაუმატა ამას მხოლოდ სამი სიტყვა: „გარეშე თვით გონებისა“ და ძირიან-ფესვიანად შესცვალა სულიერ ცხოვრების მექანისტური შემეცნება.

ლეიბნიცისათვის „მე“ არის სუბიექტი განცდისა. ის არის რეალობა, მონადა, მოცემული ყოველივე განცდის წინ. მისი ნებიდან დამოკიდებულება ის, რომელ განცდას მიექცეს ყურადღება. განცდათა სხვაობა აქ არაფერ შუაშია. ეს სხვაობა მხოლოდ შედეგია, და არა მიზეზი ყურადღებისა.

თავის თავად მცირე პერცეპცია („შეგრძნება“, იტყოდა კანტი), როგორც მასალა ცნობიერებისა („შემეცნებისა“, იტყოდა კანტი) მოკლებულია ყოველგვარ ქვალიტატიურს, (მაშასადამე ქვანტიტატიურსაც) განსხვავებას. თითოეული მცირე პერცეპცია უდრის ყოველმხრივ მეორე მცირე პერცეპციას. მათ შორის არ არის არავითარი განსხვავება. განსხვავება იბადება მხოლოდ ცნობიერებაში, სადაც მცირე განცდა შედის ყურადღების საშუალებით.

პერცეპცია პასივი რამ არის. აქტივობა ეკუთვნის მხოლოდ მონადას, რომლისათვის პერცეპციები მხოლოდ მასალას წარმოადგენენ, მასალას, მის მიერვე შექმნილს.

თუ პერცეპციები განირჩევიან ურთიერთ შორის, ეს ხდება მხოლოდ მონადის წყალობით, რომელმაც მოისურვა მათი წინ წამოყენება და მათ-

თვის თვისებების მინიჭება. რად მოისურვა. ეს სხვა საკითხია, რომელსაც აგრეთვე იცნობს ლეიბნიცი (*harmonia praestabilita*) და რომელიც ამ შემთხვევაში ჩვენ არ გვცხება. ჩვენ აქ გვინტერესებს ის, რომ ლეიბნიცის მსოფლ მხედველობის ძირითად დებულებიდან გამომდინარეობს პერსონალობის სიძლიერის დამოკიდებულებას უურადლებიდან და არა უურადების დამოკიდებულებას პერსონალობის სიძლიერისა.

სწორედ ამაშია მთელი თავისებურობა ლეიბნიცის ფსიქოლოგიისა, რომელიც ებრძვის მექანიკურ მსოფლ-მხედველობის ცალ-მხრივობას და ცდილობს დაიცვას ორგანიული მსოფლ-მხედველობა (ლოსსკის ტერმინოლოგია რომ ვიხმაროთ), რომლის აზრით ნაწილი უნდა აიხსნას მთელი და არა მთელი ნაწილით.

რომ ასეთია ლეიბნიცის ნამდვილი შეხედულება, ამას გვიმტკიცებს ფილოსოფიის ისტორია ლეიბნიცის შემდეგ: კანტი, ფიხტე, პერბარტი, ვინდელბანდი, ლოცე და ამ უკანასკნელის გავლენის ქვეშ მყოფი რუსი ფილოსოფოსი ლევ ლოპატინი, რომლის მნიშვნელობა ჯერ საკმაოდ არ არის დაფასებული, ავითარებენ თავის გამოკვლევებში ლეიბნიცის მიერ ზოგადად მოხაზულ თეორიას.

ამაირად მე ვფიქრობ, სადავოა ლეიბნიცს მივაწეროთ ასეთი აზრები, თითქო „ყურადღების ამა თუ იმ საგანზე განცდის ინტენსივობაზეა დამყარებული“, ¹⁾ ან რომ მცირე განცდათა შორის არის ქვალიტატივური განსხვავება, ²⁾ რომ მცირე პერსონალობებს ახსიათებს „თანდაყოლილი ნათესაობა, ერთგვარი ქიმიური აფინიტეტისებური დამოკიდებულება“. ³⁾ ეს უკანასკნელი აზრი მისაღებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ წინასწარ გათვალისწინებული გვექნება, რომ ამ დამოკიდებულებას ქმნის თვით მონადა, ქმნის სავსებით თავის აქტივობით. რაც შეეხება პირველს და მეორე დებულებას, ისინი, როგორც დავინახეთ, შემცდარადაც უნდა ჩავთვალოთ, ვინაიდან მთელი სულიერი ცხოვრება მონადისა არის მისი თვით-მოქმედების შედეგი; ეს თვით-მოქმედება კი ეყრდნობა თავის შინაგან წესს, რომელიც შეადგენს პერსონალობის ურთიერთობის *priusquam*-ს. პერსონალობა თავის თავად უსახოა; ის სახიერდება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ის შეერთებული იქნება სხვა პერსონალობასთან. მხოლოდ ეს შეერთება რომელიც ქმნის ერთი პერსონალობის ურთიერთობას (*relatio*) მეორესთან,

¹⁾ უნივ. მოაზრე გვ. 7. ²⁾ ib. გვ. 81. ³⁾ ib. გვ. 83.

შედარების საშუალებით, ანიჭებს მას სახეს. ასე უნდა წარმოვიდგინოთ ლეიბნიცის თეორია, რომელიც იცნობდა სპინოზიზმის დებულებას „omnis determinatio est negatio“ და განსახიერების ან ქვალიტატივობის მიზეზად თვლიდა მხოლოდ ურთიერთობას (principium individuationis). შემდეგმა ფსიქოლოგებმა საკმაოდ გააღრმავეს და განავითარეს ეს შეხედულება პერცეპციითა უსახეობის შესახებ (იხ. მაგალითითად სპენსერის ან ბენის ფსიქოლოგიური განსაზღვრა გარეგნობისა), და ჩემის აზრით აქ დავაც შეუძლებელია. იმაზედ, წარმოადგენდა თუ არა ლეიბნიცისათვის მცირე პერცეპცია ქვანტიტატივურს და მით უმეტესად ქვალიტატივურ რაობას.

რა აერთებს ერთ პერცეპციას მეორესთან? რა თქმა უნდა მონადა, რადგანაც ის ქმნის მთელი თავის შინაარსს. ეს შეერთება ხდება ყურადღების საშუალებით. ამნაირად ეურადღების მიზურობა უსწრებს პერცეპციასა შეერთებას, შთაი გაძღაერებას და გაცნობიერებას და სრულადაც არ არის შედეგი ამ გაძღაერებას.

თუ ზემო აღნიშნული ადგილები ბ. უზნაძის წერილში შესწორდა ან ყოველ შემთხვევაში შეივსო და ამის და მიხედვით მთელი წერილიც შეიცვალა, მაშინ ლეიბნიცის თეორია წარმოვიდგება ლოდიკური მთლიანობით და სრულიად ნათლად.

შეიძლება ეს მთლიანობა და თეორიის სინათლე არ შეეფერებოდეს ისტორიულ ლეიბნიცს, რომელიც არ იცნობდა კანტის მოძღვრებას კითევორიალურ სინტეზზე. მაგრამ ეს არაფერს ამტკიცებს: ყოველ შემთხვევაში შეუძლებელია ინტერპრეტაციაში ლეიბნიცს ისეთი რამე მიეწეროს, რაც აშკარად ეწინააღმდეგება მთელს მის მსოფლ-მხედველობას.

ზოგი წერილმანიც მოვიხსენიოთ. რაციონალიზმის და ემპირიზმის დაპირისპირება, რომლითაც ბ. უზნაძე იწყებს თავის წერილს, არ არის ჩემის აზრით საესებით ნათელი. რაციონალიზმის და ემპირიზმის შორის განსხვავება, ეს მეთოდოლოგიური განსხვავება როდია, როგორც გვამტყვეს ბ. უზნაძე საბუთს ვიფიქროთ, ეს განსხვავება გნოსეოლოგიურია.

ამნაირად ლოკკის და ლეიბნიცის ფსიქოლოგიური თეორიის განსხვავება იმით კი არ აიხსნება, რომ ლოკკი ერთი მეთოდით სარგებლობდა, ლეიბნიცი კი მეორით. ასე რომ ყოფილიყო შეუძლებელი იქნებოდა ის დებულება, რომელსაც ვამოსთქვამს თვით ბ. უზნაძე, რომ

„მომავალი ბიქოლოგიური კვლევა-ძიება ლეიბნიცის გზასაც უნდა გაყოლოდა და ლოკისასაც“. ¹⁾

სადაოდ მიმაჩნია მე აგრეთვე ის აზრი, რომ „ცნობიერების გენეზისის საკითხი დეკარტისათვის არ არსებობდა. არ არსებობდა იმიტომ, რომ დეკარტის შემეცნებაში სულიერის და ცნობიერის შორის იგივეობის ნიშანი იყო დასმული“. ²⁾ არც დებულება, არც მისი ახსნა არ არის სწორი, ჩემის აზრით.

დეკარტი სწამს საკითხს ცნობიერების (ისე როგორც სულიერის) გენეზისის შესახებ და კიდევ სწყევტს ამ საკითხს ღვთის არსებობის ანტირობოლოგიურ დამტკიცებაში.

რაც შეეხება იმ აზრს, თითქოს დეკარტისათვის არ არსებობდა საკითხი ცნობიერების გენეზისის შესახებ სწორედ იმ მიზეზის გამო, რომ მისთვის ცნობიერის და სულიერის შორის იყო იგივეობა, ესეც სადავოა. რომ ის სწორი იყოს, საჭიროა ჭეშმარიტად ჩათვალოთ ზოგადი დებულება, რომ საკითხი სულიერის გენეზისის შესახებ შეუძლებელია. ამ უკანასკნელ დებულებას კი ბ. უზნაძე არ დაეთანხმება, რა თქმა უნდა (ვინაიდან ისტორია გვიჩვენებს მრავალ ემპირიულ ფორმებს ამ საკითხის). მაშ, არ უნდა იყოს სწორი ის ახსნაც, რომელსაც იძლევა ბ. უზნაძე, თუ რა მიზეზის გამო არ არსებობდა დეკარტისათვის საკითხი ცნობიერების გენეზისის შესახებ.

შეიძლება ბ. უზნაძეს მხედველობაში ჰქონდა ის აზრი, რომ არ არსებობს ფსიქოლოგიური საკითხი სულიერის გენეზისის შესახებ, ვინაიდან ასეთი საკითხი სცილდება ფსიქოლოგიის საზღვრებს. ეს სხვა საქმეა. მაგრამ მაშინ თვით ბ. უზნაძემ სიტყვა „გენეზისი“ უნდა იხმაროს სწორედ ასეთ ვიწრო (ფსიქოლოგიური) მნიშვნელობით შემდეგშია, აი მაგალითად იმ დროსაც, როდესაც ის ლაპარაკობს ლეიბნიცის თეორიაზედ.

ამ უკანასკნელ შემთხვევაში კი ბ. უზნაძე ხმარობს სიტყვა „გენეზისი“ სწორედ მეტაფიზიკური და არა ფსიქოლოგიური მნიშვნელობით. ეს ცხადდება იქიდან რომ ლეიბნიცისათვისაც, ისე როგორც დეკარტისათვის, ცნობიერების გენეზისი არის მეტაფიზიკის საგანი. ამას თვით ბ. უზნაძე აღნიშნავს რამოდენიმეჯერ. მიუხედავად ამისა ბ. უზნაძის წერილის საგანს შეადგენს ლეიბნიცის თეორიის გამოკვლევა ცნობიერების

¹⁾ უნ. მოამბე, გვ. 69. ²⁾ იბ. გვ. 70.

გენეზისის შესახებ. ცხადია, რომ ამ შემთხვევაში თვით ავტორის მიერ სიტყვა გენეზისი აღებულია მისი მეტაფიზიკური მნიშვნელობით. აქ სიტყვებზედ კი არ არის დავა, არამედ უფრო ღრმა რამეზედ.

ამით დავათავოთ ბ. უზნაძის საინტერესო წერილის განხილვა და გადავიდეთ ბ. შ. ნუცუბიძის არა ნაკლებად საინტერესო ნაშრომის გარჩევაზედ.

ს. დანელია.

(დასასრული იქნება).

სწულად საქართველოს მასწავლებელთა დედეკატების წირველი უძილობა.

(გაგრძელება 11 იანვრის სხდომისა.)

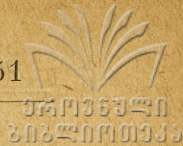
გ. ზატარაშვილი. (გორის მაზრ.) გორის მაზრაში არის ფილ. განყოფილებანი ცხინვალში, ბორჯომში, ხაშურში; თვით გორში კი არსებობს სამაზრო კავშირი. ამათ გარდა გორშივე არსებობს საშუალო სკოლების მასწავლებელთა კავშირი ცალკე და ქალაქის სკოლათა მასწავლებლების ცალკე. მაზრაში სწავლა-აღზრდის მდგომარეობის წარმოსადგენად საჭიროა შევეხო ორ მომენტს: პირველი მომენტი, როდესაც ამ საქმეს რევოლუციის შემდეგ ინსპექტორები განაგებდნენ. ეს ხანა, მათი მართვა-გამგებლობის პერიოდი, ანორმალურ ხანად უნდა ჩათვალოს, ვინაიდან ხსენებული ინსპექტორები არაფერს არ აკეთებენ, გარდა იმისა, რომ ჯამაგირს იღებდნენ ძალიან ხშირად ორ ალაგას, მეორე მომენტი, როდესაც საქმეს ერობა ჰკიდებს ხელს. ეს უკანასკნელი შეეცადა საქმის გამოსწორებას. ერობას ჰყავს სასკოლო სექციის გამგე, რომელიც სათანადოთ მომზადებულიცაა, საქმის მოყვარულიც და პირნათლადაც ასრულებს თავის მოვალეობას ამ უკანასკნელის წყალობით მაზრაში სულ მცირე დროის განმავლობაში 47 ახალი სკოლა გაიხსნა. მაზრის ბევრ სკოლაში მოწყობილია მოზრდილთათვის კურსები, რომლებზედაც მასწავლებლები აწარმოებენ მუშაობას. ქალაქთა თვითმმართველობანი ვერ უძღვებიან სასკოლო საქმეებს ისე, როგორც სამაზრო ერობები. ქალაქმა უფასო სწავლება შემოიღო თავის სკოლებში და მას სკოლებიდან ალარაფერი შემოსავალი აქვს; თავის საშუალებათაგან მასწავლებელთა დაკმაყოფილება უძნელდება. რიგიანი სასკოლო შენობა მაზრაში ძალიან ცოტაა: ბევრი სკოლა მოთავსებულია გომურში. მაზრის სკოლათა საჭიროებისათვის წარსულ წელს სამასწავლებლო სემინარიისთან გამართულ სამასწავლებლო კურსებზე მომზადდა 60 მასწავლებელი.

რაც შეეხება მასწავლებლებისადმი ერობის დამოკიდებულებას, უნდა აღინიშნოს რომ ეს დამოკიდებულება უარყოფითია. საზოგადოდ მაზრაში ერობის ხალხისადმი დამოკიდებულებაში ისახება, თითქოს ქვეყანა ერობისათვის იყოს და არა ერობა ქვეყნისათვის. მასწავლებლები სურსათს არ

იღებენ. ძველი ინსპექტორების წყალობით დოკუმენტების გაბნევის გამო მასწავლებლებს უფერხდებათ 5 წლ. დამატებათა მიღება. დასასრულ უნდა აღენიშნო, რომ გორის მაზრაში ქართლში ადვილად იკიდებს ხოლმე ფებს ჩვენი ქვეყნის საწინააღმდეგო აგიტაცია, რის წყალობითაც არა ერთხელ და ორჯელ დანთებულა მაზრაში ანარქიის ცეცხლი. ამის მიზეზი უმთავრესად ხალხის მოუშხადებლობაა, მისი გაუნათლებლობა. საქირთა მთავრობამ განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციოს ქართლსა და შვიტანოს იქ განათლება.

კობაშვილი (დუშ. მაზრ.) დუშეთის მაზრა უპატრონოდ, უყურადღებოდ, ღვთის ანაბარადაა მიტოვებული. მას მხოლოდ მაშინ მოხედავენ ხოლმე, როცა იქ კოცონი აინთება. ზედმეტია იმაზე ლაპარაკი, თუ რადიდი სტრატეგიული და ყოველგვარი მნიშვნელობა აქვს მაზრას საქართველოსთვის. ის ერთი ნაწილით თერგის ოლქს საზღვრავს, მეორეთი კი, ტფილისს ზედ ეკვრის და ერთი შეხედვით თითქოს გაუგებარი ხდება, თუ რად არის ასე უპატრონოდ მიტოვებული. მაგრამ, ვისაც თვალი უდევნება ამ ორი წლის განმავლობაში მაზრას არა ერთხელ და ორჯელ მოსდებია ანარქიის ცეცხლი, რაც აუცილებლად იმას უნდა მიეწეროს, რომ მაზრას არ აქცევენ სათანადო ყურადღებას. მაზრის დახსნა იმ არეულობათაგან, რომელიც განმანადგურებელი შეიქმნა მისთვის და რომელიც ისე ხშირად მეორდება ხოლმე შესაძლებელია არაა მარტო ზარბაზნებითა და ტყვისმფრქვეველებით. საქირთა მოვსკოთ მაზრაში ის შეუვნებლობა, რომლის წყალობითაც მაზრა ყოველგვარ პროვოკატორებისა და ჩვენი ქვეყნის მტრების სათარეშოდ გარდაქცეულა. შეუვნებლობის აღმოფხვრა კი შეიძლება მხოლოდ სკოლების საშუალებით. არც ერთი მხარე საქართველოსი არ მგონია ისე ჩამორჩენილი სწავლა-განათლების მხრივ, როგორც დუშეთის მაზრა. ბედნიერია გურია, რომელსაც მარტო ამ ყრბობაზე ჰყავს წარმომადგენლებათ თითქმის იმდენი მასწავლებელი, რამდენიც მთელ დუშეთის მაზრაში თუ იქნება. დუშეთის მაზრაში სულ მან სასწავლებელად არსებობს. მაგრამ მეტი უბედურება კიდევ ის არის, რომ ყველა ეს სასწავლებლები არსებობს ქაღალდზე. მაზრაში მომხდარ არეულობის დროს ბევრი სკოლა თავის ინვენტარით სრულიად განადგურდა. ასეთი ბედი ეწია ხევს სკოლებს, სადაც სწავლას მოწყურებული მოხვევები საცოდავად შეჰბლავიან დაცარიელებულ, განადგურებულ სკოლის კედლებს. მოხვევები ფხიზელი და შრომის მოყვარე ხალხია, ამასთან მხნე მაშუღი-

შვილნი, კარგი, პატიოსნები, ეს ის ხალხია, რომელსაც ხელთ აქვთ დარიალის გასაღები და მათი უყურადღებოდ დატოვება ყოველად შეუძლებელია. მთელ მაზრაში მხოლოდ ერთი ზემ. დაწყ. სასწავლებელია, ისიც ქ. დუშეთში. მაზრაში ახლა დაარსდა მასწავლებელთა კავშირიც, რომელმაც ყრილობაზე 2 წარმომადგენელი გამოგზავნა, ერთი მათგანი ქურდულად, ვინაიდან მაზრაში ამისათვის მასწავლებელთა საკმარისი რიცხვი არაა. მართალია ერობამ დიდი ყურადღება მიაქცია მაზრაში სწავლა-აღზრდის საქმეს, მაგრამ შენობების აგებას ვერ შესძლებს. არსებული სასწავლებლებიც მოთავსებულია ისეთ შენობებში, სადაც ღრუბლიან დღეში კარბებ, თუ არ გაიღო, ისე სწავლა შეუძლებელია. ჩვენი უბედურება კიდევ ისიც არის, რომ დანიშნული მასწავლებლები ვერ შეეფერებიან თავის დანიშნულებას, მათ ხშირად სკოლებშიაც ვერ ნახავთ. საჭიროა მასწავლებელთა მოსამზადებლად კურსების მოწყობა თვით დუშეთში. ასეთია მოკლედ მაზრის მდგომარეობა. ყველაფრის აღწერა აქ შეუძლებელია. დაახლოებით მისი გაცნობა შეიძლება მხოლოდ ადგილობრივად. ჩვენ მოვითხოვეთ ვისგანაც ჯერ არს გამოიყვანოს ხალხი ასეთ მდგომარეობიდან.

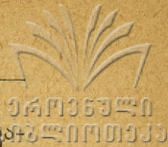
ნ. ყაზბეგი (სიღნ. მაზრა). მაზრაში სკოლათა რაოდენობა 100 უდრის. მათი მდგომარეობა შენობების მხრივ უნუგეშოა; არც სათანადო აკვეჯეულობა, არც ბიბლიოთეკები და ხელსაწყოები სკოლას არ მოეპოვება. მაზრაში არსებობს მასწავლებელთა კავშირი, რომელსაც 180-მდე წევრი ჰყავს. კავშირი თვალყურს ადევნებდა საპროფესიო საქმეებს და აწესრიგებდა მასწავლებელთა შორის დამოკიდებულებას. ჯამაგირებს მასწავლებლები თავის დროზე ვერ იღებენ. ამის მიზეზია ერობა, რომლის საშუალებითაც ურიგდებათ მასწავლებლებს ჯამაგირები. ჯამაგირების დარიგების მოწესრიგება თვით მასწავლებლებს შეუძლიანთ კავშირის საშუალებით.

ო. კარგარეთელი (გალობის მასწავლებელი). თავის სიტყვაში შეეხება გალობის სწავლების საჭიროებას ჩვენს სკოლებში და აღნიშნავს, რომ დაწინაურებული ქვეყნები — დასავლეთი ევროპა დიდი ყურადღებით ეპყრობა ამ საგნის სწავლებას თავის სკოლებში. თავის სიტყვის დასასრულს ამბობს: მე ვთხოვ პატივცემულ ყრილობას გამოსთქვას თავისი ავტორიტეტული აზრი ჩვენს სკოლებში სიმღერა-გალობის სწავლების საჭიროებაზე, ყრილობის აზრი ამის შესახებ მით უფრო საჭიროა, რომ მას სათანადო ყურადღებას მიაქცევს მთავრობა.

ვ. ბურჯანაძე (აღმ. საქ. მასწ. კავშირისა და ბორჩ. მაზრ.). აღმოსავლეთ საქართვე. სახალხო მასწ. კავშირი დაარსდა ძველი რეგიმის დროს, 1916 წ. ივნისში, მასწავლებელთა დამხმარე საზოგადოების სახელწოდებით. საზოგადოების გამგეობა დაარსების დღიდანვე შეუდგა დასახულ მიზნების განხორციელებას. გახსნა 11 ფილიალი განყოფილება. ახდენდა ფილიალთა წევრების საზოგადო კრებებს ადგილობრივ, აგზავნიდა გამგეობის წევრებს სათანადოდ გამომუშავებულ ღირებულებებით, შეადგინა დაწვრილებითი გეგმა საზაფხულო კურსების მოსაწყობად: მოიწვია ლექტორებათ რუსეთის გამოჩენილი პედაგოგები და თანხმობაც მიიღო, შეუდგა სკოლის სასურველ რეორგანიზაციის პროექტის შემუშავებას და სხვა. 1917 წელს პოლიტ. გადატრიალების შემდეგ გამართა მასწავლებელთა ყრილობები; გადააყენა სახალხო სკოლების ღირებულება, აირჩია 5 პირისაგან შემდგარი კომისია და ჩააბარა დროებით მმართველობა სკოლებისა. კავშირის დელეგატთა ყრილობები გაიმართა 1917 წ. დეკემბერში, 1919 წელს იანვარში. აღნიშნულ კრებებზე მოსმენილ იქმნა მრავალი მოხსენება სხვა და სხვა საკითხებზე, სხვათა შორის სრულიად საქართველოს მასწავლებელთა კავშირის დაარსების საჭიროების შესახებ, რომლის წესდების პროექტიც მოსმენილ და დადასტურებულ იქმნა და კიდევაც დაიბეჭდა. კავშირის ორგანოში (განათლებაში).

ამ ჟამად კავშირს შეადგენს 10 ფილიალი განყოფილება. ფილიალი არ მოქმედობს ახალქალაქისა, ახალციხის და თიანეთის მაზრებში. ბორჩალოს მაზრაში, მართალია, ფილიალი არსებობს, მაგრამ სხვა და სხვა მიზეზების გამო დღევანდელ ყრილობაზე წარმომადგენლები არა ჰყავს. ამიტომ მე, როგორც ადგილობრივ საქმეებთან გაცნობილს, ნება მიბოძეთ მოგახსენოთ რა მდგომარეობაშია სწავლა-განათლების საქმე ხსენებულს მაზრაში. ბორჩალოს მაზრაში მცხოვრებთა უმრავლესობას მაჰმადიანები შეადგენენ, ქართველებს 17 სოფელი უჭირავსთ: წერაქვი, ქვეში, აკაურთა, ტანძია, კაზრეთი, ბალიჯი, რატევანი, რეხა, დ. გომარეთი, პ. გომარეთი, მამულა-სოფელი, კაკლიანი, დ. დუმანისი, ყალამ-შა, მიჯა, ვარდისუბანი, ბოსლევი, ხატის-სოფელი.

ყველა ამ სოფლებში სკოლის ასაკის ბავშვთა რიცხვი საკმაოა. ბევრგან თვით მცხოვრებნი მოითხოვენ სკოლის გახსნას. სამინისტროც დიდს თანაგრძნობით შეხვდა ამ საქმეს, გაუხსნა კრედიტი ადგილობრივ ერობას რამდენიმე სკოლის შესანახად, მაგრამ, სამწუხაროდ, ერობის გამგეო-

ბამ ვერ შესძლო მასწავლებლების მონახვა. პირადათ მეც მქონდა დავალებული მომენახა მასწავლებლები. გამოვაცხადე გაზეთებში, მაგრამ დღემდე მხოლოდ ერთი მასწავლებელი ვიშოვე წერაქვის სკოლისათვის. ამ უმად ბორჩალოში სკოლა მოქმედობს გარდა წერაქვისა სოფ. აკაურთაში და რატევანში. დანარჩენ სოფლებში კი სკოლები არ არის, რაც დიდ ნაკლათ უნდა ჩაითვალოს. საჭიროა მივიღოთ სათანადო ზომები და ბორჩალოს მაზრის ყველა სოფელში გავხსნათ სკოლები და გავუზზავნოთ მასწავლებლები, პირობები ხელსაყრელია: მასწავლებელს გარდა ჯამაგირისა ადგილობრივი მცხოვრებნი ხელს უწყობენ სურსათ-სანოვავის შეღავათიან ფასებში მიწოდებით, ზოგან უფასოდაც აწვდიან ხორბლეულობას, რძეს, კარაქს და სხვა.

დ. ქადაგიძე (თუმ-ფშავცესურ.). მე ფორმალურად დავალებული არა მაქვს ვილაპარაკო ამ მხარეების შესახებ, მაგრამ არ შეიძლება ყრილობამ და მთავრობამ არ მოისმინოს იმ მხარეთა საჭიროებაზე, რომლებიც კავკასიონის მთებში შეჭრილან და კულტურულ ცხოვრებას მოკლებულ არიან. სწავლა-განვითარების შესახებ ამ მხარეებში მე მიხდება ლაპარაკი იმაზე, რაც არ არსებობს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ არც უნდა არსებობდეს. ამ მხარეებში არსებობს სამიოდე სკოლა და მათშიაც თითქმის არასოდეს არაა ნორმალური სწავლა. სწავლის წყურვილი კი როგორც თუშებს, ისე ფშავ-ხევსურებს ძალიან დიდი აქვთ; ყველა ესენი ფხიზელი გონების პატრონნი არიან, მაგრამ განათლებას მოკლებულნი, თანამედროვე კულტურას მოშორებულნი, თავის მსოფლმხედველობით, ზნე-ჩვეულებით და ჩაცმა-დახურვით სრულიად განსხვავდებიან ბარის ქართველთაგან. რაც შეეხება მათს ეკონომიურ მდგომარეობას, ისინი დიდ სიღარიბეში არიან, ვინაიდან მთის ბუნება მწირია, მაგრამ მიუხედავად ყოველივე ამისა, ამაყი ხალხია. ადამიანს ისე ეგონება, თითქოს ეს ხალხი საქართველოს ბუნებრივ სიმაგრეთა დასაცავად იყოს შეხიზნული ძველად ამ მთებში. დღეს ამ მთებამდე ვერ მიულწევია თანამედროვე კულტურას, ხალხი დიდ სიბნელეში იმყოფება და ამიტომ საჭიროა ამ მხარეებს მეტი ყურადღება მიექცეს.

მ. ლომინაძე (ოზურგ. მაზრ. სამ. სასწ.). ოზურგეთის მაზრის საშუალო სასწავლებელთა მასწავლებლების კავშირი ახლად დაარსებულია. მიუხედავად ამისა ამ სკოლათა მასწავლებლები კავშირის გარეშე არასოდეს არ ყოფილან: საკუთარი კავშირის დაარსებამდე ისინი ირიცხებოდნენ

არსებულ კავშირის წვევრებად. ამ უმად ოზურგეთში ქალთა და ვაჟთა გიმნაზიებია. ეს უკანასკნელი ქალაქის ინიციატივით გაიხსნა, ხოლო შემდეგ ის შეერთებულ იქმნა ოზურგეთში არსებულ სასულიერო სასწავლებელთან და სახაზინოდ გადაირიცხა. გიმნაზიებს არა აქვთ ფიზიკური კაზინეთი, ბიბლიოთეკა და ხელსაწყობი. მასწავლებლები სამინისტროს მიერ დაწესებულ ჯამაგირებს მოუწესრიგებლად იღებენ. კავშირისაგან დევალეზა მაქვს, რათა პენსიის საკითხის მოსაწესრიგებლად ყრილობამ გამოიტანოს თავის დადგენილება.

ნ. ნაკაშიძე („ნაკადული“-ს რედაქტ.). კითხულობს ვრცელსა და დასაბუთებულ მოხსენებას საბავშვო გამომცემლობაზე, რომელიც ყრილობამ გაიზიარა და დაადგინა დაიბეჭდოს. კავშირის ორგანოში.

საბავშვო მწერლობა და საბავშვო წიგნების გამომცემლობა ჩვენში.

ზედმეტია იმაზე ლაპარაკი, თუ რა მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე აღზრდა-განათლების საზოგადო სისტემაში საბავშვო ლიტერატურას. ყოველმა თქვენგანმა, რასაკვირველია, იცის ის დებულება, რომ ყოველი პედაგოგისათვის აქსიომად გახდა ჩვენ დროში, რომ საბავშვო ლიტერატურა ერთი მთავარი და ნამდვილი საშუალებაა ბავშვის, როგორც დამოუკიდებლად შემოქმედებითი აზროვნების გამოსავლიანობად, ისე ბავშვის გულსა და გონებაში უკვე აღძრულ შემოქმედებითი მუშაობით გამოწვეულ კითხვების დასაკმაყოფილებლად.

მე არ შეეჩერებები აქ იმაზე, რომ კარგი საბავშვო წიგნი ასრულებს იმავე როლს, რომელსაც კარგი სკოლა აწვდის მოზარდ თაობას ცოდნას, ანვითარებს იმათ სულსა და გულში მხატვრულ ემოციას, ამტიკებს გონებას და სწვრთნის ზნობრივ შეგნებას. ეს ცხადია არა თუ პედაგოგისათვის, ყველა კულტურულ ადამიანისთვისაც კი. მე მსურს მივითითოთ საბავშვო წიგნის სხვა მნიშვნელობაზე, საბავშვო წიგნის გამომცემლობაზე, მომავალ მოქალაქეთა გონებრივსა და სულიერ სწორ განვითარების საქმეში. ყველამ იცის რა მნიშვნელობას აკუთვნებს თანამედროვე პედაგოგიკა ბავშვის თვითმოქმედების განვითარებას. ძველი გზით სიარული დიდი ხანია ჩაბარდა არქივს მოწინავე პედაგოგიური აზრის ძალით. და ახლა, როგორც თქვენც კარგად იცით, პედაგოგისაგან მოვითხოვთ, რომ გააღვიძოს ბავშვის გონებაში შემოქმედებითი მუშაობის უნარი, შეაჩვიოს ის დამოუკიდებლად აზროვნებას და შემოქმედებას, რომ ბავშვმა დამოუკიდებ-

ლად გაიკვლიოს გზა მორალულისა და ლოგიკურ წინააღმდეგობათა ლაბირინტში.

და ამ ძირითად თანამედროვე პედაგოგიურ საკითხის გადაწყვეტაში დიდი და განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს საბავშვო წიგნს. საბავშვო წიგნი აძლევს ბავშვს საზრდოს დამოუკიდებელ შემოქმედებისათვის, წიგნი აძლევს მას შეძლებას შეაჩიოს და იპოვნოს სხვა და სხვა ცოდნათა დარგში და სხვა და სხვა კითხვათა შორის, რაც მას აინტერესებს, რასაც ელტვის მისი ბუნებრივი ნიჭი. წიგნი იწვევს მას დამოუკიდებელ აზროვნების გზაზე, დაბოლოს ისევ ის საბავშვო წიგნი აძლევს საზრდოს მის ბავშვურ ოცნების დამოუკიდებლად მუშაობას.

1. დამახასიათებელია, რომ, რაც უფრო მეტ ადგილს უთმობდა დასავლეთის თანამედროვე პედაგოგია ბავშვის წიგნს და საბავშვო წიგნის გამომცემლობას, მით უფრო მეტი ყურადღება ჰქონდა მიქცეული საბავშვო წიგნს და საბავშვო გამომცემლობას.

ევროპის მდიდარ საბავშვო ლიტერატურას თქვენ, რასაკვირველია, იცნობთ და მე დაწვრილებით არ შევიჩრდები ამაზე. ევროპისა და ამერიკის დიდებულმა ძველმა მგოსნებმა მრავალი საბავშვო წიგნი დაგვიტოვეს. არიან მწერლები, კლასიკურად ცნობილნი, რომელთა თხზულებანი, დიდებისათვის დაწერილნი, გადაიქცნენ თხზულებათ ბავშვებისათვის, როგორც მაგ., კუპერი და ვალტერ სკოტი, ან თანაბრად ემსახურებიან ახლა დიდებსაც და ბავშვებსაც, როგორც, მაგალითად, ლონგფელოს თხზულება (ჰაიავატა). მაგრამ დასავლეთის ძველ მწერლობაში არ იყო და არც შეიძლებოდა ისე დასმულიყო საკითხი, რომ მეცნიერება და მხატვრული შემოქმედება შეეთანხმებიათ ისე, რომ გამოეყენებინათ ბავშვის მსოფლთ მხედველობისა და მსოფლიო შემეცნების შესამუშავებლად. ეს ახალი სიტყვა ეკუთვნის ჩვენს დროს. უწინდელი ლიტერატურა, რომელიც სპეციალურად ბავშვებისა და მოზარდთათვის იწერებოდა დაშორებული იყო მეცნიერულ მეთოდს. საბავშვო ლიტერატურა, განსაკუთრებით მოზარდთათვის განმეორება იყო იმ გზის, რომელიც თავის დროზე გაიარა საზოგადო ლიტერატურამ: იქ გამეფებული იყო სხვა და სხვა შემთხვევათა რომანები, სწორედ ის რომანები გუსტავ ემრისა, მაინრიდისა, ჟიულ ვერნისა. რომლებიც ყველა ჩვენგანს იტაცებდა ბავშობაში და ყრმობის დროს.

მაგრამ სულ უკანსკნელ დროს საბავშვო ლიტერატურა პედაგოგიურ

აზრის განვითარებასთან ერთად დაადგა ახალ გზას. საბავშვო მოთხრობებში და ყრმათათვის რომანებში გარეგნული მხარე მხოლოდ საბაბია მიიპყროს ბავშვის ყურადღება გამოსახულების შინაგან აზრისაკენ. — ფაბულა უთმობს პირველობას შინაგან მოთხრობის არსებით მხარეს.

საყურადღებოა ამ შემთხვევაში შევადაროთ, როგორ აწვდიდნენ ბავშვებს საბუნებისმეტყველო-სამეცნიერო ცნობებს თავის რომანებში მაინრიდი და ჟიულ ვერნი იმას, თუ როგორ აძლევდნენ ამგვარსავე ცნობებს ბავშვებსა და ყრმათ სეტონ ტომპსონი და რობერტსი. პირველთა თხზულებებში საბუნებისმეტყველო-სამეცნიერო ცნობები ეძლევა ბავშვსა და გზა, სხვათა შორის. ბავშვის აზრი და ოცნება გატაცებულია გმირების თავგადასავალით და მეცნიერულ ნაწილს მხოლოდ მეხსიერებით ითვისებს ბავში.

სეტონ ტომპსონის და იმის მიმდევართა თხზულებებში მეცნიერება შემოსილია მხატვრული სამოსით და აერთებს ბავშვის აზრს, ხსოვნას, ოცნებას ერთ ჰარმონიულ თანხმობით, აჩვენებს ბავშვის გონებას ეძიოს ბუნებაში ჭეშმარიტება; სწორედ ამ ჭეშმარიტების ძიება არის ერთი მთავარი მიზანი თანამედროვე აღზრდისა. ფანტასტიური სამოსი ბევრი თანამედროვე თხზულებისა საბავშვო ლიტერატურაში არ წარმოადგენს, როგორც წინად, თავისთავად ინტერესს, — ის მხოლოდ საშვალეობაა განსჭვრიტოს ბავშვა მისი სულის თვისება. და აქვე სეტონ ტომპსონის რეალისტურ, ხანდახან ნატურალისტურ, მოთხრობებთან ერთად, თამამად შეგვიძლია დავაყენოთ კიპლინგის ფერადი ფანტაზია, მეტერლინკის „ლურჯი ფრინველის“ სიმბოლიზმი.

2. დასავლეთის მხატვრული ლიტერატურა, როგორც ხედავთ, ეწყობა ბავშვის სულიერ აღზრდის საქმეს სწორედ ისე, როგორც ეს ესმის თანამედროვე პედაგოგიურ მეცნიერებას. სამეცნიერო პოპულიარული ლიტერატურაც ამ გზას დაადგა.

თუ თქვენ აიღებთ, არა თუ სამეცნიერო პოპულიარულ წიგნებს ბავშვებისათვის, არამედ უკანასკნელ სახელმძღვანელოებსაც-კი ამერიკისა და იტალიისას, თქვენ გაგაკვირვებთ ილიუსტრაციის სიმდიდრე, წიგნის მშვენიერი გარეგნობა. თქვენ ყურადღებას მიიპყრობს ის, რომ გეომეტრიული თეორემები, მეცნიერული დასკვნანი და კანონები ბოტანიკისა, ფიზიკისა გამოითქმიან ისე, რომ ბავშვა იმათი შეთვისების დროს უმწერვალესი თვითმოქმედება გამოიჩინოს, რომ იმისი აზრი და მხატვრული ოცნება პარალელურად ამუშავდეს.

ამ შინაგან ცვლილებასთან ერთად საბავშვო ლიტერატურაში დასავლეთში უკანასკნელ დროს საოცრად გაიზარდა საბავშვო გამოცემულ წიგნების რაოდენობა, შესანიშნავად გაუმჯობესდა წიგნების გარეგნობა. იმაზე ლაპარაკი, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ბავშვისათვის კარგ ილიუსტრაციას და წიგნის გარეგნობას, მე მგონია არ არის საჭირო. მე მხოლოდ ვაკერით აღვნიშნე, რომ გამომცემლობის ამ მხარეს დასავლეთში განსაკუთრებით ყურადღებას აქცევენ მეთქი და გადავალ ევროპისა და ამერიკის წიგნის გამომცემლობის მეორე მხარეზე.

წიგნის გამომცემლობის საქმე საზოგადოდ, საბავშვო წიგნების გამომცემლობა კერძოდ იქ კერძო კომერციულ ინციატივას ეკუთვნის. ეს გარემოება, ჩემის აზრით — ერთ უმთავრეს ნაკლად უნდა ჩაითვალოს მოწინავე ქვეყნების საბავშვო წიგნების გამომცემლობის საქმის განვითარებაში.

მართალია, ბევრმა ფირმამ წიგნების გარეგნობა უმწვევრავლესად გამშვენიერ-განავითარა, მართალია ბევრ გამომცემლობის საბავშვო განყოფილებებს სათავეში ცნობილი პედაგოგები და ხელოვანები უდგანან, მაგრამ საბავშვო წიგნების გამომცემლობა, თუ კერძო ხელში იქნება, უსათუოდ ანგარიში უნდა გაუწიოთ იმას, რომ კომერსანტი ყველაზე უწინ იხელმძღვანელებს წიგნების გასაღების ინტერესით, ბაზრის (მყიდველთა) მოთხოვნილებით, ქეძო გამომცემული არ სწერთნის მოზარდ თაობის გემოვნებასა და გონებას, ის მხოლოდ ემთხინება უკვე მკითხველში მამხდარ წერთნისა და მოთხოვნების შროტესს. ის კი არ მოუძღვის წინ, არამედ უკან მიჰყვება საზოგადოებრივ აზრწონებასა და მუშაობას.

ამას გარდა მეცნიერულად დაყენებულ წიგნის გამომცემლობასთან არსებობს მრავალი ისეთი გამომცემლობა, რომელიც ხელს უწყობს ცუდ გემოვნების განვითარებას, თანამედროვე ქალაქებისა და სოფლის ქუჩის ვავლენით დამახინჯებულ ბავშვის გონების მოთხოვნილებას.

ამასთან კერძო კაპიტალისტური წიგნის გამომცემლობა არ არის დაზღვეული ისეთ მომწამვლელ მოვლენათაგან, როგორც მილიონობით საბავშვო წიგნები იყო გამოშვებული ბაზარზე შოვინისტური გრძობითა და ადამიანთა სიძულვილით სავსე, მსოფლიო ომის დასაწყისში ყველა კულტურულ ქვეყნებში.

საბავშვო წიგნების გამომცემლობის საქმის სრულიად კერძო მრეწველის ხელში დატოვების წინააღმდეგ იბრძვის დასავლეთის მოწინავე პედაგოგიური აზროვნება. მასწავლებელთა კავშირებმა ჩრდილო ქვეყნებისამ

შვეციის, ნორვეგიის, დანიის, უკანასკნელ წლებში თავიანთ მოთხოვნებში ბათა შორის წამოაყენეს მოთხოვნები, რომ მათ ჰქონოდათ უფლება საბავშვო ლიტერატურის კონტროლისა. იტალიისა და ამერიკის მსწავლეებთან კავშირები თვითონ შეუდგნენ საბავშვო წიგნების გამომცემლობის საქმეს. ინგლისში და შეერთებულ შტატებში ამ საქმეში ერევიან ადგილობრივი თვითმართველობანი. საფრანგეთში დაიწყო ბრძოლა „ჯაშუშის“ ლიტერატურის წინააღმდეგ, რომელმაც იქ თავის გავლენით მიიღო საშინელი უბედურების მომასწავებელი სახე.

ჩემი მოხსენების საზღვრები და მთავარი მიზანი შევალეხს, რომ ასე მოკლეთ შევეხა დასავლეთის საბავშვო ლიტერატურას და არ მძღვეს ნებას აგრეთვე შევჩერდე რუსეთის საბავშვო ლიტერატურაზე. აღვნიშნავ მხოლოდ, რომ იქ ისეთი წიგნების გამომცემლობათა მუშაობის მეოხებით, როგორც სიტინია, კარბასნიკოვი და განსაკუთრებით „პოსრედნიკი“, ძალიან მაღლა იდგა თარგმნილი საბავშვო ლიტერატურა. და ამ უკანასკნელ წლებში სახალხო სანტიმენტარულ საბავშვო ლიტერატურისაგან ზასლოდისკის ტიპისა იყო ცდა, შეექმნათ საბავშვო ლიტერატურა დასავლეთის ტიპისა. სამწუხაროდ, არ შემიძლია შევჩერდე ბავშვებისათვის მოთხოვნილებებზე ტოლსტოის დოსტოევსკის, ჩეხოვის და აგრეთვე რუსულ ლიტერატურის სხვა კორიფეების ნაწარმოებში.

აღფერს ვიტყვი აგრეთვე თანამედროვე რუსეთის მთავრობის მიერ საბავშვო ლიტერატურის დარგში მუშაობის შესახებ. არ ვიტყვი, რადგანაც ცნობები, რომლებიც ჩვენ მოგვდის ამ მუშაობის შესახებ ერთობ სხვა ადა სხვა გვარი და ერთი მეორის წინააღმდეგია. აღვნიშნავ მხოლოდ, რომ იმ დიდ მუშაობაში, რასაც ბოლშევიკები ეწევიან ამ დარგში, და რისთვისაც ბევრი ცოდვა ეპატიებათ იმათ, არის ერთი ისეთივე ნაკლი — ეს ის, რომ — ისინი ბავშვის წიგნთან ერთად, რომელიც სწვრთნის ბავშვის სულისა და გულს, აძლევენ ბავშვებს გასაგები ენით დაწერილ წიგნებს; სადაც ეწევიან კომუნისტურ აზრების პროპაგანდას.

შეტია იმაზე ლაპარაკი, თუ რამდენად დაუშვებელია საბავშვო ლიტერატურის საქმისა და პარტიის პროპაგანდის საკითხების ერთმანეთში არევა. რამდენად ის ამხინჯებს ბავშვის სულიერად და ხელს უწყობს მის ცალმხრივ განვითარებას, ავიწროებს ბავშვის გონებრივ ჰორიზონტს.

ახლა, თუ ჩვენ გადავალთ ევროპისა და რუსეთის ლიტერატურიდან ჩვენ სამშობლო საბავშვო ლიტერატურაზე, სამწუხარო სურათი გადაგვე-

შლება თვალწინ. საბავშვო წიგნების გამომცემლობის საქმე სრულიად მოუწყობელია ჩვენში. თარგმნილი ლიტერატურა არ არსებობს ცალ-ცალკე, ორიგინალური ნაწარმოებნი რჩებიან გამოუცემელი ჩვენი საბავშვო ჟურნალების ფურცლებზე. ჟურნალებიც, უნდა მოგახსენოთ, ძალიან სუსტად ვრცელდება და იძულებულნი არიან ქველმოქმედებით ისულდგმულონ, სამეცნიერო პოპულიარული ლიტერატურაც აგრეთვე არ მოიპოვება. წიგნის გამომცემლობა ჩვენში ამდენ ხანს ხელმძღვანელობდა მხოლოდ ბაზრის მოთხოვნილებით. არ იყო არც სისტემა, არც რაიმე მეთოდი, არც რაიმე მეცნიერულ-პედაგოგიური მოსახზებით ხელმძღვანელობა. წასულში ამგვარი ჩვენ საბავშვო ლიტერატურის უნუგეშო მდგომარეობა ცოტად თუ ბევრად აიხსნებოდა ნაციონალური ჩაგვრით, რომელსაც შებოჭვილი ჰყავდა ჩვენი სამშობლო. თუმცა ეს არ არის გასამართლებელი საბუთი: აიღეთ პოლონეთის საბავშვო ლიტერატურა და დარწმუნდებით, რომ შეიძლებოდა ბევრად მეტის გაკეთება და უკეთ საქმის დაყენება. მაგრამ ჩვენში საქმე ახლაც ამგვარ სამწუხარო მოვლენას წარმოადგენს. რით აიხსნება ასეთი მოვლენა? იქნება მწერლები არ არიან?

ეს მართალი არ არის. აიღეთ მშვენიერი ფერადი თხზულებანი ბავშვებისათვის ძმათა რაზიკაშვილებისა, ქიაჩელისა, სოფრ. მგალობლიშვილისა. ი. სიხარულიძისა, დ. კასრაძისა, მიმქრალისა, ძეძამიძის ნაწერები და, საუცხოვო მხატვრული ენით აკინძული ჩვენი სოფლის ბავშვების ცხოვრების ამბები ცქვიტისა ესენი და სხვა მრავალთა სახელები საკმაო არ არის, რომ ძალები საბავშვო საუცხოვო ორიგინალურ ლიტერატურის შესაქმნელად ჩვენში არის? განა არ არის თავდები იმისი, რომ ჩვენ საბავშვო ლიტერატურას დიდი განვითარება მოეღოს მომავალში, იქ სადაც სეტონ ტემსონისებურ რეალისტური სულით გამსჭვალული გ. გოგუაძესთან ერთად მოგვეპოვება ისეთებიც, რომლებიც რაბინდრანათ თავორის სიმბოლიზმს გვაგონებენ თავიანთ სულიერი განცდებით, როგორც მაგ. ხაფომიას პაწია ამბები!

ჩვენ გვყავს ძალები, რომელთაც შეუძლიათ ყველაზე უფრო საძნელო დარგის ლიტერატურაში — საბავშვო ბელეტრისტულ ნაწარმოების შექმნა. მოიპოვება აგრეთვე ძალები თარგმნილი და მეცნიერულ-პოპულიარული ლიტერატურის შესაქმნელადც. ჩვენი საბავშვო ლიტერატურის სიღარიბის მიზეზი ძალების უქონლობაში კი არ არის, არამედ სახელმწიფოებისა, საზოგადოებისა და პედაგოგიურ ინიციატივის უქონლობაა ამ საქმეში.

მაშ რა არის, თუ არ ინციატივის უქონლობა, თუნდ ეს ფაქტები რომ ავიღოთ, რომ ისეთმა საბავშვო მწერლებმა, როგორც ძმები რაზიკა-შვილები არიან, თედო და ბაჩანა, თითქმის მიატოვეს ამ დარგში მწერლობა, რომ დაჩუმდა ქიაჩელი და ბევრი სხვა მწერლებიც. თქვენ თითონ იცით და აქ აღარ ჩამოვთვლი, რომ შიო მღვიმელი, საბავშვო მწერლობის დამამშვენებელი შიო, თავისი დრო და შრომა იძულებულია საბავშვო ლიტერატურის მაგიერ გულის გასაწყალებელ კორექტურას მოახმაროს? ისეთ შეუღარებელ მწერალს ბივშებისთვის, როგორც იროდიონ ევლოშვილი იყო, თქვენ თვითონ იცით, რომ სიღარიბემ მოუღო ბოლო და მისი ოჯახი უნუგეშო მდგომარეობაში დარჩა.

ამას უნდა დაუმატოთ, რომ იმავე მიზეზით ბევრი ლიტერატურული და მეცნიერულ ძალები რჩებიან გამოუყენებლად, ბავშვის სულიერი მოთხოვნილება დაუკმაყოფილებელია. სახელმწიფო და საზოგადოება ნებას აძლევს ბულვარის ფურცლებსა და კინომატოგრაფებს ქალაქში, ცრუმორწმუნოებას და ჭორებს სოფლებში მომავალ მოქალაქეთათვის სულიერად გამათავიზებელი წიგნის მაგიერობა გასწიონ.

რასაკვირველია ამაზე ლაპარაკიც მეტია, რომ ამ ნაირი მდგომარეობა საშინელებაა ბავშვებისათვის.

რასაკვირველია, ამ ნაირ მდგომარეობას უნდა დავახწიოთ თავი. და მე ახლა მინდა შევჩერდე იმაზე, თუ როგორ შეიძლება დავახწიოთ თავი, მინდა შევჩერდე იმ პრაქტიკულ გეგმაზე, რომლის ორგანიზაცია საჭიროა მოეწყოს ჩვენში თანამედროვე მომენტში საბავშვო წიგნების გამომცემლობაზე ფართე მასშტაბით, რომელიც დააკმაყოფილებს ცხოვრების მოთხოვნილებას.

ყველაზედ უწინ თქვენი ყურადღება უნდა მივაქციო იმ ჭეშმარიტებას, რომ წიგნის გამომცემლობის საქმის ახლა მთლად კერძო მრეწველთა ხელში დატოვება შეუძლებელია—გარდა იმ საზოგადო პრინციპიან მოსაზრებათა, რომლების შესახებაც მოგახსენეთ ზევით, საბავშვო წიგნების გამომცემლობის შესახებ დასავლეთში, მე შევჩერდები წმინდა პრაქტიკულ მოტივებზე, რომლის ძალითაც ვამტიკებთ, რომ საზოგადოება და სახელმწიფო უნდა ჩაერიოს საბავშვო წიგნის შექმნასა და გავრცელების საქმეში. წიგნების კერძო გამომცემლობანი მრავლდებიან წლობით კონკურენციის პროცესში და ბაზრის ცვალებად კონიუქტურას ეგუებიან. კერძო წიგნის გამომცემლობანი დიდ ყურადღებას აქცევენ საქმეში მო-

ხმარებულ კაპიტალის პროცენტს. ამიტომ შეუძლებელია მოველოდეთ გამომცემლობათა აყვავებას ჩვენ ნიადაგზე, განსაკუთრებით ამ დროს, როცა კაპიტალი სულ მუდამ ზემოგებისაკენ ილტვის, ჩვენი ქვეყანა კი მოითხოვს დაუყოვნებლად საღის საბავშო წიგნის გავრცელებას. ამ საქმეში-კი საქართველო გვერდს ვერ აუქცევს სახელმწიფო და საზოგადო თაოსნობას. რასაკვირველია, სახელმწიფო სახალხო განათლების სამინისტროს სახით, აგრეთვე საზოგადოება უნდა დაეხმარნენ იაფ და საღ საბავშო წიგნის შექმნის საქმეს.

თვით საბავშო გამომცემლობის საქმე კი, ჩემის აზრით, უნდა იცის-რონ პედაგოგიურმა ორგანიზაციებმა. პედაგოგმა, განსაკუთრებით სახალხო სკოლის მოღვაწემ, ყველაზე უკეთ იცის თუ, რაგვარ სულიერ საზრდოს მოითხოვს ბავში მის სამშობლოში; მან ყველაზე უკეთ იცის, რა გვარი წიგნი ესაჭიროება ბავშებს. სახალხო სკოლის ასპარეზზე მოღვაწე, თავისი მდგომარეობით მოწოდებულია ხელმძღვანელობა გაუწიოს ბავშვების სკოლის გარეშე განათლებას, იმისი მოვალეობაა, რაც შეიძლება ვრცლად მოჰქინოს საღი წიგნები ბავშებს შორის; ბოლოს პედაგოგს გარდა არავის არ შეუძლია დაუკავშიროს საბავშო გამომცემლობა სკოლაში მუშაობას, რათა სკოლაში და საბავშო წიგნმა შეავსონ ერთმანეთი და აღზარდონ თანხმობით მომავალი მოქალაქენი, ახალი ცხოვრების შემოქმედნი. სწორედ ამ მოსაზრების გამო მე ვადგევარ იმ აზრს, რომ საბავშო წიგნების გამომცემლობა პედაგოგიურ ორგანიზაციების ხელში უნდა იყოს; რასაკვირველია, იმათ კონტროლი და დახმარება უნდა გაუწიონ სახელმწიფომ, აგრეთვე აქტიური დახმარება უნდა აღმოუჩინოს საზოგადოებამ.

პრაქტიკულად ეს საქმე ასე იხატება ჩემ თვალწინ: პედაგოგები საზოგადო კრებაზე, ან კრების ცენტრალ კომიტეტი ირჩევენ საგამომცემლო ცენტრს. ამ ცენტრს შეადგენენ პედაგოგების კომისია, რომელიც კონტროლს უწევს გამომცემლობის იდეურ და მატერიალურ მხარეს, და ორი განსაკუთრებით მოწვეული პირი—გამომცემლობის იდეური და მატერიალური მხარეების ხელმძღვანელნი. გამოცდილებამ დაგვარწმუნა, რომ გამომცემლობის კოლევიალური ხელმძღვანელობა თავის დღეში ნაყოფიერი არ ყოფილა. კოლეგიას უნდა ეკუთვნოდეს კონტროლი, საერთო პრინციპების შემუშავება, ამ პრინციპების პრაქტიკული განხორციელება კი, თანამშრომლების მოწვევა, განზრახული გეგმის

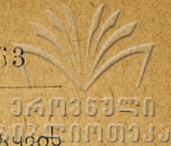
დაწერილებით შესრულება, გამომცემლობის ტექნიკური მხარე სპეციალისტების ხელში უნდა იყოს.

ახლა უნდა შევეხო საგამომცემლო ცენტრის მოღვაწეობის პირველ ნაბიჯებს, უნდა აღვნიშნო, რომ აქ ბუნებრივად იბადება საკითხი ყველა საბავშვო გამომცემლობათა სამ უმთავრეს საგნის შესახებ: საბავშვო ორიენტირებული ბელეტრისტიკის დარგის ორგანიზაცია, პოპულიარულ-მეცნიერული და თარგმნილი ლიტერატურის დარგების ორგანიზაცია. საგამომცემლო ცენტრმა უნდა შეიმუშაოს გეგმა—რაგვარი წიგნი, რა მიმართულებისა და დაახლოებებითი შინაარსის უნდა იყოს. გამომცემული პირველ რიგში. იდეური მხარის ხელმძღვანელმა უნდა მოძებნოს მწერლები, ბელეტრისტები, მეცნიერები, მთარგმნელები, მხატვრები ილიუსტრატორები, დაავალოს იმათ პრაქტიკული საქმე მათი ნიჭისა და ცოდნის თანხმად. უნდა თვალყური ადევნოს და შეძლების დაგვარად ხელმძღვანელობა გაუწიოს იმათ მუშაობას.

გამომცემლობის მატერიალური მხარის გამკვე უნდა იზრუნოს საქმის ტექნიკური ორგანიზაციისათვის.

საბავშვო წიგნების გამომცემლობა რთული საქმეა კულტურულ მუშაობის ასპარეზზე. მცირე რამ სიყალბე, მცირე დარღვევა მხატვრულ მხარისა უკვე რყვნის ბავშვის გონებას და, თუ ყურადღება არ მიექცა ბავშვის სულიერ მოთხოვნილებას, ბავშვს ხელსაც ააღებინებს წიგნის კითხვაზე. ცხადია, რამდენად ძნელი და პასუხსაგები იქნება მუშაობა საგამომცემლო ცენტრისა, განსაკუთრებით კი გამომცემლობის იდეური მხარისა. ამ მუშაობას დაეკარგება მნიშვნელობა, თუ არ იქმნა ცოცხალი კავშირი საგამომცემლო ცენტრისა და ადგილობრივ პედაგოგებს შორის. პედაგოგებმა უნდა მიაწოდონ ცენტრს ცნობები, თუ რანაირი შთაბეჭდილება მოახდინა ამა თუ იმ წიგნმა ბავშვებზე, თავისი დასკვნა იმის შესახებ, თუ რა წიგნები ეთანხმება ბავშვების დღევანდელ მოთხოვნილებას, უნდა აღნიშნონ ღირსება და ნაკლი გამომცემლობისა და თავისი მოსაზრება ამის შესახებ, თუ რა და რა წიგნები უნდა გამოიცეს პირველ რიგში. ცოცხალი კავშირი ადგილობრივ პედაგოგებსა და საგამომცემლო ცენტრისა—მომავალი გამომცემლობის ნაყოფიერების საფუძველია.

ვასრულებ რა ჩემ მოხსენებას, უნდა განსაკუთრებით აღვნიშნო ორი საგანი, რომელიც შეეხება ჩემგან განზრახულ საგამომცემლო ცენტრის მოღვაწეობას: პირველი საბავშვო ჟურნალი დღემდის როგორც ჩვენში,

ისე სხვაგან საბავშვო ჟურნალები არ იყვნენ ჟურნალები ამ სიტყვის
 ვრცელი მნიშვნელობით. ეს იყო მოთხოვნების, სამეცნიერო წერილების
 და ლექსების კრებული. დღევანდელი ცხოვრება კი ერთობ გართულე-
 ბულია, იმდენი ამბები დატრიალდა ბავშვების თვალწინ, ისე ძლიერ იმოქ-
 მედა იმის სულზე ყველგან, რომ დიდი დანაშაული იქნება ყურადღება
 არ მივაქციოთ ამ მხარეს და იძულებულ ვყოთ ბავშვები ეძიონ მომხდარ
 ამბების განმარტება, მოზრდილების შემთხვევით კამათის დროს, ყალბათ
 შეთვისებულ აზრებით საგაზეთო წერილებიდან და ქუჩებში მითქმა-მო-
 თქმისაგან გამოიტანონ დასკვნა. ნამდვილი საბავშვო ჟურნალი დღევან-
 დელი არსებითი მოთხოვნილებაა. ამ ჟურნალმა ბავშვისათვის გასაგები
 ენით გააშუქოს დიდ მნიშვნელოვანი ამბები მსოფლიოში და ბავშვის სამ-
 შობლოში, შესანიშნავი აღმოჩენანი, დიდებული ნაწარმოებნი და შესა-
 ნიშნავი თანამედროვე იდეები. სანამ წიგნების სიმცირეა ჩვენში—ჟურ-
 ნალებმა წიგნების მაგიერობა უნდა გასწიონ. როცა საბავშვო წიგნების
 გამომცემლობა განვითარდება, საგამომცემლო ცენტრი შექმნის სა-
 ბავშვო ჟურნალის ახალ ტიპს. ამ ყამად კი საგამომცემლო ცენტრმა,
 ჩემის აზრით, დაუყონებლივ უნდა შექმნას, ან ხელი შეუწყოს ისეთ სა-
 ბავშვო ჟურნალის შექმნას, სადაც ძველი ტიპის ჟურნალის კრებულში
 შეტანილი იქნება ახალი განყოფილება დღევანდელი მომენტის მოახოვ-
 ნილების თანახმად.

მეორე საგანია საბავშვო თეატრი. საბავშვო თეატრის წინააღმდეგ
 ბევრი რამ ითქვა და დაიწერა. მე ახლა არ გამოუდგები საბავშვო თეატ-
 რის მოწინააღმდეგეებთან კამათს. მე აღვნიშნავ მხოლოდ ფაქტს: ბავშვები
 თვითონ ჰქმნიან თავის თეატრს. როგორც თამაშობა—ყოველთვის თეატ-
 რია ბავშვისათვის, ისე თავისი თეატრი ყოველთვის საყვარელი თამაშო-
 ბაა მათთვის. ბავშვები თხოულობენ პიესებს, ეძებენ და ვერ პოულობენ.
 თვითონ ჰქმნიან პიესებს, გამოძებნიან ხოლმე წიგნებს ბაზარზე ძველი
 მხატვრული გრძობის შემოახვილ ნაწარმოებს და იმით სარგებლობენ.
 მომავალმა გამომცემლობამ უნდა აკეთენოს შესაფერი ადგილი საბავშვო
 პიესებს. შესაფერ სიუჟეტების მოძებნა, ისეთ პიესების შექმნა, რომლე-
 ბიც ნამდვილად აღზრდიან ბავშვის სულსა და გულს,—ყველა ეს პედა-
 გოგების საქმეა.

ჩემი მოხსენება არსებითად დასრულებულია, მაგრამ მე არ შემძი-
 ლია დავასრულო იგი, თუ არ აღვნიშნე, რა განსაკუთრებული მნიშვნე-

ლობა აქვს ჩვენ საქართველოში დღევანდელ მომენტში საბავშვო გამოცემლობის წესიერად მოწყობას.

მთელი მსოფლიო წყობილების დიდებულ გარდაქმნის დროს გამოვიდა ჩვენი ერი დამოუკიდებელი სახელმწიფო—აღმშენებლობის გზაზე თავისი კულტურის აღორძინების ასპარეზზე. ტანჯვითა და წვალებით სწარმოებს დიდებული მუშაობა ახალი ცხოვრების შესაქმნელად. იმისათვის, რომ ცუდად არ ჩაიაროს ამ მუშაობამ, რომ წუთიერი მნიშვნელობა არ მიეცეს ჩვენი ხალხის კულტურულ შემოქმედებას, საჭიროა მტკიცე საფუძველი მისი მომავლისათვის. ეს საფუძველი ჩვენი ბავშვებია. მომავალმა თაობამ უნდა განაგრძოს ჩვენი მუშაობა, უნდა დაასრულოს დღეს დაწყებული საქმე. ამავე დროს, ძალიან ხშირად დღევანდელ დიდებულ ამბების მნიშვნელობას ჩრდილავს ბავშვების გულში მიმდინარე ცხოვრებისაგან გამოწვეული ტანჯვა, მომავალი შემოქმედებისათვის საჭირო ბავშვების სულიერი ძალა მახინჯდება დღევანდელი მორალურ დაცემისა და საერთო ნგრევის გამო. ბავშვები ზნეობრივითა და გონებრივად იღუპებიან ჩვენ თვალწინ. იმ დროს, როცა ბავშვების წესიერი აღზრდა ისე საჭიროა ჩვენი სამშობლოსათვის, როცა იმდენი საფრთხე მოელის ბავშვის სულსა და გულს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საბავშვო წიგნს, რომელიც აღზრდის მომავალ მოქალაქეთა ნებისყოფას, ფიქრსა და გრძნობას, იხსნის მათ ქუჩისა და უეცრობის საშიშარ გამხრწნელ კლანჭებისაგან.

ყველა, ვინც ჩვენი ერის მომავალზე ფიქრობს, ვისაც ენატრება ჩვენი სამშობლოს ზრდა და აღორძინება, ვისი მთრთოლვარე ფიქრიც უკვირდება, თუ როგორი იქნება კაცობრიობის მომავალი ნაბიჯები ახალი ცხოვრების შესაქმნელად, ყველა იმათთვის ძვირფასი უნდა იყოს საბავშვო წიგნი—საბავშვო გამომცემლობა. განსაკუთრებით ძვირფასი უნდა იყოს იგი იმათთვის, ვის ხელშიც არის მომავალ თაობათა ფიქრი და გრძნობა—სკოლის მოღვაწეთათვის. მე, ეჭვი არა მაქვს, რომ თქვენ სკოლის მოღვაწენი, ყველაზე უკეთ იცნობთ ბავშვების სულიერ საჭიროებას და მოთხოვნილებას და არ დაზოგავთ შრომას იმისათვის, რომ საქართველოშიც გაჩნდეს მეცნიერულ-პედაგოგიისა და დღევანდელ მომენტის შესაფერი საბავშვო გამომცემლობა.

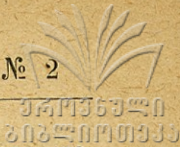
მოწერილი აზვები.

განათლების საკითხი აზვანეთში.

1917 წლის შემოდგომიდან 1919 წლის შემოდგომამდე იშვიათ შემთხვევის გარდა სოფლის სკოლებში მეცადინეობა არ ყოფილა. ამის მიზეზი ის იყო, რომ სკოლებს პატრონი არ ყავდა, ხოლო სკოლების ინსპექტორის ანიკინისათვის სკოლებში მეცადინეობა იქნებოდა თუ არა, სულ ერთი იყო. 1919 წლის შემოდგომიდან მეცადინეობა დაიწყო, მაგრამ ზოგიერთ სკოლებს მასწავლებლები არ ყავს და მეცადინეობა შეჩერებულია. სამურზაყანოს მასწავლებლები ქართულში, იშვიათ შემთხვევის გარდა, ძლიერ სუსტნი არიან. თუმცა 1919 წლის ზაფხულში დაბა ვალში მოაწყვეს სამურზაყანოს მასწავლებელთათვის მოკლე-ვადიანი კურსები, მაგრამ ამას მხოლოდ ცოტა სარგებლობის მოტანა შეეძლო. ნაციონალიზაცია ქართულ (მეგრულ) სკოლებში ბევრს ადგილას არ მომხდარა. მასწავლებლები თუ ასწავლიან ქართულს, მხოლოდ როგორც ერთ საგანს, ხოლო რუსულის, არითმეტიკის და სხვა საგნების სწავლება რუსულადაა. სკოლებისათვის ინსტრუქტორები ვერ უშოვიათ. სამურზაყანოში ინსტრუქტორის თანამდებობას ასრულებს ერობის გამგეობის წევრი (შობის შემდეგ ამბავი არ ვიცი) ბ. ივანე გეგელია, ხოლო გუმისტისას—სოხუმის ქართულ სკოლის (გიმნაზიის) გამგე ბ. ვასილი ადამია. ამ თანამდებობათა ერთად ზოთავსება არაა სასურველი.

განსაკუთრებით ცუდ მდგომარეობაში არიან მეგრელები, რომლებიც აზვანეთში არიან ჩასახლებულნი. მაგ. სოფ. ტამუშში 50 კომლი მეგრელი სახლობს. მათი შვილები აზვანეთთან ერთად აზვანურს და რუსულს სწავლობენ, ხოლო ქართულის მასწავლებელი არა ყავთ. გუდაუთის ქართულ სკოლისათვის მასწავლებელი ვერ უშოვიათ.—განსაკუთრებით ცუდ პირობებშია სოხუმის სასწავლებლები. რეალურში, სემინარიისში, ქალთა გიმნაზიისში და უმაღლეს დაწყებითი სასწავლებელში ნაციონალიზაცია სულ არ დაწყებულა. გარდა ქართულ ენის მასწავლებლებისა ყველა მასწავლებლები უცხო ტომის არიან. სემინარიის დირექტორი უფრო რუსია, ვინემ ქართველი. სემინარიის და მასთან არსებულ

სასწავლებლის ქართულის მასწავლებელი ქურიძე ბოლო დრომდე კვირაში 3-4 გაკვეთილს აძლევდა, რადგან ქართულის მეორე მასწავლებელი ვერ ეშოვათ.

სემინარიაში ქართველთა რიცხვი 2-3-ია, ხოლო სხვა სასწავლებლებში (სოხუმში) დაახლოებით 50⁰/₀. არის ქართული სასწავლებელი, რომელსაც გრმნაზიას უწოდებენ და აქვს მარტო 1 და მოსამზადებელი კლასები, სადაც მართლა არის ნაციონალიზაცია. ეს სასწავლებელი განაპირასაა და სიშორასა გამო ბევრი მსურველი ვერ აძლევენ მასში თავის შეიღებს. ამ სასწავლებელს, როდესაც დამოუკიდებელი საქართველო დემოკრატიული რესპუბლიკაა, სამარცხვინოდ წ. კ. ს. სოხუმის განყოფილება ინახავს და თვითრად ხარჯავს დაახლოებით 13-14 ათასს მანეთს მაშინ, როცა მთავრობას უნდა მიეღო ამ სასწავლებლის შენახვა, ხოლო წ. კ. ს. განყოფილებას ქართულ წიგნების გავრცელებისათვის უნდა მოეკიდნა ხელი. თუმცა აღძრულია შუამდგომლობა, რომ სამინისტროს მიეღო აღნიშნულ სასწავლებლის შენახვა 1 იანვრიდან ამა წლისა, მაგრამ პასუხი ჯერ არაა.

გარდა ამისა სოხუმში არის ორი პირველ დაწყებითი ქართული სკოლა (ქალაქის), სადაც მესამე განყოფილებიდან რუსულის სწავლა სავალდებულოა.

ქ. გაგრაში არის რეალური სასწავლებელი, რომელიც წმინდა რუსულია და ქართულის სწავლებაზედ არავის უზრუნვია.

რომ მასწავლებლები დასთანხმდნენ საქართველოდან ქ. სოხუმში და აბხაზეთის სამივე მაზრაში—კოდორის, გუმისტის და გუდაუთის სასწავლებლებში მასწავლებლად გადმოსვლაზე (სამურხაყანოსათვის პრივილეგიები საქირო არაა), მთავრობამ უნდა ინებოს: აღნიშნულ მაზრების იმ მასწავლებლებს, რომლებიც გადმოვიდნენ საქართველოდან უნდა მიეცეს: I. ცოლშვილის და სიშორის მიხედვით გზის ხარჯი.

II. უნდა მიემატოს საქართველოში მიღებულ ჯამაგირს არა ნაკლები 25⁰/₀-ისა.

III. შეუმოკლდეს პენსიის დამსახურებისათვის ვადა.

IV. როგორც მათ, აგრეთვე დღემდე გადმოსულებს, როგორც სოფლების, ისე ქალაქების მასწავლებლებს მიეზომოს ნორმით მიწა, რომ ინტელიგენტ-ქართველთა რიცხვი აბხაზეთში გამრავლდეს, იმ პირობით, რომ ამ დროის შემდეგ მათ იმსახურონ არა ნაკლებ ხუთი წლისა.

შეიძლება, რომ აბხაზეთში ამან რამე უსიამოვნება არ გამოიწვიოს, პრივილეგიები გავრცელდეს ყველა მასწავლებლებზე, რომლებსაც დღემდის საქართველოს ქვეშევრდომობა მიუღიათ.

აბხაზეთის სკოლებისათვის უნდა შესდგეს სახელმძღვანელო აბხაზურ ენაზე, მაგრამ დაიბეჭდოს არა რუსული კუდიანი ასოებით, არამედ ქართულით. დაბეჭვდა უნდა მოეწყოს უსათუოდ ტფილისში. გარდა ამისა აბხაზეთის სკოლებში, ჩემი აზრით, უნდა შემოღებულ იქნას ქართულის სწავლება მესამე გამოყოფილებიდან და არა უმაღლ. დაწყ. სასწავლებლს 1 კლასიდან. 1905 წელს კოდორის მაზრის აბხაზეთმა მოითხოვეს ქართულის სავალდებულო სწავლება მათ სკოლებში; დადგენილებანი ამის შესახებ წარმოადგანეს სოხუმის საეპარქიო სამოსწავლო საბჭოში.

აბხაზეთის სკოლებისათვის სახელმძღვანელოს შედგენაში დახმარება შეუძლიათ ზოგიერთ ჩვენებურ მღვდლებს, რომლებმაც აბხაზური კარგად იციან და მასწავლებლად დიდხანს ყოფილან. ამისთანაა, მაგ., სამურზაყანოს გუდავის დეკანოზი ბართლომე ხარებავა.

იმედია, რომ მასწავლებელთა კავშირის ცენტრი ყოველისფერს შემოხსენებულს ყურადღებას მიაქცევს და სათანადო ზომებს მიიღებს მთავრობის წინაშე.

ერთი მასწავლებელთაგანი.

სახალხო განათლება ზუგდიდის მაზრაში. *)

ზუგდიდის სამაზრო ერობის ხმოსანთა ყრილობაზე გამგეობის წევრი სილოვან ცხაკაია პირველ ყოვლისა ეხება სწავლა-აღზრდის საქმის მდგომარეობას საერთოდ და აღნიშნავს, რომ ჩვენი სკოლები განიცდიან გარდამავალ ხანას და არც ერთ მაზრაში ჯერ-ჯერობით საქმე ამ მხრივ არ არის სასურველ დონეზე დაყენებული.

რევოლიუციის დროს სკოლები ზუგდიდის მაზრაში დარჩნენ სრულიად მივიწყებულნი და უპატრონონი. სასწავლებელნი სამიტინგო დარბაზებად იქცნენ. ანარქიის დროს გაანადგურეს სკოლები, დაიტაცეს ნივთები და სხ. და სხ. ასე, რომ 1919 წ. ერობის ხელში გადმოვიდა ორი წლის განმავლობაში უპატრონოთ დარჩენილი დანგრეული სასწავლებლები.

*) ზუგდიდის სამაზრო ერობის ყრილობაზე წაკითხულ გამ. წევ. ცხაკაიას მოხსენებიდან.

ერობამ დაისახა მიზნათ, დანგრეულ სკოლების აღორძინება და სწავლა-აღზრდისათვის საჭირო პირობების შექმნა, და სკოლების რიცხვის გამრავლება, როგორც ამას მოითხოვდა ხალხში გაძლიერებული განათლების მიღების სურვილი ამ საქმის მოგვარება ნორჩ ერობისთვის ადვილი საქმე არ არის.

დღიდან ერობის შემოღებისა მის ხელში გადმოვიდა დაბალ დაწყებითი სასწავლებელი: 69—საკუთარი შენობებით, 21—ნაქირავეები შენობით, ამათში სულ 15 სასწავლებლის შენობა ცოტად თუ ბევრად უზრუნველიყვნენ, დანარჩენნი კი საჭიროებდნენ დიდ რემონტს.

მომხსენებელი აღნიშნავს, რომ სკოლების შეკეთების საქმეში ერობის მუშაობას ბევრი რამ გადაეღობა წინ. ამას აფერხებდა ტენიკური ძალების სიმცირე მაზრაში და გარედან კი ასეთი ძალები ვერ მივიზიდეთ ჯამაგირების სიმცირის გამო. მოუსაველობამ ჩვენი გლახობა შიმშილობის წინ დააყენა და ერობამაც მას ვერ მოსთხოვა დახმარება. მთავრობის დახმარებით, ერთის მხრით, და თემების და საკუთარი თანხის საშუალებით, მეორე მხრით, მომხსენებელი იმედოვნებს, რომ მომავალ წლისთვის საქმე ცოტა თუ ბევრად მოგვარდება.

მიუხედავად დამაბრკოლებელ მიზეზებისა, ხალხში მომწიფებულმა სწავლის სურვილმა უკარნახა ერობას ახალი სასწავლებლების გახსნა. ამ წლის განმავლობაში მან გახსნა 15 დაბალი პირველ დაწყ. სასწავლებელი, გარდა ამისა სხვა და სხვა სასწავლებლებთან გახსნა ახალი კომპლექტები და სხ.

საერთოდ 1920 წ. 1 იანვ. ჩვენს მაზრაში ითვლებოდა 103 დაბალ-დაწყებ. სასწავლებელი. სულ ამ სასწავლებლებში 228 მასწავლებელია. სწავლობს დაახლოვებით 9000 მოწაფე, გარდა ამისა მაზრაში კიდევ არსებობს რამოდენიმე საზოგადოების ხარჯით გახსნილი დაბ. დაწყებითი სასწავლებელი. ის მცირე თანხა, რომელსაც იძლევა ხაზინა, ვერ ფარავს სამეურნეო ხარჯებსაც სკოლებისას და ერობა და თემები თითონ უვლიან მათ.

მომხსენებელი გადადის მასწავლებელთა პირად შემადგენლობაზე და მათ მომხადებაზე და ამბობს, რომ ძველი დროის რუსიფიკატორულმა პოლიტიკამ ის მძიმე შედეგები გვიანდერძა, რომ მაზრაში მცირე რიცხვი მოიძებნება ქართულის საჭიროდ მკოდნე და პრაქტიკულად მომხადებული მასწავლებლები. ერობას უნდა გამოენახა საშუალება, რათა ეს

ნაკლი შეძლების დაგვარად მაინც დაეფარა და ამისთვის მან მოაწყო მასწავლებელთათვის საზაფხულო კურსები, რომელზედაც დაესწრო 60 მასწავლებელი. გარდა ამ კურსებისა გამგეობამ მოიწვია ორი ინსტრუქტორი, რომლების მოვალეობას შეადგენდა სკოლების თვალ-ყურის დევნება და ხელმძღვანელობა პედაგოგიური მხრით. ერობამ გადადგა ნაბიჯები, რომ მიაწოდოს მასწავლებლებს სოფლად ჟურნალ-გაზეთები, სახელმძღვანელოები, მოაწყოს პედაგოგიური კურსები და სხ. მასწავლებელთა პროფესიით დღეს არ არის არავინ დაინტერესებული, რადგანაც მასწავლებლის ჯამაგირი უზრუნველ არ ყოფს აღამიანს ამის გამო მასწავლებელთა რიცხვი მცირდება თანდათან, თან არ მოგვეპოება ისეთი პედაგოგიური კურსები, რომელსაც შეეძლოს ახალი მასწავლებლის მოცემა. ესაა მიზეზი იმ ერთ თვიან კურსების გახსნის, რომელიც გასულ წელს მოეწყო ქუთაისში, ერობამ აქედანაც გაგზავნა ამ კურსებზე მსმენელები. ასეთი სიმცირე მასწავლებელთა რიცხვისა არის მიზეზი აგრეთვე იმის, რომ დროებით დაშვებულ იქნენ მასწავლებლად უუფლებო პირები. რომ ასეთ მდგომარეობიდან თავი დავახწიოთ, ერობას განზრახული აქვს მოაწყოს ზუგდიდში ექვსთვიანი კურსები.

მაზრაში არსებობს უმაღლეს პირველ დაწყებითი სასწავლებელი: 2—სახაზინო, 8—საერობო და 2—საზოგადოების ხარჯით გახსნილი.

მომხსენებელი აცნობს ყრილობას იმ უმწეო მდგომარეობას, რომელსაც განიცდიან რვა საერობო მაღ. დაწყ. სასწავლებელი და იმ დახმარებას, რომელიც მათ ერობამ აღმოუჩინა.

მასწავლებელთა საკითხი მაღალ-დაწყებით სასწავლებლებში უარეს მდგომარეობაშია, ვინემ დაბალ დაწყებითში.

დასასრულ მომხსენებელი ამბობს, რომ გამგეობამ თუ ბევრის გაკეთება ვერ შეძლო, მაინც შეუძლია თავის მოვალეობის ასრულების შეგნებით სთქვას დამშვიდებულად, რომ საქმისთვის საჭირო წინასწარი მუშაობა მან მოათავა.

გაზ. „ერთობა“.

ქ რ ო ნ ი კ ა.

სრულიად საქართ. მასწ. კავშირში.

12 მარტს 1920 წ. შესდგა სრულიად საქართველოს მასწავლებელთა კავშირის საბჭოს სხდომა.

თავმჯდომარეობდა ვ. ბურჯანაძე. კრებას დაესწრენ: ალ. წერეთელი, მ. ზანდუკელი, პ. თალაქვაძე, ალ. ფირცხალაიშვილი, ევ. ოდიშარია, ვ. ბურჯანაძე, პ. ჭანიშვილი, პ. მეტრეველი და ა. ფალავა.

1. მდივანი პ. ჭანიშვილი კითხულობს წინა სხდომის ოქმს. საბჭომ ოქმი დაამტკიცა.

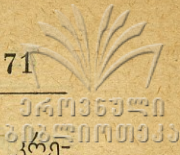
2. ვ. ბურჯანაძე აკეთებს მოკლე მოხსენებას აღმასრულებელი ბიუროს მოქმედების შესახებ. ბიუროს მსვლელობა მიუცია საბჭოს ყველა დადგენილებისათვის. აღუძრავს შუამდგომლობა მთავრობის და სამინისტროს წინაშე სამასწავლებლო სახლისათვის საჭირო შენობის დათმობის შესახებ, რასაც სამინისტრო მხარს უჭერს, მაგრამ მთავრობაში ჯერ არ გარჩეულა ეს საკითხი. ასევეა მანგლისის აგარაკის საქმეც. დროებით ბინაკი ბიუროს ვერსად უშოვნია. აღძრულია შუამდგომლობა, რომ ჟურ. „განათლებას“ მიეცეს თვიურად 20,000 სუბსიდიად. აღძრულია აგრეთვე შუამდგომლობა, რომ რესპუბლიკის მასწავლებლებს მიეცეს სანოვანე ბიუროს საშუალებით და სხვა.

საბჭომ მოისმინა მოხსენება და გადავიდა მორიგ საკითხებზე.

3. ვ. ბურჯანაძე კითხულობს საბჭოს რეგლამენტის პროექტს.

საბჭო ამტკიცებს რეგლამენტს მცირე ცვლილებით.

4. ვ. ბურჯანაძე მოახსენებს საბჭოს მასწავლებელთა ნივთიერი მდგომარეობის შესახებ, რომ აღმ. ბიუროს უკანასკნელ დრომდის არ ჰქონდა საშუალება სისრულეში მოეყვანა ყრილობის და საბჭოს დავალება და წარედგინა სადაც ჯეთ-არს დასაბუთებული მოხსენება ამ საგანზე, ვინაიდან ყრილობის ოქმები, რომელითაც უნდა ეხელმძღვანელა ბიუროს, ძალიან გვიან გადმოგვეცეს ყრილობის მდივნებმა. ესლა კი ოქმები იბეჭდება „განათლებაში“ და ბიუროც შეასრულებს დავალებას. პროვინციიდან მოგვდის ცნობები, რომ ერობის გამგეობები დროზედ არ აძლევენ

ჯამაგირს მასწავლებლებს. სამინისტრო კი თავის დროზედ უხსნის კრედიტებს ყველა ერობებს.

საბჭომ დაადგინა:

ეცნობოს ამის შესახებ სახელმწიფო კონტროლს და მთავრობას.

ბიურომ მიიწვიოს საბჭოს საგანგებო სხდომა ერთი კვირის განმავლობაში და წარუდგინოს განსახილველად მასწავლებელთა საპენსიო კასის ძირითადი დებულებანი.

5. მიწის ძრისაგან დაზარალებულთა დახმარების შესახებ ბიუროს განკარგულება არ იქმნა სისრულეში მოყვანილი, ვინაიდან სამინისტრომ განმეორებით მოსთხოვა საშუალო სასწავლებლებს ფულების სამინისტროში წარდგენა.

საბჭომ დაადგინა:

წინადადება მიეცეს საშუალო სასწავლებლებს მეორეჯერ შეაგროვონ შეწირულება და გადასცენ აღმ. ბიუროს. დაბალ სკოლებს კი არავინ უშლის სისრულეში მოიყვანონ ბიუროს პირველი განკარგულება.

6. წაკითხულ იქმნა ქ. გორის მასწავლებლების თხოვნა, რომ გორის უბედურების შემდეგ ესენი უადგილოდ და უჯამაგიროთ დარჩენ და მიეცეთ მათ სადმე ადგილი.

საბჭომ დაადგინა:

ეთხოვოს სამინისტროს, რომ დაზარალებული მასწავლებლები, ვისაც კი შეუძლია სკოლაში მეცადინეობა დაინიშნონ ადგილებზედ, სადაც ასეთი აღმოჩნდება და ისინიც თანახმანი იქნებიან. ჯამაგირი კი არავის მათგანს არ შეუჩერდეს.

* *

31 მარტს, შესდგა სრულ. საქართ. მასწ. კავშირის საბჭოს წევრთა სხდომა, სხდომას დაესწრნენ: წევრნი აღ. ფირცხალაიშვილი, პოლ. თალაქვაძე, პ. ჭანიშვილი, პ. მეტრეველი, გ. ვიორგობიანი, ვ. ბურჯანაძე, ევგენი ოდიშარია, მერაბაშვილი; წარმომადგენლები გორის ქალთა და ვაჟთა გიმნაზიებისა, ხონის გიმნაზიის დირექტორი ბ-ნი ბახთაძე ქუთაისის მასწავლებელთა კავშირის წარმომადგენელი აბზიანიძე. თავმჯდომარეობდა ვ. ბურჯანაძე. წაკითხულ და დამტკიცებულ იქმნა წინანდელი სხდომის ოქმი. ოქმის დამტკიცების შემდეგ კრებამ დაამტკიცა ბიუროს მიერ წარმოდგენილი დღის წესრიგი მცირე ოდენი ცვლილებებით.

ვარლ. ბურჯანაძე აკეთებს მოხსენებას ბიუროს მოქმედების შესახებ.

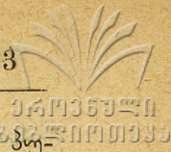
მომხსენებიდან გამოიკვია, რომ ბიუროს აღუძრავს შუამდგომლობა სასაქონლო სათო სამინისტროს წინაშე მასწავლებელთათვის სანოვაციის მიცემის შესახებ და განათლების სასაქონლო დეპარტამენტის კიდევაც მოუგვარებია ეს საქმე. სანოვაცე მიუღიათ ნაღდ ფულზე შორაპნის მახრის მასწავლ. კავშირს და ლეჩხუმისას, ამ უკანასკნელს ნისიათ ერთის თვის ვადით. დანარჩენი მაზრებიც მიიღებენ. ბიუროს ამ საქმის ხელმძღვანელობა დაუკისრებია თავის მდივნისთვის (ჭანიშვილისთვის). ბიუროს შუამდგომლობა ჟურ. „განათლების“ თვის ყოველ თვიური დეპარტამენტის აღმორჩენის შესახებ, განათლების სამინისტროს კიდევაც დაუკმაყოფილებია და ბიუროს მიუღია გ. ჟურნალის მორიგი №-ის გამოცემის ხარჯების დასაფარავად 20,000 მანეთი.

ბიუროს მოწოდებას მიწის ძვრისაგან დაზარალებულთა სასარგებლოდ წვლილის გაღების შესახებ მასწავლებლებზე თანაგრძნობით შეხვედრიან და ბიუროს უკვე მიუღია დღემდე 25,000 მანეთამდე. შორაპნისა და ქუთაისის მაზრის მასწავლებელთა ნივთიერი მდგომარეობის გაუმჯობესების და ჯამაგირებით თავის დროზე დაკმაყოფილების შესახებ ბიუროს მიუღია სათანადო ზომები განათლების სამინისტროს საშუალებით და იმედს გამოსთქვამს, რომ ამიერიდან მასწავლებლები თავ-თავის დროზე მიიღებენ ხვედრ ჯამაგირს.

ბიუროს მიუღია აგრეთვე სათანადო ზომები ბინის შოვნის შესახებ და იმედი აქვს, რომ როგორც საბჭოს, ისე რედაქციის საჭიროებისათვის სულ მოკლე ხანში იქნება ბინა...

გორის გიმნაზიის მასწავლებელთა წარმომადგენელი აღნიშნავს იმ უმწეო მდგომარეობას, რომელშიაც არიან ჩავარდნილი გორის გიმნაზიის მასწავლებლები, უმთავრებლად უბინობის გამო. ბინა მიუციათ სასულ. სემინარიის შენობაში,—მაგრამ ძლიერ უსუფთაო და მასთან დაშორებული მასწავლებლებზე. საბჭომ მიანდა თავმჯდომარეს და ა. ფორცხალიაშვილს შუამდგომლობა მინისტრის წინაშე, რათა გორელი მასწავლებლები დაებინავენ საოსტ. ინსტიტუტის შენობაში, ან სხვაგან უფრო ახლოს და მოხერხებულ ადგილზე.

ქუთ. მასწავლებელთა წარმომადგენელი ამ. აბზიანიძე აკეთებს მოხსენებას ქუთაისის მასწავლებელთა გაქირვებულ მდგომარეობის შესახებ. მომხსენებელი აღნიშნავს, რომ პირველი მოთხოვნების საგნებზე ფასების საშინლად აწევის გამო ყველაზედ უფრო ცუდს მდგომარეობაში მას-

წავლებლები ჩავარდნენ. მცირე ჯამაგირი მათ არ ჰყოფნის მარტო პუ-რის ფასად. ჩაცმა-დახურვის მხრით ხომ უკიდურესს გაჭირვებას განა-ღიან; ზოგს საცვალი არ აქვს, კლასში მოწაფეებთან მეცადინეობის დროს პალტოებში არიან, რომ დახეული შარვალი დამალონ. მასწავლებლებმა არ იციან, როგორ შეუძლიათ მათ შიმშილს თავი დაახწიონ. დასასრულ აბზიანიძე სთხოვს საბჭოს იშუამდგომლოს მთავრობის წინაშე, რომ მასწავლებლებს მიეცესთ ერთი თვის საყოფი ფქვილი და ამ საღმდგომოდ, ერთდროული დახმარება. მოხსენების გამო საბჭო აღდგენს მიენდოს ბიუ-როს სათანადო იშუამდგომლობის აღძვრა ვისთანაც ჯერ არს.

ხონის მასწ. წარმომადგენელი ბ-ნი ბახტაძე ხაზს უსვამს იმ გარე-მოებას, რომ ხონის მასწავლებლებს სრულიად არ მოეპოვებათ ტანსაცმე-ლი და ამ მხრით დიდს გაჭირვებას განიცდიან და მათ აუცილებლად უნდა მიეცესთ შეღავათიან ფასებში ქსოვილები.

ყველა მოხსენებები აღვილებიდან საბჭომ დიდ ყურადღაღებ ამბად აღიარა და მიიღო თავზე ყოველგვარი ზომების მიღება მოხსენებებში აღნიშნულ მოთხოვნილება-საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად.

გ. ბუჩქაძე ეხება დაწვრილებით მასწავლებელთა ნივთიერი მდგო-მარეობის საკითხს საზოგადოდ და კერძოდ დაწყებით სკოლების მასწავ-ლებლებსას, რომელთა უზრუნველ ყოფა ერობათა კითხულს შეადგენს, აღნიშნავს იმ გამწვავებულ ურთიერთობას მასწავლებელთა ორგანიზაციე-ბის და ერობათა შორის, რომელსაც ამ ბოლო დროს ჰქონდა აღვილი. მოჰყავს კონკრეტი ფაქტები შორაპნისა და ქუთაისის მაზრის ერობათა ცხოვრებიდან. აღნიშნავს, რომ მასწავლებელთა ორგანიზაციები, სამწუ-საროდ, ერთმანეთ შორის შეუთანხმებლად მოქმედებენ. ცენტრის დაუ-კითხავათ გაფიცვებს აცხადებენ, გამოაქვთ ხშირად მიზანშეუწონელი და დაუსაბუთებელი რეზოლიუციები, პარტიულ ნიადაგზედაც ზოგან იყო-ფიან ჯგუფებათ და ცალ-ცალკე გამოაქვსთ რეზოლიუციები, რაც სრულ საშუალებას აძლევს ერობებს და მთავრობას ანგარიში არ გაუწიონ წა-მოყენებულ მოთხოვნილებებს. მასწავლებელთა უფლებრივი მდგომარეო-ბის დასაცავად აუცილებლად საჭიროა შეთანხმებული, სოლიდარული, ერთ სულოვანი მოქმედება და ეს მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, როცა პერიფერიები ცენტრის დაუკითხავათ ნაბიჯის გადადგმას მოერიდე-ბიან. ორგანიზაციები უნდა შემოკრბენ ცენტრის ორგვლივ და დაუჭი-რონ მას მხარი; წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება ანარქია და ასეთ

პირობებში შეუძლებელი გახდება მიზნის მიღწევა. დიახ უფლებრივი ნორმების დაცვა ჩვენი საქმეა და ჩვენ ამას შევძლებთ ძლიერი კავშირის საშუალებით: კავშირის მიერ წამოყენებული მოთხოვნები დასაბუთებული და ყოველ მხრივ გაშუქებული უნდა იქმნეს, ყოველი ჩვენი გამოცემა სერიოზული, ათასჯელ გაზომილი და თანამედროვე პირობებთან უნდა იქნეს შეფარდებული და მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ გაგვიწვევს ჩვენ ანგარიშს, მაშინ ექნება ფასი ჩვენ მოქმედებას ..

ბიურო აგროვებს მასალას და მოკლე ხანში შეიმუშავებს და წარმოუდგენს სათანადო დაწესებულებას მოხსენებას მასწავლებელთა ნივთიერი მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ....

საკითხი საპენსიო წესდების პროექტის განხილვის შესახებ შემდეგი სხდომისთვის გადაიდო.

*
**

1 აპრილს კავშირის ბიუროს თავმჯდომარემ ვ. ბურჯანაძემ და წევრმა ა. ფირცხალაიშვილმა ინახულეს განათლების მინისტრი ბ-ნი ნ. რამიშვილი და მოახსენეს მასწავლებელთა ნივთიერი მდგომარეობის, სურსათის მხრით მათთვის დახმარების აღმოჩენის შესახებ, აგრეთვე გორის მასწავლებელთათვის შესაფერისი ბინის დათმობის შესახებაც. ბ-ნი მინისტრი დაჰპირდა დელეგაციას სათანადო განკარგულების მოხდენას მათი შუამდგომლობის გამო.

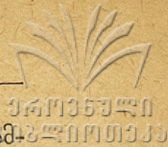
*
**

ბიურომ დაუგზავნა მასწავლებელთა ორგანიზაციებს შემდეგი:

სრულიად საქართველოს მასწავლებელთა კავშირის აღმასრულებელმა ბიურომ გამოითხოვა და მიიღო ნება, რომ მასწავლებლების ხვედრი სურსათ-სანოვაგე სახელმწიფო ფონდიდან გადაეცეს გასანაწილებლად მასწავლებელთა კავშირებს. ჯერჯერობით იძლევიან შემდეგ ნორმას:

1. ფართლელობას თითო მასწავლებელზედ	300 მან.
2. შაქარს, ბრინჯს, ფქვილს თითო მასწავლ.	200 „
სულ	500 მან.

მაშასადამე ყოველ კავშირს შეუძლია წაიღოს იმდენჯერ 500 მანეთის საქონელი, რამდენიც მასწავლებელია (ყველა ტიპისა) მის რაიონში. ფულს თხოულობენ ნაღდათ სულ ან ნაწილობრივ. უკიდურეს შემთხვევაში ბიუროს შეუძლია გამოიტანოს საქონელი ნისიათ ერთი თვის ვადით სამინისტროს გარანტიით, ე. ი. გან. სამინისტრო კრედიტების

გახსნის დროს მასწავლებელთა ჯამაგირებიდან დაიტოვეს იმდენს, რამდენიც ნისია ითვლება, თქვენზე. თუ ეს პირობები თქვენთვის მისაღებია გამოგზავნეთ ერთი რწმუნებული საქონლის მისაღებად. რომ შემდეგში კაცის გზავნა აღარ დაგჭირდეთ, საჭიროა თბილისში კოოპერატივის ან სხვა განმანაწილებელი საერთო აპარატის მოწყობა. ამაზედაც თქვენი აზრი გვაცნობეთ. კაცის გამოგზავნა საჭიროა დაჩქარებით. წინასწარი მუშაობა აქ ჩვენ დასრულებული გვაქვს, მაგრამ საქონლის არჩევას, საწყობებიდან მიღებას და სხ. მაინც დასჭირდება 4-5 დღე.

გორის ფონდი

სრულიად საქართველოს მასწავლებელთა კავშირის ბიურომ მიწის ძვრისაგან დაზარალებულთა სასარგებლოდ მიიღო შემოწირულება მასწავლებელ-მოწაფეთა შორის შეკრებილი შემდეგი სკოლებისაგან:

1. კუკიის ქალთა უმაღ. პირვ. დაწყ. სკოლისაგან	6260 მან.
2. ტფ. პირველ უმაღ. დაწყ. სასწავლებლისაგან	2427 „
3. კუკიის მე-7 დაწყებითი სკოლისაგან	2810 „
4. კუკიის მე-5 ქალაქის სკოლისაგან	2100 „
5. მესამე უმაღლეს დაწყ. სკოლისაგან	2330 „
6. ვაჟთა მე-2 გიმნაზიისაგან	4259 „
7. ქალაქის მე-3 უმაღლეს დაწყ. სკოლისაგან	100 „
8. აკაკის სახელობის ქალაქის დაწყ. სკოლისაგან	2206 „
9. ქალთა მე-7 გიმნაზიისაგან	2750 „
10. ბილანაშვილის კერძო გიმნაზიისაგან	4900 „
11. ჩიბათის თემის მასწავლებელთაგან	2060 „
12. ხვარბეთის უმაღლეს დაწყ. სასწავლებლისაგან	1808 „
13. ქართველ კათ. საქალაქო სკოლისაგან	766 „
14. ყვარელის სკოლისაგან	1593 „
15. წერაქვის სკოლისაგან	480 „
16. კოწიოს უმაღ. დაწყ. სკოლ.	1749 „
17. კუტის	200 „
18. ძიმითის „ნ. ჟორდანიას“ სახელ. სკ.	1850 „
19. ჩუღურეთის უმაღ. დაწყ. სკ.	2795 „
20. მე 4 ვაჟთა გიმნაზიისაგან	830 „
21. სიღნაღის უმაღ. დაწყ. სკ.	6157 „
22. ბორის მარკოვსკისაგან	500 „

სულ . . . . . 50,930 მან.

მასწავლებელთა შორის—რაქის მაზრის მასწავლებელთა ნაწილის მიერ გაფიცვის გამოცხადების გამო, რაც გამოუწვევია ადგილობრივ ერობის მიერ მასწავლებლების ერობისგან ხვედრი დამატებითი ჯამაგირის დაუკმაყოფილებლობას, კავშირის ბიურომ გაუგზავნა მასწ. ორგანიზაციას შემდეგი დეპეში: „მიუხედავთ მძიმე პირობებისა მასწავლებელთა ნაწილის მიერ სწავლის შეწყვეტა ცენტრის დაუკითხავათ და ერობასთან მოულაპარაკებლად კავშირის ბიუროს შეუწყნარებლად მიაჩნია. განაახლეთ სწავლა. მოელაპარაკეთ ერობას. გვაცნობეთ დაწვრილებით“.

— **სამურზაყანოს** მაზრის მასწავლებელთა ყრილობისაგან კავშირის ბიურომ შემდეგი დეპეში მიიღო: „სამურზაყანოს მაზრის მასწ. ყრილობა გესალმებათ თქვენ, როგორც საქართველოს მასწავლებელთა ინტერესების დამცველთ და გამოსთქვამს იმედს, რომ თქვენი ხელმძღვანელობით. რესპუბლიკის მასწავლებელთა, როგორც კულტურულ-განმანათლებელი, ისე ნივთიერი უფლებბრივი მდგომარეობა სასურველ დონეზე დადგება. ეჭვი არ უნდა, მთელი მასწავლებლობა მხარს დაგიჭერთ და თქვენც მისი დახმარებით შესძლებთ საერთო ინტერესების დაცვას“.

— ამ დეპეშაზე ბიურომ უპასუხა:

საქართ. მასწ. კავშირის ბიურომ განსაკუთრებულის ყურადღებით მოისმინა სამურზაყანოელ ამხანაგთა სალაში. იმედი გვაქვს, რომ საქართველოს მოწინავე მასწავლებლობა შეკავშირდება ჩვენს ირგვლივ და შეთანხმებული, სოლიდარული მუშაობით უზრუნველ ყოფილი იქნება გამარჯვება მასწავლებლობის საუკეთესო მერმისისათვის ბრძოლაში“.

ო ზ ი ც ი ა ლ ი   გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ა .

მ კ მ ი № 1.

სახალხო განათლების სამინისტროსთან არსებულ სასწავლო კომიტეტის
15 თებერვლის 1920 წ. სსდომის.

კრება გახსნა ბ. განათლების მინისტრის ამხანაგმა ნაე ცინცაძემ, რომელმაც კრებას მიჰმართა დაახლოვებით მოკლედ შემდეგი სიტყვით: სასწავლო კომიტეტის პირველ სხდომას გახსნილად ვაცხადებ. დიდი სა-

მუშაო მოგვლით. ბევრი საქმის ვაკეთება და გასწორება დავკვირდებით მომავალში. უახლოეს მიზანს თქვენის მუშაობისას კი უნდა შეადგენდეს ორი დიდმნიშვნელოვანი საკითხის გამოსწორება, პირველი არსებული სახელმძღვანელოების გადასინჯვა და მათი შეფასება და ცხოვრების მოთხოვნების მიხედვით ახალის შექმნისათვის საშუალებების გამონახვა. მართალია სამინისტროსთან არსებობდა სახელმძღვანელოთა შემფასებელი კომისიები, მაგრამ მათ არა ჰქონდათ სისტემატიური ხასიათი. ზოგიერთს კომისიებში რაღაცა მიზეზების გამო მუშაობა თითქმის სრულებით ვერ მოეწყო. ახლა თქვენ უნდა გადასინჯოთ კომისიების ნაშრომი, დაადსტუროთ, რაც დასადასტურებელია და მასთან ერთად აწარმოვით განუხილველი სახელმძღვანელოთა გარჩევა-შეფასება. ამასთან ერთად სასკოლო კომიტეტმა უნდა იმუშაოს ტერმინოლოგიის დამუშავებაზე. გარკვეული დაუდასტურებელი ტერმინოლოგიის უქონლობა, როგორც მოგვხსენებთ, საშინლად აფერხებს ჩვენი სკოლის ნორმალურ გზის წინ სვლას. ეს მოთხოვნა ილება ცხოვრების მიერ წამოყენებული სდგას ჩვენ წინაშე სიმწვავეით.

სამინისტრომ ამ სასწავლო კომიტეტის ხელმძღვანელად აირჩია პატივცემული პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი, რომელიც, ღრმად დარწმუნებული ვარ ღირსეულად გაუძღვება წინ ამ დიად საქმეს“.

ამის შემდეგ თავმჯდომარის ალაგს იქერს ბ. ივანე ჯავახიშვიდი, რომელმაც კრებას მიჰმართა და დაახლოვებით მოკლედ შემდეგი აზრი გამოსთქვა: ცხოვრება საშინელის სისწრაფით მიდის წინ. მრავალ ახალს მოთხოვნებს გვიყენებს და თხოულობს მათ დაკმაყოფილებას. ერთი ამ საჭირ-ბოროტო საკითხთაგანი გახლავთ ჩვენი სკოლის სათანადო კალაპოტში ჩაყენება. ამ მიზნის მისაღწევად კი არის საჭირო შესაფერი სახელმძღვანელოების ქონა. აშკარაა, ამ უკანასკნელ დროში ჩვენ ბევრი რამ გავაკეთეთ და კერძოდ სახელმძღვანელოების გამრავლებაში. ბაზარზე გამოვიდა მრავალი სახელმძღვანელო, მაგრამ მრავალს მათგანს სჭირია გადასინჯვა და შესწორება.

ჩვენი უახლოესი მიზანია სკოლას ავაცილოთ უვარგისი სახელმძღვანელო და სამაგიეროთ მივცეთ საღი და შესაფერისი.

საერთოდ ისეთი ერის ცხოვრებაში, როგორიც ვართ ჩვენ, სახელმძღვანელოს აქვს ორი ხანა, ორი გზა. გზა უცხო სახელმძღვანელოს გადმოკეთებისა და გზა ეროვნულ ორიგინალური სახელმძღვანელოს შექმნისა. პირველი ხანა ჩვენ თითქმის უკვე ვანვლეთ: მოგვეპოება მრავალი სახელ-

მძღვანელო, რომელიც გადმოთარგმნილია. გადმოკეთებული ჩვენი ცხოვრების საჭიროების მიხედვით. ახლა უნდა შეუდგეთ მეორე გზას, ორგინალურ-ნაციონალურ ნიადაგზე აღმოცენებული სახელმძღვანელოს შექმნას. რასაკვირველია ეს იმას არ ნიშნავს, რომ უქველად რანაირიც უნდა იყოს ორიგინალური სახელმძღვანელო, უნდა ვამჯობინოთ უკეთეს თარგმნის.

მეორე ფრიად მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც სდგას ჩვენს წინაშე, გახლავთ ტერმინოლოგიის დამუშავება და მისი დაკანონება ცხოვრებაში. ახლანდელს ჩვენს ცხოვრებაში რაღაცა ენათა აღრევაა გამეფებული: სხვა და სხვა სკოლებში (ხანდისხან ერთს და იმავე სკოლაშიაც კი) რამდენიმე ტერმინი არის ხმარებაში ერთს და იმავე ცნების გამოსახატავად: სხვა და სხვა დაწესებულებაში სხვა და სხვა ტერმინია მიღებული; რკინის გზაზე სხვა, ჯარში სხვა. ასე აქრელებულია ენა ჩვენს სახელმწიფოში. ამას დიდი შემაფერხებელი დაბრკოლებანი მოაქვს. საჭიროა შეიქმნას ერთი განწმენდილი ენა მთელი ერისათვის.

ტერმინოლოგიის გამომუშავებაში არის ორი პერიოდი: სტიქიური და ეროვნული-ნაციონალური. სტიქიურ პერიოდში ახალი ცნებათა გამოსახატავად ერის ცხოვრებაში იჭრებიან უცხო სიტყვები და არის ბრძოლა მოქალაქობრივ უფლებათა მოპოებისათვის. ეს გზა ჩვენ უკვე განვლეთ. მოგვებოება ამისი მასალები. ჩვენს ცხოვრებაში იწყება მეორე ხასიათის მუშაობაც—ყველა ცნებათა გამოსახატავად სიტყვების ნაციონალურ ნიადაგზე აღმოცენება შემუშავება. ასეთი ნამუშევარიც გვაქვს ხელთ. ახლად გამოცემული ლექსიკონი, ამ უკანასკნელს აქვს ბევრი დადებითი მხარეები, მაგრამ ბევრი უარყოფითი მხარეებიც აქვს. მისი ცხოვრებაში გატარება ამ სახით, რასაკვირველია, შეუძლებელია.

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთ გარდამავალ ხანაში, როგორშიაც ჩვენ ვიმყოფებით, უცბათ, ერთი ხელის დაკვრით მოსპობა, რაც სტიქიურად უკვე ჩვენი ცხოვრების მიერ მიღებულია, არ იქნება მიზანშეწონილი. ჯერ საჭიროა ყოველ მხრივ სერიოზული მუშაობის მეოხებით შევიმუშაოთ ტერმინოლოგია და მერე ასე განწმენდილი მივცეთ ხალხს—ცხოვრებას და დაეინებით გავატაროთ ერთ ფეროვნება ჩვენი ცხოვრების ყოველივე დაწესებულებაში.

შემდეგ კრებისთვის ბ. თავაჯდომარე დაჰპირდა წაიკითხოს მოხსენება ტერმინოლოგიის შემუშავების ძირითადი კანონების შესახებ.

შემდეგ კრებას მოჰხსენებდა ქართველთა მასწავლებელთა სახელობო განათლების სამინისტროსთან კონსულტაციისა“.

ბ. თავმჯდომარე ს... უნდა მოხდეს სახელმძღვანელოთა შეფასება და...

ამ საკითხის... აღნიშნული იქმნა, რომ წარსული წლის მაისიდან მუშაობისათვის, რომელთაც დავალებული ჰქონდათ არსებული სახელმძღვანელოთა შეფასება. ზოგიერთმა მათგანმა გააჩნია მრავალი სახელმძღვანელო, რომელთა შესახებ გამოიტანა დასკვნა.

გადასმული სასწავლო კომიტეტმა თავის პლენუმზე მოისმინოს ყველა უკვე წაკითხული ამ კომისიებში რეცენზიები და მათ შესახებ ოქმები, რის შემდეგაც მეორედ გამოიტანოს თავისი საბოლოო გადაწყვეტილება. (რადგანაც სასწავლო კომიტეტში არის თითქმის ყველა დღემდის არსებული კომისიების თავმჯდომარეები და ზოგიერთი წევრებიც, ამისათვის დავალოს მათ იქმნენ პლენუმზე მომხსენებლად მათი კომისიების მოქმედებისა) ხოლო ახალი სახელმძღვანელოები უნდა გადაეცეს კომისიებს, რომელნიც უნდა დაარსდნენ ახლავე კომიტეტთან სპეციალური დარგების მიხედვით. ეს კომისიები თავიანთ კრებაზე გააჩვენენ სახელმძღვანელოებს, გამოიტანენ დავიანთ დასკვნას და ყველა ამ მასალას მოახსენებენ სასწავლო კომიტეტის პლენუმს, რომელიც გამოიტანს საბოლოო გადაწყვეტილებას.

შემდეგ ბ. თავმჯდომარემ დასვა საკითხი კომისიების შედგენის შესახებ სპეციალობის მიხედვით.

ბ. აკ. შანიძემ შემოიტანა წინადადება მე-3-მე და მე-4-ე მუხლები. მე-7-დე 9-ის შენიშვნისა შეცვლილი იქმნას: ქართული და უცხო ენები იყოს ერთს კომისიაში, ხოლო ქართული და უცხო ლიტერატურა მეორეში, რადგანაც მათ უფრო მეტი აქვს საერთო და ასე მუშაობა უფრო მიზან შეწონილი იქნება. ამ საკითხის გარშემო აზრთა გაცვლა-გამოცვლამ გამოიწვია ოთხი სხვა და სხვა წინადადება.

1. შეერთებულ იქმნეს ქართული ენა უცხო ენებთან, ხოლო ქართული ლიტერატურა — უცხო ლიტერატურასთან.
2. დარჩეს კომისიები იმ სახით, როგორც ამას განსაზღვრავს ინსტრუქცია სასწავლო კომიტეტისა.
3. შეერთებული იქმნეს ქართული ლიტერატურა უცხო ლიტერატურასთან, ხოლო ენები იყოს განცალკევებული.

4. შეერთებული გადმოთარგმნილია. ვაღ ლიტერატურა უცხო ენებთან და ლიტერატურით. ახლა უნდა შეუდგველოს ისტორია მსოფლიო ისტორიასთან.

ხმის უმეტესობით (17 ხმ.) მიღებული სახელია გორე წინადადება. გადასწყდა აგრეთვე შეერთებულ იქმნას ახლანდელი უკეთესი დარგების კომისიები.

დაარსდა კომისიები შემდეგის შემადგენლობით.

1. საზოგადო ისტორია—წევრები: ალ. წერეთელი, ნუცუბიძე, დ. უზნაძე, ი. ლულაძე, ლ. ნათაძე, გ. ნათაძე და ა. ყოიანი.

2. საქართველოს ისტორია—წევრები: კ. კეკელიძე, ივ. ჯავახიშვილი, ე. თაყაიშვილი და სარგის კაკაბაძე.

3. ქართული ენა და ლიტერატურა—წევრები: გ. ჭუმბურიძე, თ. კიკვაძე, აკ. შანიძე, ვ. ბერიძე, ს. გორგაძე, გ. ახვლედიანი, მ. ზანდუკელი და ჩ. შარაშიძე.

4. უცხო ენები და ლიტერატურა—წევრები: ილ. ყიფშიძე, აკ. შანიძე, ნ. ქუთათელაძე, გ. ახვლედიანი და მ. ზანდუკელი.

5. მათემატიკა—წევრები: მ. კონიაშვილი, ე. ჭოლოშვილი, მ. თაქთაქიშვილი, ან. რაზმაძე და გ. ნიკოლაძე.

6. ფიზიკა და ქიმია—წევრები: მ. კონიაშვილი, ა. დიდებულიძე, ი. მოსეშვილი, ნიკოლაძე-პოლიევქტოვისა, მ. შალამბერიძე, ალ. ჯავახიშვილი, შ. ქარუმიძე და გ. ნიკოლაძე.

7. გეოგრაფია—წევრები: ნ. ყიფიანი, გ. ჭავჭავაძე, ნ. ჩიგოგიძე, რ. ნიკოლაძე-პოლიევქტოვისა, გ. კონიაშვილი, მ. შალამბერიძე, ალ. ჯავახიშვილი.

8. ბიოლოგიური დარგები და ჰიგიენა—წევრები: ზ. ყანჩაველი, დ. გედევანიშვილი, გ. ჭავჭავაძე, ნ. ჩიგოგიძე, ნ. ყიფიანი, რ. ნიკოლაძე-პოლიევქტოვისა, ვ. ლამბაშიძე, ა. ალადაშვილი, ნათიშვილი.

9. ფილოსოფიური დარგები—წევრები: შ. ნუცუბიძე, დ. უზნაძე, ნ. ქუთათელაძე, დანელია, იმნაიშვილი.

10. სპეციალური და ტექნიკური დარგები—წევრები: ილ. ყიფშიძე, მ. თაქთაქიშვილი, ვ. კაკაბაძე და ა. დიდებულიძე.

კრებამ გადასწყვიტა სხდომები იმართებოდეს კვირაობით დილის 11 საათზე.